

Центр безпекових досліджень
Center for Security Studies

Д. Дубов

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США В ДОБУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ.

**ЯК США ЗАВОЙОВУВАЛИ «СЕРЦЯ ТА РОЗУМ ЛЮДЕЙ»
(У ДЗЕРКАЛІ РОЗСЕКРЕЧЕНИХ ДОКУМЕНТІВ ЦРУ)**

Аналітична доповідь

Електронну версію видання розміщено на: <http://www.niss.gov.ua>

*За повного або часткового відтворення матеріалів цієї публікації
посилання на видання є обов'язковим*

Дубов Д. В.
Д80 Публічна дипломатія США в добу Холодної війни. Як США завойовували «серця і розум людей» (у дзеркалі розсекречених документів ЦРУ) : аналіт. доп. – Київ : НІСД, 2020. – 164 с.

ISBN 978-966-554-343-5

Висвітлено еволюцію становлення організаційної системи публічної дипломатії США з початку 60-х і до середини 80-х років ХХ століття – моменту найбільш гострого протистояння з Радянським Союзом. На базі розсекречених документів показано, як відбувався цей процес, які організації були до нього долучені, як вибудовувалася система координації різних відомств та якою мірою до публічної дипломатії було залучене розвідувальне товариство. Подано висновки для української управлінської практики та надано рекомендації щодо можливостей імплементації цього досвіду при становленні системи публічної дипломатії в Україні.

Матеріал буде цікавий державним службовцям, які відповідають за публічну дипломатію в Україні й залучені до розбудови системи стратегічних комунікацій України, фахівцям з національної безпеки (щодо практики координування діяльності різних безпекових відомств у США), науковцям (державне управління, політологія, міжнародні відносини, історія, американістика) та особам, які вивчають розбудову державної інформаційної політики та зовнішніх комунікацій держави.

УДК 327.82'54"3633"(73)

Зміст

Вступ	5
1. Публічна дипломатія: визначення, підходи та інструменти реалізації	11
Проблема визначення	11
Публічна дипломатія та пропаганда	20
2. Інституалізація системи публічної дипломатії США: ключові етапи	27
3. Публічна дипломатія США на початку 80-х: основні проблеми	35
4. NSDD 77: спроба перезавантаження системи	48
5. Окремі напрями публічної дипломатії США у 80-ті роки	59
Публічна дипломатія щодо Центральної Америки	61
Публічна дипломатія щодо теми контролю за озброєннями	86
Публічна дипломатія щодо Гренади	94
Публічна дипломатія щодо Південної Африки	96
6. Участь розвідувальних органів США у заходах з публічної дипломатії	105

7. Після закінчення Холодної війни: через кризу до «нової публічної дипломатії».....	116
8. На шляху до української системи публічної дипломатії: чи зможе Україна використати досвід публічної дипломатії США періоду 80-х років?.....	128
Використана література.....	142

Вступ

Code 1 REC-26 2-23894-483

CLEARINGHOUSE FOR FEDERAL GOVERNMENT AND TECHNICAL INFORMATION			
Hardcopy	Microfilm	8	97c
\$ 1.00	\$ 0.50	8	97c

ARCHIVE COPY
RECORDED - 121
INDEXED - 121
80750-1657
16-80750-1657

Handwritten signatures and initials are present at the bottom of the form.

В цю інформаційну добу, в цей вік мас-медіа та мікрочіпів, телекомунікаційних супутників над планетою та оптично-волоконними кабелями під землею, в цю нову добу традиційної дипломатії вже замало. США має розмовляти не лише з урядами інших країн, але також з їх людьми, залучаючи у публічну дипломатію всі навички та ресурси, які ми маємо.

*Виступ Р. Рейгана
перед Консультативною комісією США з публічної дипломатії,
Держдепартамент США 16 вересня 1987 року*

Сьогодні доводиться дедалі частіше чути про те, що на геополітичному рівні світ повертається до періоду Холодної війни, до ери «нових 80-х» [197]. Часу, коли протистояння між Західним світом на чолі зі США та комуністичним блоком на чолі з СРСР досягло свого апогею. Геополітичні зміни відбувалися надзвичайно швидко – за 10 років світ здолав період від жорсткої позиції Р. Рейгана щодо СРСР початку 80-х років, проголошення «Імперії зла», через пікове протистояння 1983–1985 рр. та надзвичайно швидку політику розрядки і зрештою – до розпаду СРСР та закінчення Холодної війни.

Десять років – надзвичайно малий термін з точки зору історії. Але у 80-ті роки зміни відбувалися так швидко, що самі учасники не завжди могли встигнути за ними, а рішення, які ухвалювалися на довгострокову перспективу, подекуди виявлялися не актуальними за рік-два.

Розглянутий період – це і пік найбільш жорсткого інформаційно-пропагандистського протистояння сторін. Станом на початок 80-х років СРСР відточив інструменти «активних заходів»¹, атакуючи США та весь демократичний світ по всіх фронтах. З метою протидії таким зусиллям США розпочали стрімко змінювати власну систему

¹Про це докладніше в аналітичній доповіді «Активні заходи СРСР проти США: пролог до гібридної війни» [209].

публічної дипломатії, розширюючи сферу її застосування, шукаючи нові механізми реалізації та форми координації.

Сьогодні Україні доводиться відчувати майже аналогічний арсенал інструментів, які застосовує Росія проти нашої держави. Так само проводяться операції з дезінформації², так само реалізуються комплексні інформаційно-психологічні заходи, Україна дискредитується на міжнародній арені. Так само, як у 80-ті роки СРСР, сьогодні Росія – донор глобальної небезпеки, який експортує нестабільність у геополітичних масштабах: підтримка проксі-армій «ДНР» та «ЛНР» та анексія Криму, допомога авторитарному режиму Б. Асада, спроби державних переворотів у європейських країнах, відновлення мереж «корисних дурнів» чи відвертих «агентів впливу» в демократичних країнах (різноманітні «антиглобалістські», право- та ліворадикальні молодіжні течії та взагалі будь-які деструктивні та антисистемні сили в Європі), втручання в процедури демократичних виборів (США, Франція), спроби розпалити сепаратистські рухи по всьому світу (Іспанія, Італія, США).

І левова частка зусиль сьогоднішньої Росії (як і у 80-ті роки ХХ століття СРСР) – вплив на суспільну думку. Це постійні спроби переконати громадян демократичних держав у тому, що весь світ хворий на русофобію, що Росія – найбільш мирна країна, яка хоче лише стабільності, що в неї немає жодних агресивних планів щодо сусідів, що західні медіа всім брешуть, що єдині правдиві медіа – це російські, що є лише один правильний погляд на все, що відбувається. І цей погляд – російський.

Методи, які використовує сьогоднішня Росія, мало змінилися з 80-х років, логіка розгортання дезінформаційних кампаній та сама, що і в останнє десятиріччя Холодної війни, пропагандистські механізми роботи з аудиторією лишилися майже аналогічними 80-м рокам. Тому критично важливо вивчити досвід країн, які наприкінці Холодної війни домоглися перемоги в ній, що призвело до зникнення СРСР з політичної мапи світу.

---

² Складно не помітити схожості між сьогоднішньою увагою до проблем пропаганди та дезінформації й тим, якою була увага до цих понять в останнє десятиліття Холодної війни: «сьогодні слово «дезінформація» надзвичайно модне – його обговорюють усі, починаючи від *Foreign Affair* до *Playboy*» [244, с. 30].

І, безумовно, основним тут є досвід США, чий інформаційні зусилля в той історичний період активно трансформувалися, аби перешкодити СРСР перемогти в пропагандистській війні (таку війну редактор журналу «Проблеми комунізму» Пол Сміт пропонував назвати «стратегічною військовою системою» Радянського Союзу [244, с. 34]), не дати поширити комуністичну ідеологію та контроль на нові держави. Водночас як СРСР для досягнення свого завдання використовував уже згадані «активні заходи» та масштабну пропаганду, так і США спробували створити контрмодель інформаційної роботи, яка була би притаманна саме демократичним країнам. Така модель отримала назву «публічної дипломатії» (далі – ПД).

США завжди мали досить потужну та розгалужену систему ПД, яку почали системно формувати із закінченням Другої світової війни. Подолавши етапи становлення починаючи з 1945 р., піку свого розвитку вона досягла саме у 80-х роках, набувши максимальної уваги з боку політичного керівництва країни. Деякі дослідники пропонують називати цей період «золотим віком американської публічної дипломатії» [212]. При цьому цей період став для США досить неоднозначним, зважаючи на низку важливих подій та процесів, в яких вони були задіяні: прихід до влади Р. Рейгана, нові виміри Холодної війни, громадянські війни у Сальвадорі та Нікарагуа (де США надавав матеріальну й технічну підтримку певним учасникам), вторгнення американських військ до Гренади. І паралельно з цим формувалась і система ПД США, цілі та завдання якої часто були непублічними, спрямовувались Радою національної безпеки (РНБ) США та невеликим колом урядових агентств (зокрема, ЦРУ), а результати ефективності заходів ПД були важливим елементом щоденних звітів Президенту США.

Дослідження такого досвіду є важливим і для українських реалій. І хоча окремі розвідки з цього приводу вже здійснювались (наприклад, [63]), але розкриття дедалі нових таємних документів ЦРУ США більш повно висвітлюють як створення цієї системи та задіяних у цьому процесі учасників, так і характер пріоритетів діяльності й механізмів реалізації ПД у період 80-х років.

Парадоксально, але цей період досі залишається надзвичайно мало дослідженим, хоча окремі наукові напрацювання та узагаль-

нення, безумовно, вже з'являлись. Наприклад, робота С. МакЕвой–Леві (*Siobhan McEvoy–Levy*) «Американська винятковість та зовнішня політика США: публічна дипломатія наприкінці Холодної війни» [184] висвітлює логіку розгортання системи ПД у 90–х роках ХХ століття, послідовно описуючи її зміни після «радянської кризи» (тобто розпаду СРСР) та за президентства Б. Клінтона. Й. Річмонд (*Yale Richmond*) у своїй книзі «Застосування публічної дипломатії: Одіссея часів Холодної війни» [185] описує конкретні практики ПД США періоду Холодної війни щодо Німеччини, Лаосу, Австрії, Польщі та Радянського Союзу. Ще одне цікаве дослідження – С. Тобія (*Simona Tobia*) «Рекламуючи Америку: Інформаційна служба США в Італії», де висвітлюється (хоча і дещо в надмірному конспірологічному дусі), як *USIA* діяла в Італії одразу після завершення Другої світової війни [186].

Але при цьому в науковій літературі й досі відчувається істотний брак досліджень щодо оцінки ПД США у 80-х роках. Ця проблема характерна не лише для теми ПД – більшість науковців періоду Холодної війни традиційно концентруються на ранньому (1945–1956 рр.) та середньому (1961–1978 рр.) періодах; 80-ті роки досліджуються крізь призму ядерного роззброєння чи безпосередніх наслідків завершення Холодної війни. Кращою є ситуація в тих наукових розвідках, які концентруються на окремих напрямках діяльності США з ПД, наприклад теле- та радіомовлення або проблем культурних обмінів чи діяльності *USIA*. Але цілісної оцінки немає і донині.

Однією з проблем таких досліджень є все ще не повністю розсекречений урядом США масив документів щодо становлення ПД – чимало із вже згаданих наукових праць є, швидше, мемуарами учасників подій та згадками про їхню особисту участь у конкретних кампаніях. Рідше це спроби поглянути на результати роботи ПД на конкретних кейсах. Але як ця система будувалась, які особи були задіяні в цьому процесі, якими були стратегічні завдання ПД, як формувалися конкретні стратегічні й тактичні управлінські документи та як все це поступово занепало наприкінці 80-х років – такі напрацювання все ще поодинокі.

Пропоноване дослідження переважно ґрунтується на розсекречених у 2015–2016 рр. відповідно до Закону про доступ до публічної інформації (*Freedom of Information Act*) матеріалах ЦРУ –

частина масиву розсекречених документів присвячена саме ролі цієї організації у побудові та подальшому функціонуванні системи ПД США. Проаналізований в інтересах дослідження масив документів переважно охоплює 80-ті роки ХХ ст., але для отримання більш повної картини процесів, які відбувалися в американському безпековому середовищі щодо побудови системи ПД, частково використовувались і матеріали більш раннього періоду (переважно з середини 60-х років ХХ ст.). З метою повнішого висвітлення окремих питань розглянуто нормативно-правові документи США починаючи з післявоєнного періоду (після 1945 р.).

Зазначимо, що аналіз масиву документів не передбачав виключно зрозуміти роль ЦРУ в цьому процесі. Значна кількість розсекречених документів насправді найменше стосується діяльності самого ЦРУ, а переважно інших відомств (передусім Ради національної безпеки США). Понад те, у багатьох листах і діях ЦРУ інформувалось (у межах їхніх повноважень) про ті процеси, які відбувалися.

Крім документів ЦРУ, використовувались і раніше відомі розсекречені документи, зокрема взяті за основу в розслідуванні Конгресу США у Справі «Іран-контрас» – це листування співробітників Держдепартаменту США та РНБ США, окремі доручення чи копії робіт профільних офісів Держдепартаменту.

Проаналізований масив документів не дає повного та вичерпного уявлення про процес ухвалення управлінських рішень у сфері національної безпеки того періоду та про характер діяльності таких закритих структур, як РНБ США, а також про тих осіб, які були задіяні в цих процесах. Але в окремих випадках «вуаль таємничості» вдається підняти і побачити, як відбувалась інституалізація системи ПД, які кошти були до неї залучені, які проблеми вирішували її учасники під час реалізації покладених на них функцій.

Сподіваюсь, що оприлюднена інформація стане не лише предметом суто загальнотеоретичного історичного інтересу, але дозволить Україні більш виважено підійти до створення власної системи ПД, чіткіше зрозуміти її цілі, ключові елементи та забезпечення цього процесу на стратегічному рівні.

Сьогодні ПД як цілісна державна політика в Україні перебуває в зародковому стані – це все ще дуже «молода» сфера, в якій об'єктивно

існує брак інституційної пам'яті, часто не зрозуміло, хто і за що має відповідати та як узгодити зусилля різних відомств в інтересах єдиної мети. Без цього досить складно говорити про ПД як ефективний складник більш масштабної загальнодержавної системи стратегічних комунікацій. І знов – сподіваюсь, що це невелике дослідження хоча б частково зрушить цю проблему та посприє формуванню ефективної вітчизняної системи ПД.

1. Публічна дипломатія: визначення, підходи та інструменти реалізації

Code 1 REC-26 2-23794-483

CLEARINGHOUSE FOR FEDERAL GOVERNMENT AND TECHNICAL INFORMATION		62-83874
Hardcopy \$ 1.00	Microfiche \$ 0.50	8
ARCHIVE COPY RECORDED - 121		62-80750-1657
INDEXED - 121		

67c COPY DATE

62-80750-1657

INDEXED - 121

TELETYPE

CLASSIFIED

Проблема визначення

Незважаючи на те, що історія реалізації ПД нараховує сотні років, і досі точиться дискусія про те, що таке ПД та якими є її елементи.

Окремі дослідники пропонують починати відлік часу появи поняття з 1856 р., коли його вперше вжила британська «Таймс». У статті, присвяченій діяльності президента США Ф. Пірса, зазначалося: «Американські державні діячі мають пам'ятати, якщо їм потрібно справити, як вони задумали, певне враження на нас, то вони мають стати прикладом для власного народу, і така публічна дипломатія стане найбільш дієвим для цього способом» [наводиться за 109, с. 58]. У статті Ніколаса Кула (*Nicholas J. Cull*) «Публічна дипломатія до Гулліона» [208] надається один з найвичерпніших переліків згадок поняття ПД від 1856 р. до, власне, майже класичного визначення Едмонда Гулліона (*Edmund Gullion*) у 1965 р.³ Н. Кул простежує згадку цього поняття в публікаціях 1856 р., 1871 р., 1916–1918 рр. та 1928 р. і переконливо доводить, що до кінця Другої світової війни це поняття мало зовсім інше змістовне наповнення. Його ввели в обіг, не позначаючи якусь нову сутність міжнародної інформаційної діяльності, а, швидше, як вимогу до класичної дипломатії стати більш відкритою, оскільки кінець XIX століття характеризувався традиційно високим рівнем закритості / таємничості класичної дипломатії (яка, щоправда, зберігається часто і нині). Отже, рух за «публічну дипломатію» тоді означав бажання громадськості знати більше про ті домовленості, які досягаються завдяки діям дипломатів, зробити діяльність дипломатії більш відкритою й транспарентною. І лише після 1945 р. (насправді, трохи пізніше – після 50-х років XX ст.) ПД виділяється як окремий напрям.

³ Докладніший огляд згадок поняття «публічна дипломатія» наприкінці XIX ст. до початку XX ст. знаходимо в роботах [190] та [110].

Однак це не означає, що і практична діяльність у сфері ПД з'явилась після 50-х років. Вважається, що США завжди були одним із «драйверів» ПД у світі. Ще у 1917 р. президент США Вудро Вільсон створив Комітет з суспільної інформації (*Committee on Public Information*), також відомий як Комітет Кріла (*Creel Committee*), який займався «організацією поїздок по країні, написанням пропагандистських матеріалів, наданням матеріалів про війну виробникам кінофільмів та наглядом за тим, щоб вони позитивно зображували роль США в ній» [110]. Очолив цей Комітет Джордж Кріл (*George Creel*), друг В. Вілсона та видавець газети. Як казав сам Кріл, його діяльність на цій посаді була «величезним підприємством у сфері продажів, найбільшою у світі пригодою у сфері реклами». Цю першу офіційну інформаційну програму США скасовано лише в 1919 р., коли закінчилася Перша світова війна.

Переважна більшість наукових досліджень (зокрема, й розглянуті в цій роботі) виходить з того, що вперше термін «публічна дипломатія» у його сучасному значенні вжив у 1965 р. Е. Гулліон у зв'язку із заснуванням «Центру публічної дипломатії ім. Едварда Р. Мерроу» [1, с. 162], визначивши його як «діалог із найбільш значущих питань міжнародних відносин між представниками експертного середовища та громадянського суспільства різних країн».

Однак поняття ПД зустрічається і значно раніше, причому в офіційних документах американського уряду. Наприклад, в аналізованому масиві документів це поняття використовується в доповідній записці ЦРУ «Поточна позиція СРСР щодо роззброєння» [39] від 20 лютого 1957 р. (тобто за 8 років до визначення Е. Гулліона). Зокрема, в ній вказується, що «за останні два роки СРСР також проголосив власні односторонні заходи з роззброєння із явною метою здійснити тиск на суспільну думку західних урядів для зменшення видатків на озброєння за відсутності міжнародної угоди. Ця **публічна дипломатія** і пропаганда заради формальної угоди...». Оскільки поняття «публічна дипломатія» подається без додаткових пояснень, можна припустити, що на той час воно уже використовувалося в загальному вжитку (принаймні на рівні ЦРУ) і отримувачі таких документів розуміли його більш-менш однозначно.

Варто визнати, що відсутність чіткого визначення не заважала реалізовувати заходи з окремих елементів ПД протягом майже всієї

історії людства. Праці істориків (наприклад, [198], [199] чи [200]) знаходять відповідні приклади в минулому, однак поява терміна «публічна дипломатія» припала на період після Другої світової війни, і передусім на кінець 50-х – початок 60-х років ХХ ст. На думку Жумане Чахін (*Joumane Chahine*), це стало можливим лише після повноцінного становлення трьох процесів: зростання ролі громадської думки, формування громадянського суспільства як масштабного та впливового міжнародного гравця та становлення інформаційного суспільства. Ці три елементи і «складають фундаментальну концептуальну основу для появи та еволюції поняття публічна «дипломатія» [128, с. 16].

Незважаючи на таку значну історію появи терміна, науковці й сьогодні не дійшли згоди щодо його чіткого та однозначного визначення. Як слушно з цього приводу зазначає Мехназ Гул (*Mehnaz Gul*), «публічна дипломатія із самого початку її створення була розпливчастою та досить заплутаною концепцією» [120, с. 26].

У 1987 р. Держдепартамент США у своєму офіційному словнику термінів визначав ПД як «спонсоровані урядом програми, спрямовані на інформування або вплив на громадську думку інших держав; ключовими інструментами є публікації, фільми, культурні обміни, радіо й телебачення та інтернет»⁴ [112, с. 85–86]. Фактично на базі цього визначення Вільям Руг (*William A. Rugh*) пропонує розуміти ПД як «інформаційні та культурні програми уряду США, спрямовані на інформування, залучення та вплив на громадську думку на підтримку цілей США» [129, с. 4]. Досить точно щодо сутності ПД визначення запропонував Пол Шарп (*Paul Sharp*): «Процес, за допомогою якого здійснюється пряма взаємодія з людьми в країні з метою просування інтересів та збільшення цінності представлених осіб» [114, с. 131].

Хесамодін Ашна (*Hesamodin Ashna*) та Надер Хані (*Nader Jafari Haft Khani*) уточнюють, що ПД – це «урядова діяльність у сфері зовнішньої політики, яка базується на використанні бюджетних коштів і спрямована на створення позитивної атмосфери серед громадян іноземної країни, щоб полегшити досягнення зусиль зовнішньої

---

⁴Цікавий нюанс: у підпункті «Дивись також» статті про ПД дається посилання на статтю «Активні заходи» в цьому самому словнику.

політики країни, яка здійснює ПД, та спробувати отримати прийняття [*acceptance*] цієї політики з боку громадян країни, на яку спрямована ПД» [117]. Ще одне слушне визначення, яке характеризує цілі ПД, є таким: «Публічна дипломатія – це інструмент довгострокової дії, який створює сприятливий клімат для зовнішньої політики та дипломатії загалом. Вона націлена на масову аудиторію і виходить з того, що громадська думка має можливість справляти вплив на зовнішню політику національних держав» [228].

Якщо наведені вище визначення виходять передусім з позицій «хто» комунікує та «з ким», то Кеті Фіцпатрік (*Kathy R. Fitzpatrick*) пропонує відштовхуватися від сутності ПД. На її думку, «коли нації розповідають іншим громадянам у світі свої історії, ми називаємо це публічною дипломатією... багато хто – зокрема і я – дивимось на це як на міжнародні публічні відносини. Мета публічної дипломатії США – чи принаймні така мета в неї має бути – розвивати та підтримувати позитивні відносини між США та громадянами інших держав [*foreign publics*]» [118, с. 413]. Аналогічно Пітер ван Хам (*Peter van Ham*) описує ПД як «поширення історії про країну відкритим, транспарентним та інклюзивним способом» [130, с. 3].

Автори доповіді «Голос Америки: публічна дипломатія США у XXI столітті» визначають публічну дипломатію як «просування національних інтересів через зусилля з інформування, залучення та впливу на іноземні аудиторії» [75].

Свою версію того, якими є цілі ПД, пропонує Марк Блітц (*Mark Blitz*): «Американська публічна дипломатія має дві цілі. Одна з них – інформувати громадян інших країн щодо політик США., а також домагатись довіри громадськості щодо них та розуміння. Друга – інформувати громадян інших країн щодо американського способу життя, насамперед, у формах, які визначені [*shaped*] урядом США» [244, с. 97].

Таким чином, у найбільш загальному вигляді сутність ПД полягає у спроможності уряду чи урядових інституцій ефективно звертатись до широкої аудиторії (але не іноземних урядових структур) іншої країни. Зустріч двох президентів є формою традиційної, конвенційної дипломатії, а зустріч президента країни з журналістами іншої країни – вже формою ПД. У цьому ж дусі Роберт Сетлофф

(*Robert Satloff*) говорить про цілі ПД так: «Так само, як і традиційна дипломатія спрямована на посилення союзників, послаблення ворогів та просування американських інтересів та цінностей, такі саме цілі переслідує й публічна дипломатія. Лише цільові аудиторії різні (люди, а не уряди) та операційний час дій значно довший, хоча загальні цілі схожі: розширення можливостей друзів, підриг впливу ворогів та стимулювання розуміння (звичайно, з очікуванням підтримки) національних інтересів і цінностей США» [213].

Важливим для цілей дослідження є визначення стратегічних цілей ПД, її суб'єктів та основних методів (інструментів) реалізації. На думку відомої американської дослідниці Крістін Лорд (*Kristin Lord*), цілі ПД можуть бути сформульовані за 5 ключовими напрямками [75]:

- вплив, зачаровування та натхнення людей для забезпечення підтримки ними певних політик;
- формування чіткого розуміння інституцій, цінностей та людей у комплексності чи хоча б допомога людям з інших країн отримати реальну інформацію про ПД країни, яка її застосовує, та посилити привабливість цієї країни;
- створення умов для розуміння, взаємоповаги та довіри заради збільшення можливостей для співпраці;
- надання підтримки тим цінностям, які відповідають інтересам США, таким як захист навколишнього середовища, верховенство права, підтримка вільних ринків або нерозповсюдження зброї масового ураження;
- розвиток мереж міжособистісних відносин між нинішніми й майбутніми лідерами громад, розвиток комунікативних каналів, які можуть зменшити конфлікти чи двозначності, а також створення можливості для співпраці заради досягнення спільних цілей.

При цьому внесок безпосередньої урядової інформації у довготривалі культурні відносини залежить від трьох однаково важливих вимірів, або етапів, ПД.

Перший, найбільш обов'язковий, вимір – щоденне спілкування, до якого належить роз'яснення суті рішень у внутрішній і зовнішній політиці. Цей вимір також включає підготовку до боротьби з кризами. У разі виникнення вакууму інформації після тієї чи іншої події, його покvapляється заповнити інші.

Другий вимір – стратегічне спілкування, що розвиває серію простих тем, багато в чому схоже на політичну або рекламну кампанію. Тоді як перший етап вимірюється годинами та днями, другий триває тижні, місяці та навіть роки.

Третім виміром ПД є розвиток міцних взаємин із людьми, що здійснюється упродовж кількох років (і навіть десятиріч) за допомогою стипендій, програм обміну, навчання, семінарів, конференцій і доступу до каналів інформації [188].

Одна з найбільших наукових і практичних дискусій зберігається щодо конкретних інструментів ПД і суб'єктів ПД. Олександр Лукін у цьому сенсі пропонує таку схему, з якою загалом можна погодитися: «Суб'єктами ПД можуть бути: 1) уряди та органи державної влади; 2) окремі групи людей, об'єднаних за інтересами, та окремі особи; 3) ті, хто висвітлює міжнародні відносини (тобто медіа) та працюючі в них журналісти; 4) учасники міжкультурних комунікацій (як організації, так і окремі громадяни)» [109, с. 65].

Складним питанням (яке має важливий вплив на інституційну систему державних структур, що відповідають за реалізацію ПД) є визначення елементів, які належать до системи ПД. Тобто визначення тих рішень (організаційних, технологічних, економічних), які безпосередньо реалізує держава.

Х. Ашна та Н. Хані у своїй праці [117] узагальнили наявні практики ПД США та отримали такий перелік складників, що їх можна вважати базовими для розуміння сутності ПД на нинішньому етапі.

Інформаційні активності

- частина інформаційних активностей пов'язана із забезпеченням доступності на комп'ютерах посольств США «Вашингтонських файлів» (*Washington Files*)⁵ всіма можливими способами (включаючи супутниковий зв'язок, мікрохвильове випромінювання чи їх поєднання); контент «Файлів» різноманітний та репрезентує повні тексти виступів та заяв високопосадовців уряду США, прес-конференцій, підготовлених та проведених Білим домом, Держдепартаментом чи іншими держустановами США;

⁵ *Washington File* – це щоденний бюлетень, який надсилається в американські посольства Держдепартаментом США. Став логічним розвитком системи *Wireless file*, яка була започаткована ще в 1935 р. й реалізувалась *USIA*.

- речники та експерти: американці, які представляють уряд, корпорації, академічні інституції та медіа, висвітлюють їхні погляди й досвід;
- місцеві [*resident*] експерти: професіонали з таких питань, як право, бізнес, державне управління, медіа, які живуть в інших країнах щонайменше кілька місяців, консультанти для неакадемічних інституцій⁶;
- програми проведення конференцій з можливістю дистанційної участі (*Remote Conferencing Programs*): спікери, які не можуть подорожувати, комунікують з іноземними аудиторіями з використанням сучасних технологій, що дозволяють передати голос та відео;
- публікації інформаційних повідомлень, буклетів та брошур різними мовами та розповсюдження їх в інших країнах;
- закордонні прес-центри: закордонні прес-центри засновано інформаційними агенціями у США в таких містах, як Вашингтон, Нью-Йорк, Лос-Анджелес; вони надають широкий комплекс послуг для понад 1600 іноземних журналістів, які живуть в Америці на додачу до тих тисяч журналістів, які відвідують США з короткочасними візитами;
- бібліотеки та інформаційні ресурси, які функціонують на базі диппредставництва чи інформаційних центрів США за кордоном;
- міжнародні радіо та телепрограми [206].

Освітні та культурні обміни⁷

- обміни студентами, викладачами та науковцями;
- допомога в проведенні якісних досліджень США (американістика) іноземними університетами;
- навчання англійської мови;
- обміни та взаємодії між громадянами;
- план щодо розбудови демократичних інституцій (різноманітні програми, які підтримуються США з метою поширення демократії по всьому світу через розвиток демократичних інститутів);

---

⁶ Вочевидь, потрібно мати на увазі все ж не місцевих експертів, а американських, які майже постійно проживають за кордоном.

⁷ Надзвичайно цікавий перелік усіх основних програм культурних та освітніх обмінів, які реалізовувались у межах ПД США, наводиться у звіті Комісії з ПД за 2017 рік [198].

- виступи артистів театрів і представників інших візуальних культурних індустрій: через ці програми та театральні вистави, інші візуальні засоби іноземним аудиторіям демонструється різноманітність та життєва сила [*vitality*] США.

Міжнародне мовлення

- «Голос Америки» (*Voice of America, VOA*): міжнародна радіо-служба є урядовим мовником, яка транслює новини та інформацію багатьма мовами для іноземних аудиторій (понад 90 млн слухачів по всьому світу);
- міжнародні фільми й TV-служби: *World Net* була першою супутниковою мережею, яка була запущена 3 листопада 1983 р. під загальним наглядом «Голосу Америки» з метою просування поза межами США американських ідей для міжнародних аудиторій, поширюючи відеопрограми про культуру, історію, науку та технології у США;
- «Радіо та телебачення Марті» (*Radio y Televisión Martí*): забезпечують трансляцію на Кубу радіопрограм, передусім політичного характеру;
- Радіо «Вільна Європа» (*Radio Free Europe*) та «Радіо Свобода» (*Radio Liberty*): штаб-квартири мовників розташовано у Вашингтоні, а трансляція ведеться з Праги (Чехія); мовлять на країни Центральної Європи, а також на РФ та Афганістан;
- Радіо «Вільна Азія» (*Radio Free Asia*): так само, як і «Радіо Свобода», визначає себе як неприбуткове приватне радіо, яке мовить 7-ма мовами на 10 азійських країн включно із Китаєм, Бірмою та Камбоджою;
- «Радіо Фарда» (*Radio Farda*⁸): радіо, що мовить в Ірані перською; 3/4 програм – суто розважальні й лише 1/4 – інформаційні;
- «Радіо Сава» (*Radio Sawa*): засноване у 2002 р., намагається зацікавити молодіжну аудиторію в регіоні популярною музикою та поступово надає інформацію щодо політики США, цінностей та інтересів; «Радіо Сава» мовить у ФМ-діапазоні (в окремих країнах – АМ-діапазон) у Кувейті, Йорданії, Дубаях, Абу Дабі, Ката-

⁸ Farda перекладається як «Завтра» (Tomorrow).

рі, Бахрейні, на Кіпрі, у Греції, Єгипті, Лівії, Сирії, Секторі Газа, Східному Середземномор'ї, а також Багдаді, Ербілі (*Erbil*) та Суліманьях (*Sulaimaniyah*) в Іраці.

Вочевидь, цей перелік дає далеко не повний обсяг можливих інструментів, багато з яких формуються ситуативно.

Звіти профільної Комісії США з публічної дипломатії (особливо останніми роками) додатково залучають ще різні форми економічної допомоги, однак, зважаючи на розглянуті вище переліки, ключовими інструментами ПД США можна вважати такі:

- офіційна інформаційна діяльність (друк матеріалів, надання оперативного доступу до офіційних повідомлень уряду, залучення експертів та проведення круглих столів, створення та використання спеціалізованих міжнародних інформаційних центрів, допомога іноземним журналістам, використання бібліотек та інформаційних центрів);
- культурні та освітні обміни (обміни студентами та науковцями, допомога в дослідженнях своєї країни в іноземних наукових закладах, навчання мови своєї країни, організація культурних заходів, сприяння взаємодії на рівні громадян);
- іномовлення (теле- та радіомовлення) загалом.

Ще один важливий аспект – цілісність та усвідомленість діяльності. Як уже зазначалося, майже кожна держава, в усі періоди свого існування здійснює хоча б якісь заходи, які підпадають під опис інструментів ПД. Більшість держав мають свої іномовні канали, майже всі здійснюють у тій чи іншій формі культурні обміни, всі поширюють інформаційні матеріали про себе. Але важливим є те, якою мірою ця діяльність цілісна та усвідомлена саме як ПД, оскільки ПД не існує поза державною політикою – це просування національних інтересів держави (її цілей та цінностей) методами, відмінними від традиційної дипломатії.

Отже, якщо наявні інструменти, які можна охарактеризувати як «інструменти ПД», не скоординовані між собою, не мають єдиної спільної, чітко визначеної, мети, узгодженого плану реалізації, зрозумілих результатів та не можуть бути відкориговані відповідно до зміни стратегічних пріоритетів держави, то навряд чи можна говорити, що у країні дійсно є ПД як така.

Щоб можна було говорити про реальність політики держави у сфері ПД, мають бути наявні певні елементи.

1. Окремі урядові структури, які займаються питаннями реалізації та розвитку ПД.

2. Належним чином підготовлені стратегії та плани реалізації, узгоджені з національними інтересами.

3. Розвинутий інструментарій ПД, який постійно вдосконалюється та коригується відповідно до вимог часу.

4. Варіативним, але важливим, на думку автора, є ще один складник – нагляд суспільства за такою діяльністю; «небайдужі громадяни» мають прагнути поліпшити цю систему і не дати їй перетворитися на фіктивно-демонстраційну, привертати увагу урядовців до проблем розвитку ПД, давати чіткі й реалістичні пропозиції щодо її вдосконалення.

ПД США відповідає всім цим вимогам на всіх етапах розвитку системи щонайменше з 1948 року. Складно говорити, що всі ці елементи весь час працювали цілісно та ефективно, але загалом та система ПД, яку вибудували США за 50–60 років, є позитивним прикладом для інших держав щодо вигляду цієї системи, а помилки, допущені під час її створення, дозволять уникнути подібних вад тим країнам, які лише наблизилися до заснування повноцінної системи ПД.

Публічна дипломатія та пропаганда

Часто в наукових та експертних колах дискутують питання взаємозалежності понять «пропаганда» та «публічна дипломатія». Хоча кожному із цих термінів присвячено чимало наукових досліджень та спроб концептуалізації, однак, навіть в аналізованому масиві документів вони часто вживаються як синоніми (що буде розглянуто в наступних розділах). Понад те, науковці звертають увагу, що термін «публічна дипломатія» часто замінюють іншими, начебто спорідненими: «оскільки немає жодної офіційно прийнятної доктрини управління операціями з ПД, цей термін використовується в найрізноманітніших ситуаціях... Він постійно співіснує з іншими, такими ж розпливчастими термінами, як «міжнародна інформація» чи «міжнародні комунікації». На іншому краї спектра таких понять

ПД конкурує із «психологічними операціями», «психологічною війною» і «політичним протиборством». Зовсім нещодавно термін «стратегічні комунікації» набув сили в Міністерстві оборони [США – авт.] як своєрідна «парасолька», яка охоплює публічні відносини, публічну дипломатію та військові психологічні операції (*PSYOP*)» [131, с. 7].

Однак саме пропаганда залишається найбільш вживаним заміником для поняття ПД і сьогодні. М. Гул у своїй роботі «Публічна дипломатія чи пропаганда: на прикладі *VOA Deewa*» [120] зазначає, що і сьогодні чимало дослідників (зокрема, [127], [126] [125], [124], [123], [122]) продовжують використовувати ці терміни як взаємозамінні. І сьогодні окремі уряди використовують, наприклад, іномовлення одночасно і як інструмент пропаганди, і як інструмент ПД. Це підтверджує і один із видатних американських дипломатів Річард Холбрук (*Richard Holbrooke*) у жовтні 2001 р.: «Називайте це публічною дипломатією, чи відносинами з громадськістю, чи психологічною війною, чи – якщо ви дійсно хочете пошити себе в дурні, – пропагандою. Але як би ви це не назвали, ця війна за думки понад 1 мільярда мусульман є пріоритетною та історично важливою» [113]. Тож не лише весь період Холодної війни, але часто й нині ПД сприймається як пропаганда або її варіант.

Жан Меллісен (*Jan Milssen*), розмірковуючи про «нову публічну дипломатію» з цього приводу зазначає: «Щоб правильно зрозуміти нову публічну дипломатію, не дуже корисно привертати увагу до образів того, якою дипломатія була раніше (саме такий підхід досі є панівним у дослідній літературі з дипломатії), надто не бажано робити проєкцій історичних практик на поточне міжнародне середовище (як-от встановлення знаку рівності між публічною дипломатією і традиційною пропагандою). Нова публічна дипломатія дедалі більше стає стандартною практикою дипломатії, і дедалі менше – формою пропагандистської діяльності дипломатів. Варто визнати, що і нині багато міністерств закордонних справ досі борються за те, щоб впровадити саме цей концепт у сьогоденне мультиакторне міжнародне середовище, а деякі дипломатичні служби будують свою діяльність у сфері публічної дипломатії на основі традиційної пропаганди» [114].

Знову ж таки складно не погодитись із думкою Ж. Меллісена, що така практика триватиме доти, доки визначення «пропаганди»

не стануть більш «вузькими». Наприклад, Девід Велш (*David Welch*) визначає пропаганду таким чином: «Навмисна спроба вплинути на думку аудиторії у спосіб передачі ідей та цінностей для конкретної мети, свідомо спрямованої на задоволення інтересу пропагандистів та їхніх політичних керівників, прямо чи опосередковано» [115]. Дійсно, за такого визначення розмежувати «пропаганду» та «публічну дипломатію» майже неможливо, а дослідники пропаганди частіше за все кажуть, що ці явища зі спільним корінням і зі схожими характеристиками.

Автори роботи «Нова публічна дипломатія: м'яка сила у міжнародних відносинах» намагаються розібратися в проблемі співмірності «пропаганди» й «публічної дипломатії» (прагнучи довести, що ці поняття не тотожні), але їхні аргументи не завжди є переконливими. Їм вдалося відрізнити «освіту» (чи просто «інформацію») та «пропаганду»: якщо перша намагається всіляко розширити сферу знань тих, на кого вона спрямована, то завдання пропаганди, навпаки, – звузити «відкритість розуму», зменшити знання про державу (негативні для сприйняття цієї держави). Але водночас самі дослідники визнають, що, з погляду загальних цілей і пропаганда, і ПД є надзвичайно схожими.

Інший напрям сепарації цих двох понять – розгляд пропаганди як одностороннього інформування, а ПД, відповідно, – як «двосторонньої комунікації»: «Публічна дипломатія схожа із пропагандою щодо цілей, обидві намагаються переконати людей у тому, що їм думати, однак фундаментальна різниця полягає в тому, що публічна дипломатія слухає самих людей і те, що вони хочуть сказати», тобто це двостороння комунікація. Схожу думку обстоюють і Дін Крукеберг (*Dean Kruckeberg*) та Марина Вуйнович (*Marina Vujnovic*) у контексті дослідження ПД США після терактів 11 вересня 2001 р.: «Американська публічна дипломатія має визнати, що глобальні клієнти (*constituents*) США – це саме «громадськість», а не «ринок», і що ефективна модель публічної дипломатії має бути побудована не на пропаганді чи ринковоорієнтованій адвокації, а базована на двосторонніх симетричних комунікаціях та розбудові спільнот [*community-building*]» [116]. Найбільш концентровано цю саме ідею висловив один з високопосадових дипломатів на конференції Британської ради: «Світу

набридло слухати наші балачки: чого вони хочуть, так це те, щоб ми заткнули пельку та слухали самі» [наводиться за 114].

Але таке «просте» пояснення глибинної відмінності є все ж не надто переконливим. Навіть базова модель пропаганди, розроблена Гербертом Лассвелом (*Harold Dwight Lasswell*) на основі досліджень зразків німецької пропаганди, передбачала певну форму зворотного зв'язку – п'ятий елемент моделі, який звався «З яким ефектом?». Вимірювання ефекту апіорі передбачає збір зворотних даних від цільових аудиторій та коригування форми подачі своїх меседжів для них з метою забезпечення ліпшого результату. Крім того, неможливо ефективно формувати пропагандистські меседжі без глибинного дослідження аудиторії, з якою заплановано працювати, зокрема її очікувань, думок і настроїв. Аналогічно перевіряється і ефективність пропаганди: якщо пропагандист не перевіряє ефективність своєї діяльності, то дуже швидко втратить зв'язок з аудиторією та припинить бути ефективним.

Про «двозначність» такого підходу свідчить і такий приклад: у 2009 р. Гіоргі Сзонді (*Gyorgy Szondi*) [201] спробував концентровано викласти відмінності між «традиційною публічною дипломатією» та «публічною дипломатією XXI сторіччя» (табл. 1.1).

Порівняння свідчить, що для «традиційної публічної дипломатії» є характерною саме «одностороння комунікація» (інформування), яка приписується пропаганді.

Ще одним варіантом розведення понять є апелювання до джерела інформації. Зокрема, Джеймс Фарвел (*James P. Farwell*) [126] акцентує увагу на тому, що на відміну від пропагандистських кампаній програми ПД ідентифікують джерело інформації, котре поширює та використовує «м'яку силу». Однак це пояснення навряд чи є переконливим. Радянська практика «активних заходів» з її масштабними дезінформаційними кампаніями високоякісною підробкою документів та використанням різноманітних джерел для «підтвердження» неправдивої інформації доводить, що такий критерій навряд чи може бути вичерпним, аби відокремити пропаганду й ПД одна від одної. Крім того, наявність джерела інформації не може бути єдиною та достатньою причиною не вважати ПД пропагандою. Наприклад, «біла пропаганда» також має точну інформацію та обе-

режна до джерел (точного їх вказування), однак від цього не перестає бути пропагандою. Власне, так само і вже згадані радянські «активні заходи» містили не лише дезінформаційну складову, але й цілком легальну правдиву інформацію.

Таблиця 1.1

Складники ПД	Традиційна публічна дипломатія	Публічна дипломатія XXI століття
Умови, в яких реалізується (<i>Conditions</i>)	Конфлікти, протиріччя між державами	Мир
Цілі	Досягнення політичних змін у країнах, щодо яких реалізується ПД у спосіб зміни поведінки	Просування політичних та економічних інтересів для створення сприятливих умов та позитивної репутації країни за кордоном
Стратегії	Переконавання Управління аудиторіями (<i>Managing publics</i>)	Розбудова та підтримка відносин Залучення громадськості
Спрямованість комунікації	Одностороння комунікація (монологічна)	Двостороння комунікація (діалогічна)
Дослідження	Дуже мало, якщо взагалі є	Публічна дипломатія базується на наукових дослідженнях, в яких зворотній зв'язок є також важливим
Контекст меседжу	Ідеології Інтереси Інформація	Ідеї Цінності Співпраця
Цільові аудиторії	Загальна аудиторія цільової країни; Ті, хто надсилають та отримують меседжі	Сегментовані, чітко визначені аудиторії та внутрішня аудиторія; Учасники
Канали	Традиційні мас-медіа	Старі та нові медіа, часто персоналізовані
Фінансування	Спонсороване урядом	У партнерстві з суспільством та бізнесом

Зі свого боку Джозеф Най-молодший (*Joseph S. Nye Jr.*), автор терміна «м'яка сила», також обстоює думку, що пропаганда та ПД – це різні поняття. На його думку, «публічна дипломатія не може бути пропагандою, оскільки пропаганда часто має брак довіри, а отже,

непродуктивна» – тим самим він намагається звести відмінності до рівня довіри. Однак часто (особливо в наш час) пропагандистські ресурси тривалий час зберігають високий рівень довіри, доки не стає зрозуміло, що це пропагандистське джерело. Наприклад, у листопаді 2017 р. з'ясувалося, що дві популярні американські твіттер-блогерши *Jenna Abrams* і *Pamela Moore*, які мали понад 70 тис. підписників, виявились фейковими аккаунтами російської пропагандистської машини, які активно впливали на президентську кампанію в США у 2016 р. [121].

Деякі дослідники (зокрема, і Ж. Меллісен [114, с. 42]) пропонують підходити до взаємозв'язку цих понять з таких позицій: «Термін «пропаганда» після Другої світової війни... отримав на Заході зневажливе значення. Пропагандою вважали введення в оману у спосіб дезінформації та викривлення фактів, публічною ж дипломатією – поширення позитивної, але правдивої інформації, базованої на реальних фактах та досягненнях, що вважалось більш дієвим, ніж дезінформація» [109, с. 66]. Таку відмінність досить точно сформулював Едвард Мурроу (*Edward R. Murrow*) у 1963 р.: «Американські традиції та американська етика вимагають від нас бути правдивими, але найбільш важлива причина в тому, що правда є найкращою пропагандою, а брехня – найгіршою. Щоб бути переконливими, потрібно, щоб нам довіряли; щоб нам довіряли, ми маємо бути достовірними; щоб бути достовірними, ми маємо бути правдивими. Все дуже просто» [111, р. 4].

Незважаючи на такі «прості» пояснення, однозначного розуміння того, де проходить (і чи проходить взагалі) межа між цими поняттями, досі немає. Як слушно зазначив М. Гул, «На прикрість цих дослідників [які вважають, що це різні поняття і сутності – авт.], публічна дипломатія залишається дуже не визначеним концептом, .. негативні конотації, пов'язані з пропагандою, можуть поставити під загрозу ефективність та достовірність державних інструментів публічної дипломатії, впливаючи на сприйняття іноземної громадськості та, відповідно, відносини між народами» [120, с. 5]. Ця проблема не залишалась осторонь і практиків сфери публічної дипломатії. Радник *USIA* Стентон Барнетт (*Stanton Burnett*) у 1986 р. так описував схожу дилему в безпосередній практиці діяльності фахівців з ПД: «Коли

ми звужуємо серйозну, складну проблему до простого гасла – ми намагаємося маніпулювати. Коли ми вирішуємо грати на емоціях, а не поважати інтелектуальні здібності нашої аудиторії – ми намагаємося маніпулювати. Питання полягає в тому, чи зможемо ми подолати спокусу маніпулювати, спрощувати та домогтись «короткого замикання» здорового глузду заради того, щоб бути ефективними? Відповідь, яку я завжди даю на всіх форумах «так», але можливо, це лише перемога надії над безпосереднім досвідом» [244, с. 72].

Вочевидь, з усіх наведених вище міркувань щодо відмінностей між двома концептами, найбільш прийнятним є саме апелювання до довіри, до джерела та відсутності свідомих порушень точності викладу (поширення) інформації. Умовно, якщо цільова аудиторія довіряє джерелу і якщо суб'єкт ПД намагається дотримуватись принципу «правда – найкраща пропаганда» (звичайно, при збереженні загальної концептуальної рамки, де комунікація спрямовується у бік широкої громадськості й не охоплює офіційні міждержавні відносини), то така діяльність може називатися ПД.

Однак все одно така ПД може перетворитися на пропаганду. Загалом же автор виходить з того, що ПД є, швидше, формою «білої пропаганди» з можливими «зануреннями» в «сіру пропаганду» (однак цей складник є меншим у ПД). Водночас «пропаганда» – це передусім «чорна пропаганда», яка має ознаки інформаційно-психологічного протидержавства, агресивного маніпулювання суспільною думкою через неправдиве відтворення інформації, її свідоме спотворення. Досвід США 80-х років переконливо доводить, що доки ПД залишається в межах «білої» та «сірої» пропаганди, це не викликає істотного спротиву чи проблем для держави (а також тих, хто її реалізує). Але спроби досягти швидких результатів, додатково занурившись у «чорну пропаганду» (як це сталося частково із О. Райхом та його Офісом), спричиняють скандали в демократичному суспільстві.

2. Інституалізація системи публічної дипломатії США: ключові етапи

REC-26
 Code 1
 2-23894-483
 62-83894
 CLEARINGHOUSE
 FOR FEDERAL SCIENTIFIC AND
 TECHNICAL INFORMATION
 Hardcopy \$ 1.00 Microfiche \$ 0.50
 8
 67c
 BY
 COPY
 ARCHIVE COPY
 62-80750-1657
 MED - 121
 1975

Традиційно історію ПД США починають від утворення *USIA*, але це не зовсім правильно. Крім уже згаданого у першому розділі Комітету з публічної дипломатії (Комісія Кріла), у 1920-х роках розпочалася реалізація неофіційних культурних програм, спрямованих на Латинську Америку (програми легалізовано після підписання у 1938 р. у Буенос-Айресі (Аргентина) Конвенції про заснування культурних та освітніх програм обмінів). У 1927 р. створено перший Центр двостороннього співробітництва у Буенос-Айресі. 30 березня 1935 р. Держдепартамент США вперше надіслав «Радіобюлетень» (з цього бюлетеня згодом з'явився формат «Вашингтонських файлів») до своїх провідних посольств, використовуючи азбуку Морзе. У 1937–1939 рр. конгресмен Емануель Келлер (*Emmanuel Celler*) кілька разів намагався (безуспішно) домогтися ухвалення закону, завдяки якому можна було створити урядову радіостанцію, котра могла б відповісти на нацистську пропаганду. Під час Другої світової війни створено структури, які займалися контрпропагандою та ПД, – перші Служби закордонної інформації (*U.S. Foreign Information Service, FIS*), Програми міжнародних відвідувачів, а у 1942 р. засновано «Голос Америки». Одразу після завершення Другої світової війни уряд США спробував зібрати всі інформаційні та культурні програми в межах спеціального Офісу міжнародних культурних відносин, міжнародної преси та підрозділу друку (*Office of International Cultural Affairs and the International Press and Publication Division*) під керівництвом помічника Держсекретаря США [211].

Але інституалізація ПД США досліджуваного періоду розпочалася трохи пізніше – у 1948 р. ухвалено «Закон США 1948 року про інформаційні та культурні обміни» (*United States Information and Educational Exchange Act of 1948*) [2] (або так званий акт Сміта-Мундта), яким утворено одразу дві Комісії, що опікувалися ПД. Перша – **Консультативна комісія США з інформації** (*United States*

Advisory Commission On Information, USACI). Друга – **Консультативна комісія США з освітніх обмінів** (*United States Advisory Commission on Educational Exchange*).

Метою обох комісій відповідно до закону було «формувати та рекомендувати для Держсекретаря політику та програми щодо положень цього закону» [2]. Мету закону визначено в ст. 2: «Забезпечити уряду США можливість просувати ліпше розуміння США в інших країнах, а також поліпшити порозуміння між людьми США та людьми в інших країнах». Цей же документ встановив (параграф 501(a) закону) часткову заборону на мовлення всередині США програм «Голосу Америки» (чимало коментаторів кажуть про повну заборону, але йшлося про те, що «Голос Америки» не має виробляти і поширювати спеціальний контент саме для громадян США. У 2013 р. заборону було знято, відповідно до положень *National Defense Authorization Act for Fiscal Year, 2013* [119]).

Новостворені Комісії мали подавати щоквартальні звіти для Держсекретаря, а також піврічні звіти для Конгресу щодо реалізації питань, які належали до їхньої зони відповідальності. Перший такий звіт від Комісії з інформації подано до Конгресу у березні 1949 р. [64]. Звіт складався з двох великих блоків: перший – як ефективніше використовувати основні канали комунікації (радіо-, візуальні матеріали, особисті контакти та американські книги і журнали), другий – докладний опис інформаційних програм, які США транслювали на інші країни. Починаючи з 1954 р. Комісія перейшла на річні звіти.

Обидві комісії, особливо Комісія з інформації, істотно вплинули на процес побудови ефективної моделі ПД у США. Зокрема, у 1968 р. перед слуханнями Підкомітету з міжнародних організацій та рухів Комітету з міжнародних відносин Палати представників США [5] відбувся симпозиум «Майбутнє публічної дипломатії США», на якому виступив тодішній глава Комісії з інформації Френк Стентон (*Frank Stanton*). У своєму виступі перед членами Підкомітету, він, презентуючи чергову (тоді вже 23) доповідь Комісії, відзначив чотири нові ідеї, які, на його думку, мали скласти вектор для ПД США у тогочасному світі.

Перша – «*Новий напрям*». Необхідно відмовитися від думки, що ті знання, які США мали про світ після завершення Другої світової війни, все ще затребувані: «Світ рухається вперед швидше, ніж ми».

Друга – «Новий вимір». Стосується організаційних змін: «Ми почали поствоєнний період фактично без програми зовнішніх публічних відносин. Хоча сьогодні їх вже кілька. Але сьогодні частина їх підпорядкована Президенту, частина – Держсекретарю, частина – Директору *USIA*, а ще частина – іншим урядовим агенціям. Час зібрати їх разом».

Третя – «Новий обов'язок». Якщо досі основною функцією *USIA* було «поширення» інформації, то тепер їм пропонується «слухати» (фактично збирати інформацію й думки). Але не тільки *USIA* має слухати зовнішній світ, *USIA* мають бути почутими і всередині країни, зокрема в урядових структурах. Тобто вони мають стати чинниками, які формують зовнішню політику як таку. Цікаво, що ідея «слухати» зовнішні аудиторії майже не з'являлася в аналізованих документах, які охоплюють період правління Рональда Рейгана (*Ronald Wilson Reagan*) і Джорджа Буша-старшого (*George Herbert Walker Bush*). Однак це питання постало надзвичайно гостро в наукових та експертних дискусіях одразу після терактів 11 вересня 2001 р., коли потреба «слухати» інші аудиторії позиціонувалась як критична для гарантування національної безпеки (наприклад, роботи [114] та [118]).

І, нарешті, четверта ідея – «Новий акцент». Не варто очікувати, що повідомити позицію уряду США через медіа буде досить для формування правильного її сприйняття. Треба посилювати особисті контакти та зустрічі на всіх рівнях – між офіційними особами, між офіційними особами та людьми та між людьми.

Звіт Комісії з інформації за 1968 р. [6, с. 2–3] не просто розкриває ці пункти – він дає майже вичерпний перелік того, що і сьогодні входить до сфери відповідальності ПД:

- культура та освіта;
- обміни;
- бібліотеки та інформаційні центри;
- місцеві/корінні [*indigenous*] організації;
- репрезентація країни;
- взаємодія з місцевою пресою;
- робота з іноземними журналістами загалом;
- розвиток *Voice of America*;
- міжнародні виставки.

Незважаючи на назву заходу («Майбутнє публічної дипломатії США»), в самому звіті назва не згадується. Вона з'являється лише в наступному звіті цієї Комісії – за 1969 р., при цьому без специфічних пояснень і лише в останньому реченні документа: «Комісія рекомендує... визнати публічну дипломатію важливою частиною міжнародних відносин» [7].

Питання ПД дискутувалось і в інших офіційних комісіях, котрі на пряму не були пов'язані із ПД, але вплинули на процес її становлення. Наприклад, йшлося про ПД у **Комісії з організації діяльності уряду щодо здійснення зовнішньої політики** (*Commission on Organization of the Government for the Conduct of Foreign Policy*⁹), або так званої **Комісії Мерфі** (*The Murphy Commission*). Комісію створено в 1972 р. Конгресом США, її мета – «дослідження та розслідування організацій, методів операцій та спроможностей усіх департаментів / управлінь, агентств... брати участь у формуванні та впровадженні зовнішньої політики США». У 1975 р. Комісія підготувала великий звіт про результати своєї діяльності, де ПД офіційно не згадується. Але один із розсекречених документів ЦРУ 1974 р. відтворює результати перемовин двох членів цієї Комісії – виконавчого директора Френціса Вілкокса (*Francis O. Wilcox*) та його заступника Фішера Хой (*Fisher Howe*), – саме з цього питання. Зокрема, Ф. Вілкокс зазначає, що він «особливо задоволений роботою, яка йде в усіх чотирьох підкомітетах Комісії: Конгресі, міжнародній економіці, публічній дипломатії (включно з діяльністю *USIA*, культурними відносинами тощо) та національній безпеці (включно з питаннями розвідки)» [8].

Комісія з інформації та Консультативна комісія США з освітніх обмінів ліквідовані у 1977 р., а їхні функції перейшли до єдиної **Консультативної комісії з міжнародних комунікаційних, культурних та освітніх відносин** (*United States Advisory Commission On International Communication, Culture and Education Affairs, ICCEA Advisory Commission*), яку створено 1 квітня 1978 р. [233] (одночасно з *USICA*). Уже 1 жовтня 1979 р., внаслідок прийняття *Department of*

---

⁹Комісія, що була утворена в 1972 р. Конгресом для «дослідження та розслідування організацій, методів операцій та спроможностей усіх департаментів / управлінь, агентств... брати участь у формуванні та впровадженні зовнішньої політики США». URL : // <http://bit.ly/2jWsidt>

State Authorization Act [25], не змінюючи цілей Комісії, було змінено її назву, яка зберігається й досі – **Консультативна комісія США з публічної дипломатії** (*U.S. Advisory Commission on Public Diplomacy*) [4]. Хронологію змін в організаційній структурі наглядових органів у сфері ПД США за період 1948–2017 рр. показано на рис. 2.1. Цікаво, що склад Комісії, яка де-факто виконувала функцію нагляду з відповідною урядовою агенцією, завжди обирався з-поміж осіб, максимально віддалених від урядових структур і максимально наближених до суспільства. Голова цієї Комісії у 1982 р. так описував її склад у вступному слові до щорічного звіту: «Сім членів цієї Комісії, які не є ані бюрократами, ані дипломатами, але є стурбованими [*concerned*] громадянами...». Дійсно, сам голова Комісії Леонард Сільверштейн (*Leonard L. Silverstein*) був партнером в юридичній компанії (та Президентом асоціації національного симфонічного оркестру), а інші члени представляли приватний сектор (зокрема, ресторанний), науку (наприклад, Міделбарі Коледж), культуру (екс-директор Чиказького музею сучасного мистецтва) і громадянське суспільство.

Рис 2.1. Хронологія змін в організаційній структурі наглядових органів у сфері ПД США у 1948–2017 рр.

Варто зазначити, що процес інституалізації відбувався в межах двох паралельних, але взаємопов'язаних процесів – створенні наглядових організацій, які мали готувати незалежні звіти про ефек-

тивність ПД уряду США, та заснуванні урядових структур, що безпосередньо реалізовували та координували заходи з ПД. Перший напрям діяльності зосередився на формуванні спеціальних комісій (за які йшлося вище), другий – на створенні (та подальшій активній трансформації) спеціальних державних агентств.

У серпні 1953 р., внаслідок ухвалення відповідного указу [234] Президента США, засноване **Інформаційне агентство США**¹⁰ (*United States Information Agency, USIA*), яке мало «консолідувати всю закордонну інформаційну діяльність уряду США в межах однієї програми» [3], тим самим зменшуючи потребу постійно звітувати з подібних питань.

У 1963 р. Комітет з міжнародних справ Палати представників Конгресу США оприлюднив звіт про слухання на тему: «Перемогти у Холодній війні: ідеологічний наступ США» (*Winning the cold war: the U. S. ideological offensive*) [111]. Перед членами комісії виступили: директор (Е. Мурроу), заступник директора *USIA*, а також голова Комісії з інформації. Тоді у своєму виступі директор *USIA* чітко визначив завдання структури: «Вплив на мислення людей через різноманітні інструменти комунікації, як-от: персональні контакти, радіомовлення, бібліотеки, видавництва та розповсюдження книг, пресу, фільми, виставки, телебачення, англомовні інструкції тощо».

У 1977 р., внаслідок ухвалення *United States International Communications Agency Reorganization, 1977–1978*, і *USIA*, і *USIS*¹¹, і Бюро з освітніх та культурних відносин реорганізовано в єдину структуру – Агентство США з міжнародних комунікацій (*United States International Communications Agency, USICA*). З цього приводу новопризначений очільник *USICA*¹² Джон Рейнхард (*John Edward Reinhardt*) (він же був

---

¹⁰Цікавий та ґрунтовний огляд історії створення *USIA*, а також подій, що спричинили її заснування, наведено у роботі В. Дізарда «Винайдення публічної дипломатії: історія Інформаційного агентства США» [186].

¹¹ *USIS* – Інформаційна служба США (*United States Information Service*). Зовнішній підрозділ спочатку *USICA*, а потім і *USIA*, який розташовувався на території американських посольств і куди призначались офіцери *USIA*. Саме *USIS* безпосередньо «на місці» керував інформаційними активностями *USICA* / *USIA*, зокрема й роботою бібліотек.

¹² Список усіх керівників спочатку *USIA*, потім *USICA* та знову *USIA* можна переглянути за посиланням. URL : <https://history.state.gov/departmenthistory/people/principalofficers/director-usia>

і керівником *USIA* до реорганізації 1977 р.) відзначив: «Інформаційної агенції США більше немає. Інформаційного сервісу США більше немає. Бюро з освітніх та культурних відносин більше немає... В нас є нове агентство, єдине агентство, інтегроване агентство. Ця реальність має керувати нашою політикою, нашими програмами, нашими відносинами з іншими» [65].

USICA проіснувала до жовтня 1982 р., коли Р. Рейган Указом (*Executive Order*) 12388 постановив перейменувати *USICA* знов у *USIA*, не змінюючи її повноважень [66]. Майже за рік до цього, він змінив керівника *USICA* – ним став Чарльз Вік (*Charles Z. Wick*), який перебував на посаді з 1981 р. по 1989 р. У 1999 р. функціональні обов'язки *USIA* розподілено між кількома структурами. Все, що стосувалося мовлення, відійшло до новоствореної Ради директорів *BBC* (*Broadcasting Board of Governors*), а питання обмінів та інформаційних заходів, не пов'язані безпосередньо з мовленням, відійшли до компетенції заступника Держсекретаря з публічної дипломатії та публічних відносин.

Рис 2.2. Ключові зміни у структурі організаційних органів США, відповідальних за реалізацію ПД

Американські парламентарії кілька разів намагалися відновити *USICA*, але ці спроби були невдалими.

Наприклад, у 2014 р. до Палати представників направлено проєкт закону конгресмена Едварда Ройса (*Edward Royce*) «Акт про реформу міжнародних комунікацій США» (*United States International*

Communications Reform Act of 2014) [67], відповідно до якого мало бути знов утворено *USICA* з частковим поверненням функцій щодо іномовлення та грантування. Цей же проект закону пропонував і нове визначення ПД: «зусилля, спрямовані на досягнення цілей та завдань зовнішньої політики США, просування національних інтересів, посилення національної безпеки через інформування та вплив на закордонні аудиторії, завдяки розширенню та посиленню відносин, з одного боку, між громадянами та урядом США, а з іншого – громадянами інших країн». Цей документ так і не пішов далі Палати представників, так само, як і його повторна версія, яку Е. Ройс подав наступного року [202].

Таким чином, нині у США зберігається чинна модель управління ПД, яку встановлено в 1999 р. Ключові зміни у структурі організаційних структур, які відповідали у США за реалізацію ПД, зображено на рис. 2.2.

3. Публічна дипломатія США на початку 80-х: основні проблеми

REC-26
code 1
DEC 28 1982 23894-483
62-83874
CLEARINGHOUSE
FOR FEDERAL DOCUMENTS AND
TECHNICAL INFORMATION
Hardcopy \$ 1.00 Microfiche \$ 0.50
8
80750-1657
CLASIFIED COPY
62-80750-1657

У 1980 р. у США завершилися чергові президентські перегони – переможцем у них став Р. Рейган. Кінець правління президента Картера (*James Earl «Jimmy» Carter, Jr.*) характеризувався досить суперечливим становищем США.

З одного боку, ініціативи Картера у сфері американо-радянських відносин, його роль у вирішенні конфлікту між Єгиптом та Ізраїлем були очевидними кроками щодо міжнародної розрядки. З іншого – у цей же період СРСР значно активізував свої військові дії (які символічно завершилися уведенням ЗС СРСР до Афганістану) та додатково посилив глобальні дезінформаційні кампанії. Все це сприяло низці кризових ситуацій: революція в Ірані та захоплення співробітників американського посольства в Тегерані в 1979 р.; повалення проамериканського режиму Самоси в Нікарагуа (замість якого до влади прийшли прорадянські сандіністи Даніеля Ортеги); істотне зростання безробіття та інфляції в США.

Саме за таких умов до влади в США приходять Р. Рейган – консервативний республіканець, який побудував і свою передвиборчу кампанію, і подальшу політику на кількох основних пріоритетах: зменшення податків, уповільнення зростання видатків на державний апарат, послаблення втручання держави в економіку, а також зниження інфляції. У подальшому такий комплекс заходів отримав назву «рейгономіки». При цьому Рейган був послідовним антикомуністом та вважав, що США недостатньо вкладає коштів у власну національну безпеку – за його правління видатки на оборону послідовно збільшувались і досягли у 1987 р. 282 млрд дол. Увесь цей потенціал (включно зі зростанням можливостей розвідувальних органів) спрямовано на протистояння з Радянським Союзом та фінансування кількох військових проєктів, пріоритетним з яких мала стати Стратегічна оборонна ініціатива (СОІ), відома як «Програма Зоряних війн».

За Р. Рейгана істотно зросла важливість «інформаційного» напрямку політики США, що зумовлено двома факторами.

По-перше, це стало відповіддю на драматичне зростання інформаційної деструктивної активності СРСР на міжнародній арені. Наприкінці 70-х років СРСР засвідчив спроможності зміни суспільного сприйняття, коли розпочав масштабні кампанії «активних заходів» проти західного світу, в які вкладав близько 4 млрд дол. щорічно.

По-друге, Р. Рейган як людина з великим медійним минулим чітко розумів, наскільки важлива «правильно розказана історія» і що США мають активніше позиціювати себе у світі, захищаючи власну політику й цінності. Відповідно, основним завданням Ч. Віка, нового голови USIA, стало саме «нарощування агресивнішої публічної дипломатії як запоруки протидії радянській дезінформації» [132, с. 27]¹³.

З метою консолідації зусиль різних структур у сфері протидії радянській дезінформації у 1981 р. США створили Міжвідомчу робочу групу з активних заходів (*Interagency Active Measure Working Group*), яка працювала до 1992 р. Група аналізувала інформацію, що надходила від USIA, ЦРУ та ФБР про «активні заходи» СРСР, опрацьовувала їх і готувала звіти. Якщо діяльність із протидії «активним заходам» зосереджувалася переважно на контррозвідувальній діяльності, то як проактивну компоненту США використовували потенціал саме ПД. На той час кількість урядових структур, які займалися ПД, значно збільшилася, і постали питання консолідації їхніх зусиль та налагодження ефективної координації між ними.

У спеціальному меморандумі [9] від 19 лютого 1982 р., який спрямовувався Джону Хагсу (*John Hughes*)¹⁴, йшлося про необхідність посилення механізмів координування ініціатив з ПД. Зазначалося, що «цей меморандум є першим кроком на шляху консультацій з цього питання» і що він підготовлений у межах Проекту «Правда» (*Project Truth*)¹⁵.

¹³Р. Рейган і Ч. Вік були надзвичайно близькими друзями. Як зазначає автор роботи [216], Ч. Вік був одним з учасників «кухонного кабінету» Р. Рейгана ще під час його губернаторського терміну в Каліфорнії. Дружили не лише вони, а й їхні дружини та діти, кожне Різдво вони проводили приватну сімейну вечерю у складі двох сімей. Ці зв'язки, на думку окремих оглядачів, і забезпечили дійсно ефективну політику США у сфері ПД у 80-х роках, даючи можливість інформаційним службам уряду мати тісний контакт з першою особою.

¹⁴Дж. Хагс з березня до серпня 1982 р. очолював *Voice of America*.

¹⁵Проект, відповідальність за який покладено на USIA. Метою Проекту було «протидіяти радянським дезінформаційним практикам, а також поширювати правду про політику США та її цілі» [64].

У меморандумі висловлювалася впевненість, що «Рада національної безпеки (NSC) своєю директивою зможе визначити координаційний комітет для Проекту «Правда», який складатиметься з найвищих посадовців, котрі відповідають за зовнішню політику США».

На той час ПД США перебувала у неоднозначному стані. На жаль, звіти безпосередньо *USICA* та *USIA* і досі не доступні широкому загалу, але доступні окремі звіти Консультативної комісії США з публічної дипломатії¹⁶, завданням якої був саме нагляд за роботою цих інституцій та оцінка їх зусиль у сфері ПД. Робота нової адміністрації розпочиналася не на «порожньому місці» – Адміністрація Картера все ж розуміла значення зовнішньої інформаційної роботи, тому перша частина реформи і Комісії, і *USICA* розпочалася ще в 1978 р.

У 1980 р. Комісія підготувала звіт [172], що до певної міри відтворює загальне бачення стану системи ПД останнього року правління Картера. Загалом уже тоді ця діяльність була активною й масштабною.

На початку звіту пропонується орієнтовний перелік прикладів, котрі, на думку авторів документа, притаманні формам ПД. Про форми ПД йдеться, коли:

- фулбрайтівські студенти вивчають антропологію в Індії;
- «Голос Америки» мовить до мільйонів слухачів на території СРСР;
- виставка «Америка сьогодні» (організована *USICA*) представлена в Белграді міс Мондейл¹⁷ як початок туру по Східній Європі;
- колумбійські студенти вивчають англійську в Центрі двостороннього співробітництва (*Binational Center*) в Боготі;
- *USICA* супроводжує іноземних журналістів у турах по території Сполучених Штатів;
- продюсер численних дитячих програм (спонсорованих *USICA*) обмінюється досвідом з колегами (*counterparts*) у різних містах США;
- японські економісти читають журнал «Економічний ефект», який видає *USICA*.

¹⁶ *United States Advisory Commission on Public Diplomacy* – Комісія, яка утворилася у 1977 р. на базі Консультативної комісії США з інформації.

¹⁷ Вочевидь, йдеться про Джоан Мондейл (*Joan Mondale*) – дружину віце-президента США Волтера Мондейла (*Walter Mondale*) за часів президентства Д. Картера.

Усе це забезпечувалося персоналом *USICA*. Цій урядовій організації підпорядковувалися численні структури й проекти, вона контролювала діяльність т. зв. офіцерів з публічних відносин (*Public Affairs Officer, PAO*), які входили до дипкорпусу США, розробляла й організувала програми публічної дипломатії уряду США. За звітний період офіцери *USICA*: організували виставки, проводили семінари, керували роботою американських бібліотек, підтримували приватні американські культурні проекти, вчили англійської, а також створювали й поширювали фільми, відеозаписи, журнали, інші медіапродукти. Через різноманітні американські центри та центри двостороннього співробітництва *USICA* спонсорувала програми, спрямовані на поліпшення розуміння американського суспільства.

У цьому звіті Комісія зосередилась на кількох основних пропозиціях, які, на думку її співробітників, є критичними для ефективної роботи, зокрема системи ПД та *USICA* загалом.

По-перше, різке збільшення бюджету. «У 1981 р. США планують витратити 162 млрд дол. на національну оборону. У бюджетній пропозиції бюджет *USICA* складає 448 млн дол., тобто 0,3 % від того, що ми плануємо витрати на військову сферу... Якщо зважати на реальну купівельну спроможність долара, то сьогодні [1980 р.] *USICA* оперує бюджетом у два рази меншим, ніж це було в середині 60-х років. Тоді він складав майже 1 млрд доларів на сьогоднішні гроші... Сьогодні США вкладає в ПД значно менше, ніж наші союзники й наші вороги. Якщо взяти видатки на ПД у відсотках до національного бюджету, то Франція витрачає 0,7 %, Західна Німеччина – 0,6 %, СРСР – 0,3 %, Японія – 0,21 %, Британія – 0,18 %, а США – 0,1 %; і це включаючи видатки на Радіо «Вільна Європа» та «Радіо Свобода»¹⁸.

У документі також наводяться конкретні проблеми *USICA*, пов'язані з відсутністю належного фінансування:

¹⁸ У 1967 р. видання *The New York Times* та журнал *Ramparts* (який дослідники історії радянських спецслужб пов'язують із КДБ [211]) опублікували кілька статей, в яких показали зв'язок між радіо та ЦРУ. Ці «викриття» досить довго негативно впливали на репутацію радіо, а отже, на забезпечення належної довіри до його програм. Однак деякі науковці (наприклад, Р. Джонсонс [184]) вважають, що цей зв'язок не був проблемою, а багато в чому був корисний і не з причин ідеологічного протистояння – після завершення Другої світової війни у радіо були проблеми з фінансуванням, і ЦРУ частково компенсувало фінанси з інших фондів.

- скорочення програм обмінів;
- 18 з 32 офісів *USICA* у Африці укомплектовано лише 1 офіцером;
- у *USICA* відсутні кошти на випадок надзвичайної ситуації;
- у «Голосу Америки»¹⁹ немає фінансових ресурсів, щоб запустити мовлення на іспанській чи японській мовах.

Проблеми «Голосу Америки» були особливо складними – автори звіту цитують слова 18-річного студента з Дубліна, які він спрямував у своєму листі до офісу Глосу Америки. Ці проблеми і сьогодні є актуальними: «У 100 разів простіше спіймати Москву, ніж VOA... Це має бути справою національної безпеки. Пропагандистська війна, яку розв'язало «Радіо Москва», сіє зерна марксистської революції та антиамериканізму серед бідних та знедолених... І це все більше ефективно, бо голос правди дуже слабкий». Отже, основна рекомендація Комісії – збільшення фінансування *USICA* на 200 млн дол.

По-друге, персонал. Комісія зазначила, що внаслідок урядових обмежень, *USICA* зазнала істотного скорочення персоналу, що не дозволяє їй повною мірою виконувати свої завдання. Внаслідок останнього скорочення, чисельність *USICA* зменшилася на кілька сотень осіб, відчувається постійна нестача персоналу у закордонних представництвах. Порівняно з 1964 р., чисельність *USICA* скоротилась на 30 %. Крім того, потрібно було поліпшити підготовку офіцерів, передусім вдосконалити їхнє володіння мовою країни, куди вони направляються: «Офіцери *USICA* мають не просто говорити мовою країни – вони мають на ній думати». Проблемою була і відсутність коштів на подорожі офіцерів *USICA* в межах країн перебування. Кінець правління Картера – це істотне зростання дефіциту бюджету, інфляції, у цей період уряд США намагався максимально скоротити видатки. Внаслідок цього в деяких країнах офіцери *USICA* виявились фактично «закритими» у столицях, було істотно скорочено програми поширення продукції *USICA*, неможливо стало оновити обладнання, журналісти, задіяні у системі *USICA*, не мали можливості брати участь у заходах, про які їм потрібно писати матеріали. Зважаючи

---

¹⁹ Цікаве дослідження щодо діяльності «Голосу Америки» в роки Холодної війни підготовлено Р. Кумінгсом – офіцером, який відповідав за безпеку редакцій «Радіо Свобода» та «Радіо Вільна Європа» [185].

на зазначене, Комісія пропонувала збільшити на 30 % загальну чисельність *USICA* та фінансування її діяльності.

По-третє, місце *USICA* у системі ухвалення рішень. Члени Комісії слушно зазначають, що одним із важливих завдань *USICA* є впевненість, що урядові структури адекватно розуміють суспільну думку іноземних країн та їхню культуру в умовах прийняття рішень. Офіцери *USICA* мають інформацію, яку неможливо отримати офіційними дипломатичними каналами (спілкуючись із студентами, освітянами, журналістами, артистами, чинними урядовцями та політиками, а також тими, хто вже відійшов від справ). Отже, вони мають унікальні дані про ситуацію в країнах перебування, і ця інформація має враховуватись під час ухвалення рішень у Вашингтоні. Але, щоб це все врахувати, *USICA* має бути повноцінним учасником консультацій, які проводяться до прийняття управлінських рішень у цій сфері. У цьому контексті основна пропозиція Комісії – включити голову *USICA* до складу постійних членів РНБ США. Показово, що це питання системно порушувалося із середини 60-х років, однак, так і не було вирішене. У звіті Комісії за 2013 р. наводяться слова одного з найвідоміших керівників *USIA* Е. Мурроу: «Якщо очікується, що публічна дипломатія буде на місці падіння літака [*crash landing*], доцільно взяти її з собою ще на початку польоту» [203].

Таким чином, на початку правління Р. Рейгана, ситуація в *USICA* була досить складною: постійні скорочення персоналу, зменшення фінансування, багато в чому залишкове ставлення до діяльності структури з боку уряду, відсутність *USICA* у системі прийняття рішень – все це не створювало можливостей для нормальної роботи та реалізації основних функцій.

Згідно з офіційним сайтом Комісії, наступний звіт з'явився лише у 1983 р. [173]. Насправді, у 1982 р. звіт був також підготовлений – його текст є в одному із розсекречених документів ЦРУ [10], і він є об'ємнішим та конкретнішим, ніж звіт 1983 р. Цей документ звітує про перші кроки, яких вжила нова Адміністрація для виправлення ситуації, і, що важливо – дає точніші показники щодо кількості осіб, котрі були залучені на початку 80-х років до системи ПД США.

Новий звіт фіксував значний прогрес, як у питаннях розвитку ПД загалом, так і *USICA* зокрема (лист датовано липнем 1982 р. – *USICA*

перетвориться знов на *USIA* лише у жовтні того ж року), а також дає базові відомості щодо фактичного стану *USICA* у 1982 р. Кількісні показники були наступні: загальна чисельність працівників, якими оперувала *USICA*, складала 8184 особи, з яких 4416 були американцями, а 3768 – іноземцями, найнятими безпосередньо в країнах, де *USICA* здійснювала свою діяльність. За кордоном (у межах так званих 202 «постів» у 124 країнах) працювало 992 американця (вся діяльність *USICA* в конкретних країнах контролювалася та координувалася офіцерами з публічних відносин), в той час як 3424 особи працювали у Вашингтоні. Ці 3424 особи працювали в «Голосі Америки», займалися координуванням освітніх і культурних програм обміну, підтримували центри допомоги іноземним журналістам у США, виробляли основну продукцію *USICA* (публікації, фільми, організували виставки, створювали інформаційні матеріали підтримки для закордонних постів), набирали спікерів та лекторів, здійснювали загальну координацію дій, а також управління та адміністрування роботою *USICA*. Порівняно з 1980 р. збільшено фінансування *USICA* (як це пропонувалося у звіті Комісії у 1980 р.): замість майже 489 млн дол. у 1980 р., бюджет виріс до 644 млн дол. у 1982 р., 2/3 з якого пішло на поліпшення радіосигналу.

Станом на 1981 р. *USICA* утримувала 131 бібліотеку та 15 центрів двосторонньої співпраці у 86 країнах. У бібліотеках зберігалось 825 255 книг, відвідали ці заклади понад 3,5 млн осіб. Власними силами *USICA* переклала та видала 255 тис. книг (йдеться про загальний наклад виданих книг, а не кількість найменувань – авт.), а центри двосторонньої співпраці відвідали 201 тис. іноземців, котрі вивчали там англійську мову.

Загалом бібліотечна й видавнича діяльність постійно були в центрі уваги спочатку *USICA*, а потім і *USIA*. У вересні 1984 р. на ім'я директора *USIA* Ч. Віка надійшов лист [44] (авторство залишається невідомим, однак, судячи з бланку, лист був з Білого дому), в якому звертається увага на те, що США не повною мірою використовує власні книги та книговидавництво для участі в «боротьбі ідей». У цьому ж листі наводиться інформація щодо масштабів протистояння в цьому питанні між США та Радянським Союзом. У 1983 р. США (через програми *USIA*) випустили 581 тис. екземплярів книг (йдеться

про видання, які було перекладено іншими мовами), а СРСР випустив 83 млн книг (для порівняння: у 1977 р. цей показник для СРСР складав 56,8 млн книг [95]). Також зазначається, що чинні на той момент американські федеральні програми підтримки книговидавництва виявилися неефективними, і США потребують довгострокової стратегії у цьому питанні. Така стратегія мала дати відповіді на низку питань, зокрема:

- якою за обсягом має бути відповідна програма *USIA*;
- скільки потрібно перекладати книг та якою має бути модель їх розповсюдження;
- як використати вже наявний досвід та наявні структури у цій сфері;
- як залучити до цього процесу систему книговидавництва США;
- хто має керувати такою програмою – урядова чи неурядова структура;
- як обирати книги для цієї програми;
- яким має бути механізм розповсюдження, щоб він досягав і тоталітарних країн, особливо СРСР та країн Східної Європи?

Автор розглянутого листа зазначає, що «книжковий розрив» (*book gap*) набув загрозливих масштабів. Відповідно, він закликав *USIA* провести ґрунтовне дослідження з цього приводу, результатом якого має стати не лише огляд проблем, а й конкретні пропозиції нормативно-правового та адміністративного характеру, спрямовані на їх вирішення.

Звіт 1982 р. приділяє значну увагу і стану іномовлення під егідою *USICA*. Зокрема, зазначалося, що «Голос Америки» мовив 39 мовами приблизно 950 годин на тиждень, а кількість слухачів сягала 109 млн. П'ять днів на тиждень до 159 постів спрямовувалась інформація (переважно це були препринти з американської періодики, але так само і спеціальні матеріали, підготовлені *USICA*) через систему радіотелетайпу, яка мала назву Бездротові Файли (*Wireless File*) – ці матеріали використовувалися для подальшого розміщення в медіа, поширення серед іноземних лідерів та для інформування співробітників місій США в цих країнах.

За рік *USICA* організовувала близько 13 виставок (як одноосібних, так і беручи участь у міжнародних ярмарках і спеціальних промо-

ційних заходах) – їх відвідувало у середньому 2 млн іноземців щорічно. Крім того, під егідою Американської програми мистецтв (*Arts American Program*) фінансувалося ще 25 виставок мистецтв. *Arts American Program* – один із проєктів, започаткованих *USIA* у 1978 р., коли було підписано Меморандум про співпрацю між *USIA* та *NEA* (*The National Endowment for the Arts* – Національним фондом мистецтв). Відповідно до цього Меморандуму члени наглядової групи [*discipline panels*] *NEA* обіймали посади радників з мистецтв [*serve as artistic advisers*] у *USIA*. Коли в *USIA* виникала потреба і оформлювався відповідний запит, *Arts American* створювала необхідну програму-тур, яка включала невелику групу рекомендованих артистів [210].

USICA контролювала три великих програми освітніх і культурних обмінів: програму Фулбрайта (*Fulbright Academic Exchange Program*), програму Хамфрі (*Humphrey Fellowship Program*) та програму Іноземних відвідувачів (*International Visitors Program*) – завдяки цим програмам США за 1982 р. відвідало 5300 науковців, молодих лідерів та діячів культури.

Огляд основних проблем як роботи *USICA*, так і ПД США було поділено на кілька великих блоків.

Передусім фінансування. Як уже зазначалося, у 1982–1983 рр. фінансування *USICA* дійсно зросло. Однак відносно загального військового бюджету видатки навіть дещо зменшилися: якщо у 1980 р. це було 0,3 % від військового бюджету, то у 1982–1983 рр. – 0,25 %. На думку членів Комісії, такі видатки були недостатніми, й уряд має постійно тримати тематику ПД у центрі уваги, адже її завданням є популяризація поглядів і політики Америки у світі, де думка щодо США часто є дуже скептичною.

Друга проблема, що так і залишилася не вирішеною, – інституалізація ролі *USICA*. Як і раніше, *USICA* все ще мала неоднозначне становище в умовному «зовнішньополітичному співтоваристві США»: вона діяла цілком автономно від інших органів, не існувало будь-яких чітких механізмів залучення її до системи ухвалення рішень. Як зазначалося, Комісія пропонувала зробити директора *USICA* постійним радником при РНБ США і здійснити це спеціальною президентською директивою. Йшлося переважно про включеність *USICA* на найвищому політичному рівні в процес прийняття рішень.

При цьому у звіті зазначалося, що контакти між структурами (*USICA* та РНБ США) були достатньо активними: «Директор та заступник директора *USICA* постійно консультують радника з національної безпеки, а два співробітники *USICA* входять до складу апарату РНБ США».

Третя проблема – «Голос Америки». Здебільшого вона стосувалася вірогідності того, що активніша участь *USICA* чи інших державних установ у форматі мовлення «Голосу Америки», може загрожувати основному ресурсу іномовника – довірі до нього. Крім того, постійною проблемою залишається оновлення технічного оснащення радіостанції, а також визначення пріоритетних технічних рішень – використання короткохвильових чи середніх хвиль для поширення сигналу, зміни пріоритетних зон мовлення (передусім переорієнтуватись на Карибський басейн та Кубу, а також посилити інформаційну присутність у регіоні Південної Африки та радянської Центральної Азії).

Четверте питання – програми обмінів. На думку Комісії, це найпотужніший інструмент, який взагалі є у розпорядженні *USICA*. Комісія солідаризується із тодішньою думкою ФРН та Франції, що саме культурні та освітні обміни є третім «стовпом» [*third pillar*] закордонних відносин, поряд з економікою та політикою. Отже, Комісія вітала ініціативу Р. Рейгана заснувати спільно із союзними державами нові програми обмінів молоддю²⁰. Зверталася увага на те, наскільки програма обмінів США програвала за масштабністю аналогічним програмам СРСР: за період 1980–1981 рр. СРСР витратив на програми обміну 175 млн дол. (у цей період у СРСР побувало близько 35 195 студентів, з яких 26 995 були із Субсахарської Африки); США витратили 30 млн дол. на те, щоб до Америки прибуло 3 455 іноземних студентів, з них 1398 – з Субсахарської Африки. Зазначимо, що загальна кількість іноземних студентів у США на той час становила близько 300 тис. – 3 455 це лише ті, які вїхали для навчання за рахунок грантів уряду США. У цьому контексті Комісія слушно ставить запитання: а чи взагалі потрібна тоді широка урядова підтримка, якщо приватний

²⁰ Швидше за все, йдеться про «Програму молодіжних обмінів» (*Youth Exchange Program*), до якої були залучені представники Канади, ФРН, Франції, Італії, Японії, Великобританії та США. Цей проєкт запущено у 1983 р.

сектор та приватні гранти цілком компенсують відрив від СРСР? Відповідь – так, потрібна. Бо гранти, видані саме американським урядом, мають істотне символічне значення: «Гранти, видані урядом США, – це важливий сигнал як на внутрішній, так і міжнародній арені. На відміну від приватних грантів урядові гранти напряму слугують американським національним інтересам. Ці гранти дають надію тим, хто за інших обставин, можливо, ніколи б не зміг відвідати США. Більшість іноземних студентів прибувають до США з індустріально розвинутих країн, тоді як урядові гранти зосереджені передусім на залучення студентів з менш розвинутих держав. Ці програми, пріоритетно фінансовані *USICA* та *AID*, виконують інтегральну роль для американських зусиль у сфері публічної дипломатії».

П'ятий напрям – Проект «Правда». 17 серпня 1981 р. Ч. Вік презентував для Президента, персоналу Білого дому та РНБ США низку пропозицій, суть однієї з них – створення механізму координації інформаційної політики з метою «ефективної боротьби за людські думки [*man's mind*]». Уже 9 вересня 1981 р. Р. Рейган погодив цю пропозицію і дав відповідне доручення *USICA* очолити процес формування міжвідомчої координаційної структури з протидії радянській пропаганді та дезінформації. Саме цей процес отримав назву Проект «Правда» (докладніше щодо Проекту та звіту про перший рік його реалізації – у розсекреченому документі ЦРУ «Звіт *USICA* щодо Проекту «Правда» (*Report USICA on Project Truth*) [133]).

У межах Проекту започатковано підготовку кількох значних інформаційних продуктів. Один з них – «Засторога щодо радянської пропаганди» (*Soviet Propaganda Alert*), який мав висвітлювати основні актуальні дезінформаційні кампанії СРСР проти США та основні фейкові новини, що запускалися Радянським Союзом. Крім того, вироблялася численна друкована, аудіо та відеопродукція, яка мала розвінчувати радянські пропагандистські зусилля та просувати американський інформаційний порядок денний. Звіт Комісії, серед іншого, зазначає, що таке реагування було надзвичайно швидким та оперативним. Також у межах Проекту активно поширювалися новини про позитивні аспекти життя США.

Основне зауваження Комісії стосувалося самої назви Проекту, а одним з висновків Комісії стала теза про необхідність зміни його

назви, оскільки «сама назва створює простір для непорозумінь» – члени Комісії вважали, що така назва спричинює репутаційну шкоду діяльності *USICA*, адже виникає багато непотрібних асоціацій з пропагандою. Все це значно ускладнюватиме діяльність співробітників *USICA* в досягненні ними основної мети Проекту – спростування радянської пропаганди [10, с. 32]. Подібні сумніви також можуть стати причиною того, що *USICA* почали би сприймати як пропагандистську структуру, що є вкрай небажаним з огляду на ті значні зусилля, які вже призвели до реалізації кількох серйозних проектів у сфері протидії дезінформації.

- У 1981 р. *USICA* використала супутникове мовлення для того, щоб показати прес-конференцію Держсекретаря К. Вайнбергера, на якій оприлюднено розсекречені документи, що засвідчували обсяги розбудови військових потужностей СРСР. Крім самої трансляції, *USICA* поширила окремий звіт (базований на цих матеріалах) «Радянська військова сила» (*Soviet Military Power*) в обсязі 6000 екземплярів, зокрема перекававши його кількома мовами.
- *USICA* поширила звіт «Активні заходи» Держдепартаменту США щодо радянської дезінформаційної активності. Міжвідомча команда відвідала європейські та азійські столиці з метою надання додаткової інформації на додачу до офіційної, поданої у цьому звіті.
- Поширено брошуру (з великою підбіркою фотографій), яка висвітлює життя Афганістану з часу вторгнення до країни військ Радянського Союзу. Брошуру видано англійською, арабською, французькою та іспанською мовами.

Ще один напрям – шостий – дослідження. *USICA* постійно мала у своєму складі Офіс досліджень, основною метою якого було проведення соціологічних досліджень та підготовка звітів щодо їх результатів. Такі дослідження аналізували думку іноземних аудиторій щодо найбільш гострих питань американської зовнішньої політики та сприйняття США загалом та американців зокрема. Незважаючи на очевидну важливість цього напрямку, саме він опинився під тиском постійних скорочень бюджетних видатків на *USICA*. Комісія рекомендувала не лише не зменшувати видатки на цей напрям, а й

додатково посилити його як фінансово, так і кадрово, адже складно ухвалювати дійсно виважені рішення без таких даних.

Таким чином, напередодні спроби перезавантаження системи ПД США у 1983 р. основне державне агентство, яке опікувалось цією проблемою, мало неоднозначне становище.

З одного боку, спостерігалось значне зростання уваги до його діяльності нової Адміністрації Білого дому: призначено нового керівника, збільшено фінансування, *USICA* залучено до діяльності РНБ США, розпочато масштабний проект із протидії радянській дезінформації, який особисто підтримував Р. Рейган. З другого – окремі підрозділи *USICA* були істотно недофінансовані, програми культурних обмінів значно програвали аналогічним програмам СРСР як за кількістю, так і за продуманістю, а кількість накладів книг та їх перекладів були в рази меншими, ніж у Радянського Союзу.

Основною проблемою, яка так і залишалася невирішеною протягом щонайменше 20 років з часу приходу Адміністрації Р. Рейгана до влади, була відсутність належного координування діяльності всіх державних структур щодо реалізації заходів ПД. І це стало однією з причин, чому Р. Рейган вирішив масштабно перезапустити всю систему ПД США.

Code 1 REC-26 DEC 28 2-23794-483

CLEARINGHOUSE FOR FEDERAL SCIENTIFIC AND TECHNICAL INFORMATION		62-83874
Hardcopy	Microfiche	
\$ 1.00	\$ 0.50	8
ARCHIVE COPY		80750-1657

62-80750-1657

4. NSDD 77: спроба перезавантаження системи

Необхідність консолідації системи управління ПД була очевидною не лише для представників Комісії. 30 листопада 1982 р. Вільям Кларк (*William Clark*)²¹ надсилає Джорджу Шульцу (*George P. Shultz*)²², Міністру оборони США Касперу Ваїнбергеру (*Casper W. Weinberger*)²³, директору ЦРУ Вільяму Кейсі (*William Joseph Casey*)²⁴ та директору Інформаційної агенції США Ч. Віку²⁵ таємний меморандум [11] щодо необхідності активніше використовувати інструменти ПД в інтересах національної безпеки²⁶. У цьому документі він згадує про те, що триває розроблення *NSDD*²⁷ у сфері ПД, і «цей крок дозволить... запустити машинерію управління публічною дипломатією». Лист, поміж іншого, містив і проєкт *NSDD* з ПД.

21 грудня 1982 р. директор ЦРУ В. Кейсі у своєму відгуку [12] на цей проєкт зазначає, що він погоджується з усіма заходами, спрямованими на ефективніше використання інструменту ПД заради подолання тих викликів, що заважають досягненню національних інтересів. Крім того, він особливо зазначає, що і його Агентство, і все розвідувальне товариство США готові всебічно допомагати та

²¹ В. Кларк – у 1982–1983 рр. Радник Президента США з питань національної безпеки.

²² Дж. Шульц – з 1982 р. по 1989 р. обіймав посаду Держсекретаря США.

²³ К. Ваїнбергер – з 1981 р. по 1987 р. обіймав посаду Міністра оборони США.

²⁴ В. Кейсі – з 1981 р. по 1987 р. очолював Центральне розвідувальне управління США.

²⁵ Ч. Вік – з 1981 р. по 1989 р. очолював Інформаційну агенцію США.

²⁶ В. Кейсі та Ч. Вік були одними з найбільш довірених людей Р. Рейгана. Обоє були одними з перших, хто знаходився біля новообраного Президента (наприклад, Ч. Вік очолював інавгураційну робочу групу). Обоє були досить жорсткими керівниками і тривалий час «наводили жах» на працівників своїх відомств через свою вимогливість та бажанням змінити формати роботи відомств. Докладніше про роль В. Кейсі та Ч. Віка у формуванні оновленої системи інформаційної протидії зусиллям СРСР – у роботі «Омана, дезінформація та стратегічні комунікації» [138].

²⁷ *National Security Decision Directive* – Директива про рішення з національної безпеки. Найближчий аналог в українській управлінській практиці – рішення РНБО України, які затверджуються указами Президента України.

брати участь у межах завдань ПД, особливо якщо постане потреба в підтримці розвідувальної чи контррозвідувальної діяльності.

Водночас важливо розуміти зовнішньополітичний контекст, в якому відбувалися процеси інституалізації та реорганізації системи управління ПД. На початку 80-х років США були активним учасником конфлікту в Нікарагуа, підтримуючи збройні формування «контрас», які виступали проти сандіністського режиму. Одночасно з початком систематичних рейдів «контрас», у листопаді 1981 р., США розгорнули заходи ПД, спрямовані проти уряду Д. Ортеги.

У розсекреченому документі [13], надісланому на ім'я директора ЦРУ²⁸ 22 грудня 1982 р., описується діяльність з ПД США щодо Нікарагуа починаючи з листопада 1981 р. Зокрема, вказується, що Президент США Р. Рейган вирішив, що «основним компонентом стримування Куби та допомоги урядам Центральної Америки має бути національна та міжнародна публічна дипломатія» (на що спрямована директива NSDD-17 [174]). Зазначається, що за цей час завдяки зусиллям у ПД США вдалося досягти позитивної зміни поглядів на внутрішній та міжнародній арені (Європа та Латинська Америка) щодо підтримки партизанських загонів «контрас».

Розглянемо заходи цього періоду, які різні автори пов'язують зі сферою ПД:

- виступ Р. Рейгана перед OAS²⁹ у лютому 1982 р.;
- візит Р. Рейгана до Латинської Америки;
- виробництво Департаментом США низки несекретних матеріалів, які описують політику США в Центральній Америці (наприклад, «Нікарагуа: вкрадена революція», «Куба відновила підтримку насильства в Латинській Америці», «Радянсько-кубинська військова допомога в Латинській Америці в 1962–1981 рр.», «Комуністичне проникнення в Сальвадор»);
- зустріч керівників США з представниками друкованих та електронних медіа.

²⁸ Документ не підписано – вказано лише департамент, звідки він надісланий: NIO / LA. NIO – National Intelligence Officer (Офіцер національної розвідки), LA – Latin America (Латинська Америка).

²⁹ OAS – Організація Американських Держав (ОАД). Заснована в 1948 р. для виконання переважно комерційних функцій. До складу ОАД входять 35 держав з Північної та Південної Америки.

Цікавим є опис проблем з реалізацією заходів у сфері ПД за цим напрямом, який підготувала невизначена особа. Серед основних проблем зазначено такі.

- Далекими від потрібних є здійснювані зусилля з досягнення завдань національних інтересів у цьому регіоні (утримання Центральної Америки та Мексики від того, що б вони стали комуністичними), а самі зусилля переважно зосереджені на Карибському басейні, а не на, власне, Нікарагуа.
- Відсутність системності таких заходів, включно з етапом планування. Не ведеться моніторинг планової активності комуністичних структур у цьому регіоні (з'їзди Соцінтерну, з'їзди вільних торгових союзів та профспілок, партійних організацій) – відповідно відсутня попереджувальна діяльність щодо цілком очікуваної комуністичної пропагандистської активності.
- Запропонована автором звіту всеохопна комунікативна стратегія надіслана до Держдепартаменту США ще у листопаді 1981 р., але так нікого там і не зацікавила, а будь-які пропозиції щодо підвищення ефективності міжнародних комунікацій просто ігнорувались. Діяльність з ПД у регіоні характеризується як «уривчаста» та «безсистемна» (наводиться приклад, коли один з високосадовців Держдепартаменту США, відвідуючи Європу для зустрічі з лідерами Соцінтерну, довідався, що у посольствах США в Парижі, Гаазі, Боні та Відні відсутні навіть ті матеріали Держдепартаменту та американської розвідки щодо ситуації в Нікарагуа та Центральній Америці, які вже стали надбанням публіки).

Тобто зусилля США з оптимізації ПД на цьому етапі пов'язані не стільки з плановими організаційними змінами, скільки з реальною неспроможністю відповідальних за цей напрям структур забезпечувати досягнення зовнішньополітичних цілей США.

Вочевидь, проблеми реалізації у сфері ПД дійсно набували загрозливих масштабів, тому вже 14 січня 1983 р. Р. Рейган підписав відповідну директиву NSDD-77 – «**Управління публічною дипломатією, пов'язаною із національною безпекою**» (*Management of public diplomacy relative to national security*) [15]. Цікаво, що і нині у багатьох наукових джерелах відсутня чіткість щодо того, коли цей документ став доступний широкому загалу. Наприклад, у

роботі [243] стверджується, що «NSDD-77 залишався таємним аж до 1996 р.». Власне, це твердження про «таємність документа до 1996 р.» є досить типовою помилкою значної кількості дослідників, які у своїх працях орієнтуються на розсекречену версію документа від 1 травня 1996 р., розміщену [240] на сайті «Федерації американських науковців» (*Federation of American Scientists, FAS*). Насправді цей документ став доступний науковцям значно раніше. У процесі розслідування скандалу «Іран-контрас» ще 12 червня 1985 р. з цієї директиви знято гриф секретності (про що є відповідна позначка в архіві документів у Справі «Іран-контрас» [241]), і в 1986 р. Комісія Тауера (*Tower Commission*), яка займалась розслідуванням цієї справи, мала повний доступ до її тексту [242]. Понад те, у 1986 р. у видавництві Стенфордського університету вийшла монографія «Публічна дипломатія: США проти СРСР» (*Public Diplomacy: USA Versus USSR*), де текст цієї директиви наведений повністю (серед авторів цієї праці є і людина, яку називають безпосереднім автором тексту NSDD-77 – Кернс Лорд (*Carnes Lord*), який у 1981–1984 рр. очолював у РНБ США напрям міжнародних комунікацій та інформаційної політики) [244].

Текст NSDD-77 починається з формулювання базової мети документа: «Я зрозумів, що необхідно посилити організацію, планування та координацію різних аспектів публічної дипломатії уряду США, пов'язану із національною безпекою. Публічна дипломатія складається з таких дій уряду США, які розроблені для забезпечення підтримки цілей нашої національної безпеки».

NSDD-77 вводить нову структурну одиницю в плануванні діяльності ПД – Групу спеціального планування – ГСП (*Special Planning Group, SPG*) та визначає склад цієї Групи:

- 1) Держсекретар США;
- 2) Міністр оборони США;
- 3) Директор USIA;
- 4) Директор Агентства міжнародного розвитку (*Agency of International Development, USAID*);
- 5) Помічник Президента з комунікацій.

Структуру Групи спеціального планування, створеної відповідно до NSDD-77, та її членів наведено на рис. 4.1.

Рис 4.1. Члени Групи спеціального планування, створеної відповідно до NSDD-77

До зони відповідальності ГСП було віднесено:

- планування;
- спрямування;
- координування;
- моніторинг імплементації діяльності з ПД.

Офіційно ЦРУ не стало частиною ГСП, але Директор ЦРУ був постійною стороною в листуванні його членів з приводу поточної діяльності. У Директиві зазначається, що, крім ГСП, мають бути створені ще чотири міжвідомчі постійні комітети, котрі регулярно звітуватимуть перед ГСП.

Перший – **Комітет з публічних відносин (Public Affairs Committee)**. У нього було два співголови – Помічник Президента США з комунікацій та заступник Помічника Президента США з національної безпеки. Комітет відповідав за планування та координацію повсякденних базових публічних відносин уряду США в частині, пов'язаній із національною безпекою. Передусім така діяльність стосувалася

планування й координування основних виступів суб'єктів національної безпеки та інших високопосадовців (як на зовнішні, так і на внутрішні аудиторії). Комітет також мав координувати публічні відносини, спрямовані на пояснення й підтримку основних ініціатив США у сфері зовнішньої політики.

Другий – **Комітет з міжнародної інформації** (*International Information Committee*). Його очільником був високопосадовець з USIA, а його заступником – представник Держдепартаменту США. Комітет відповідав за планування, координування та імплементацію міжнародної інформаційної діяльності, спрямованої на підтримку інтересів США та інтересів, пов'язаних з національною безпекою. Відповідає також і за діяльність Групи, що реалізує Проект «Правда». Комітет уповноважений розробляти рекомендації для спрямування установ, міжвідомчих і робочих груп відповідно до інформаційної стратегії у ключових сферах політики.

Третій – **Міжнародний політичний комітет** (*International Political Committee*). Його головою став представник Держдепартаменту, заступником – представник USIA. Комітет відповідав за планування, координування й реалізацію міжнародної політичної діяльності, спрямованої на підтримку політики США і американських інтересів у сфері національної безпеки. Міжнародна політична діяльність охоплювала: питання допомоги, організаційну підтримку іноземним урядам і приватним групам, спрямовану на зростання демократичних політичних інститутів й утвердження демократичних практик.

Зазначалося, що це «потребуватиме тісної співпраці з іншими зусиллями, які здійснюються США у сфері зовнішньої політики (дипломатичними, економічними, військовими), а також підтримки тісних відносин з іншими секторами американського суспільства: робочим класом, бізнесом, університетами, філантропами, політичними партіями, пресою, тобто силами, котрі можуть здійснювати активні паралельні дії за кордоном». Крім того, Комітет мав взяти на себе зобов'язання розбудувати спроможність уряду США для просування демократії, як це було виголошено у виступі Р. Рейгана 8 червня 1982 р. у Лондоні. Комітет мав ініціювати плани, програми та стратегії, розроблені для протидії тоталітарним ідеологіям та агресивним політичним рухам, які контролюються Радянським

Союзом чи його помічниками. Так само, як і попередній Комітет, він уповноважений розробляти рекомендації для спрямування установ, міжвідомчих груп і робочих груп з метою досягнення ними основних політичних цілей США.

Останній, четвертий, – **Комітет з міжнародного мовлення** (*International Broadcasting Committee*) очолюється представником Помічника Президента США з національної безпеки. Відповідав за планування та координування міжнародного мовлення, яке фінансується урядом США, та сформовано відповідно до настанов *NSDD-45*³⁰. Відповідно до закладених принципів діяльність Комітету зосереджується на дипломатичному й технічному плануванні модернізації спроможностей США до здійснення міжнародного мовлення, розроблення стратегії протидії глушінню. Таке завдання у *NSDD-77* з'явилося не випадково і стосувалося не стільки збільшення потенціалу мовлення, скільки отримання відповідними урядовими іномовниками спроможності повноцінно здійснювати свою діяльність. За даними медіа того періоду, у 1983 р. «Голос Америки» використовував передатчики, які були захоплені ще під час Другої світової війни в Німеччині [26]. Структуру підкомітетів Групи спеціального планування, створеної відповідно до *NSDD-77*, зображено на рис. 4.2.

Також *NSDD-77* зазначає: ГСП має переконатись, що ці комітети мають відповідні настанови, які дозволяють їм бути відповідальними за визначені елементи ПД. ГСП має періодично розглядати роботу комітетів, аби мати впевненість, що плани діяльності ефективно реалізуються, а ресурси відповідають поставленим цілям.

Де-факто підтримка діяльності комітетів (передусім ГСП) покладалася на персонал РНБ США – вони мали допомагати планувати, координувати та впроваджувати плани та програми, затверджені ГСП.

---

³⁰ *NSDD-45* – Директива, підписана Р. Рейганом 15 липня 1982 р., називалася «Міжнародне мовлення США». Директива фіксувала кілька важливих тез: закріплювала необхідність фінансування міжнародного мовлення так само, як і потреб національної безпеки; зобов'язувала «Голос Америки» більш чітко дотримуватися безпекових цілей політики США (зазначаючи, зокрема, що коментарі та аналіз ГА мають спрямовуватися на адвокацію поточної позиції уряду США); закладалася необхідність стрімкої модернізації технічних спроможностей як ГА, так і «Радіо Свобода». Докладніше див. [241].

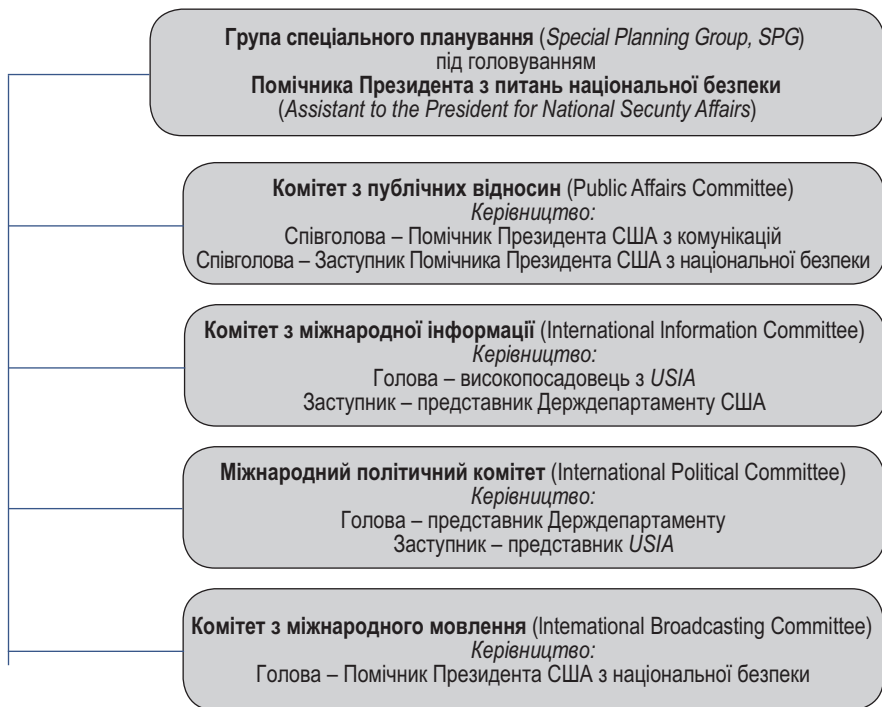

Рис 4.2. Структура підкомітетів Групи спеціального планування, створеної відповідно до NSDD-77

Посадовці РНБ США мали періодично скликати збори керівників усіх комітетів для ліпшої координації діяльності між ними.

У день ухвалення NSDD-77 В. Кларк звертається [14] до членів новоствореної ГСП, повідомляючи їм особисте побажання Президента США зосередитись на питаннях війни та миру, і передусім контролю над озброєннями та розміщенням озброєнь у Європі. Це був період найбільшого загострення відносин між США та Радянським Союзом – у межах політики посилення власних позицій у сфері ядерного паритету, США у 1981–1982 рр. розгорнули кампанію за розміщення на території Європи ракет середньої дальності. Тому пропозиції Р. Рейгана щодо пріоритетів роботи нової координаційної структури та цілей ПД загалом були зумовлені поточною стратегічною політичною лінією США у відносинах з СРСР.

Однією з проблем, яка постала перед відомствами в імplementації нової директиви, виявилася відсутність належного фінансування діяльності ПД. До однієї із перших зустрічей ГСП апарат РНБ США підготував довідку [136], де повідомив про зусилля, які докладаються для вирішення цієї проблеми, а саме:

- у проєкті держбюджету 1984 р. передбачалося, що на ПД та «Проект Демократія» буде виділено 65 млн дол. у межах програм «відкритих політичних дій»;
- з держбюджету додатково затребувано 20 млн дол. на потреби тих держструктур, які залучатимуться до системи ПД;
- до Конгресу спрямовано запит на додаткові 44 млн дол. для підтримки RFE / RL та Радіо Марті.

У цій же довідці зазначається, що виключно федеральних коштів на програми ПД не вистачить. Отже, розпочався пошук приватних фондів для різноманітних «квазі-державно-приватних зусиль» і до цього процесу долучилися Президент США, Держсекретар США та Ч. Вік. Наприклад, у березні 1983 р. розпочалося планування [137] спеціального заходу (вечері)³¹ за участю Р. Рейгана з метою залучення коштів приватних осіб та бізнесу, а також і їх самих до реалізації заходів з ПД. Серед осіб, яких пропонувалося запросити на цей захід, були: Девід Рокфеллер (*David Rockefeller*) – один з керівників Дому Рокфеллерів, Дуейн Андреас (*Dwayne Andreas*)³², Хенрі Сальваторі (*Henry Salvatori*)³³, Руперт Мердок (*Rupert Murdoch*)³⁴, сер Джеймс Голдсміт (*Sir James Goldsmith*)³⁵ та заступник Аксель Спрінгер (*Axel Springer*)³⁶.

³¹ Відомості щодо того, чи відбувся цей захід, чи ні, відсутні.

³² Американський мільйонер та власник компанії *Archer Daniels Midland*, один з найбільших донорів політичних кампаній у США.

³³ Американський бізнесмен та філантроп, політичний активіст, тривалий час був донором двох відомих консервативних аналітичних центрів «Фундація Спадок» (*Heritage Foundation*) та Інститут Клермонт (*Claremont Institute*). Підтримував Р. Рейгана ще з виборів на посаду губернатора Каліфорнії.

³⁴ Американський медіамагнат. У 1983 р. – власник низки британських та американських газет (активний етап формування американського складника медіакорпорації Р. Мердока розпочався лише в 1985 р.).

³⁵ Британський фінансист, політик, магнат та медіавласник (активи у Британії та Франції).

³⁶ Йдеться про те, що було запрошено одного із заступників Акселя Спрінгера – власника одного з найбільших європейських видавничих та медіаконцернів *Axel Springer SE*.

Перша зустріч ГСП відбулася вже за кілька днів після підписання NSDD-77 – 26 січня 1983 р. Протокол зустрічі так і не було розсекречено, але до порядку денного внесено [16] обговорення чотирьох питань, серед яких: 1) загальні міркування В. Кларка щодо першочергових заходів роботи ГСП та підкомітетів; 2) аналіз роботи NSDD-77; 3) доцільність формату участі в ГСП ЦРУ; 4) проект політики ПД щодо Європи.

Уже на наступну зустріч ГСП (2 лютого 1983 р.) передбачалося подати чіткі плани та цілі діяльності підкомітетів, закінчити організаційні питання, необхідні для запуску їх функціонування. Ці плани мали [17] включати в себе дві складові: короткострокові (негайні) заходи з актуальних питань зовнішньої політики США та довгострокові питання, які потребують серйозного планування та розвитку. До найбільш актуальних питань ПД В. Кларк відніс безпеку на європейському континенті та розгортання подій у Латинській Америці, а також необхідність пошуку ефективніших механізмів протидії радянській пропаганді, зокрема перешкоджати зусиллям СРСР з глушіння.

Розсекречені документи свідчать, що період реформування системи ПД, який розпочався з прийняття NSDD-77, завершено приблизно у 1984 р. – саме тоді налагоджено ефективну співпрацю між різними відомствами, а ключові організаційні заходи набули якісно нового рівня. Зокрема, розпочато підготовку документа з назвою «Тези публічної дипломатії» (*Public Diplomacy Themes*), який призначався для широкого кола осіб (зокрема, Президента США) й акцентував увагу залучених осіб на меседжах, що мають бути донесені до аудиторій. Наприклад, один із таких документів [40] стосується подій вересня 1984 р. і присвячений низці зустрічей, в яких мав бути безпосередньо задіяний Президент США: 39-те засідання ПА ООН, щорічна зустріч МВФ / ВБ, а також зустріч з міністром закордонних справ СРСР А. Громико. Вочевидь, цей документ не був разовою акцією, такі листи надсилалися регулярно та мали певну типову структуру. Конкретно документ складався з двох основних елементів.

Перший – «Загальна ситуація». Подається загальний опис подій, їх затребуваність у міжнародному інформаційному просторі та загальні наративи, які потрібно інформаційно відпрацьовувати в цей період.

Другий – «Цілі та теми». У досліджуваному документі основною темою пропонувалося обрати слова «мир, заможність, демократія».

Основною ідеєю було представити Президента як громадського діяча глобального масштабу та лідера, що опікується питаннями загального розвитку, світової стабільності та формуванням демократичних інститутів.

З цією метою пропонувалося відпрацювати три ключові теми.

Перша тема стосувалася співробітництва між США та СРСР у сфері ядерного роззброєння. Зокрема, зазначалося, що зусилля США спрямовуватимуться на обмеження ядерних та конвенціональних озброєнь двох країн; це має зменшити ризик виникнення ядерної війни, а також зміцнити мир та стабільність у світі.

Друга тема – пришвидшення відновлення світової економіки, що має базуватись на принципах вільної торгівлі та вільних ринків. З цією метою пропонувалося «акцентувати увагу на тому, що зростаюча економіка США є лідером у світі... Привернути увагу до важливості принципу вільних ринків у торгівлі. Відзначити успіх стратегії п'яти кроків для країн із заборгованостями та нагадати про кроки США, спрямовані на індивідуальну підтримку країн через спеціальну фінансову допомогу. Підтвердити нашу підтримку програм Світового банку та Міжнародного валютного фонду...».

Третя тема – «сприяти економічному розвитку та демократичним інститутам через гуманітарну, економічну, а також безпекову допомогу для підтримки демократичних інститутів і прав людини».

Як вже зазначалося, цей документ – лише один із прикладів тих форм, де ПД США формалізувалася через систему регулярних позиційних документів.

Загалом, підсумовуючи, зазначимо, що ГСП протягом усього свого існування дійсно виконувала покладене на неї стратегічне завдання – забезпечувала координування ПД на найвищому рівні, в той час як тематичне (за окремими напрямками) координування покладалася на субструктури, створені саме для цього. Позитивним прикладом є діяльність «Офісу О. Райха», через який починаючи з 1984 р. здійснювалася міжвідомча координація з багатьох питань ПД. І хоча в цей період комітети ГСП продовжували активно функціонувати (що впливає з листа [45]), але практика створення дедалі нових координуючих структур під конкретні заходи або напрями діяльності ставала дедалі поширенішою.

5. Окремі напрями публічної дипломатії США у 80-ті роки

code 1 REC-26 FEB 78 2-23894-483

CLEARINGHOUSE FOR FEDERAL DOCUMENTS AND TECHNICAL INFORMATION			
Hardcopy	Microfilm	8	67c
\$ 1.00	\$ 0.50	8	67c

ARCHIVE COPY
RECORDED - 121
62-80750-1657

Починаючи з 1983 р. ПД стала постійним елементом для всіх сфер діяльності США в контексті просування власної політики та захисту національних інтересів. При цьому окремі питання ставали предметом більш пильної уваги та більш спрямованих заходів у межах системи ПД.

Наприклад, у липні 1983 р. розроблено стратегію публічного інформування щодо Економічної робочої програми «Схід – Захід» [53]. Великі та важливі для довгострокової політики США заходи, такі як саміти «Великої сімки», також супроводжувались окремими заходами в сфері ПД.

25 квітня 1983 р. В. Кларк надсилає членам ГСП лист, в якому інформує про готовність стратегії ПД до Ульямсбургського саміту³⁷. З тексту цього листа не зрозуміло, якими були основні тези цієї стратегії, але В. Кларк дає опис [23] її складників: «визначено наші основні цілі публічних відносин; ідентифіковано ключові аудиторії; сформульовано пакет тем для публічних відносин, які є відображенням раніше затверджених тем та ініційованих програм». Тобто. йдеться не лише про визначення цільових аудиторій (адресатів комунікування), але й узгодження меседжів, що й досі в практиці українських зусиль у межах урядової комунікативної політики є рідкістю. Оперативно (27 квітня 1983 р.) положення цієї стратегії були доведені [24] до всіх ключових вищих осіб уряду США, які мали відношення до саміту: очільників чи вищих функціонерів Держдепартаменту, Міністерства фінансів, Міністерства оборони, Міністерства сільського господарства та інших.

Іншими прикладами ситуативних груп з ПД є створення у травні 1985 р. міжвідомчої команди (складалась з 5 працівників Держдепартаменту США та 4 співробітників USIA) з ПД для офіційної травневої поїздки Президента США, яка передбачала участь у

³⁷ *Williamsburg Summit* – це дев'ята зустріч Великої сімки, яка відбулася у США, у місті Ульямсбургі у 1983 р.

економічному саміті в місті Бонні, а також візити до ФРН, Іспанії, Франції та Португалії [48].

У травні 1988 р., за місяць до безпосередньої події, ухвалено окрему стратегію (у вигляді тем) ПД щодо економічного саміту в Торонто (Канада)³⁸ [106]. Структура й стиль написання переконують, що у 1988 р. це був досить пересічний документ, створений за певною схемою, який потребував лише мінімальних пояснень для його отримувачів (для цього листа список розсилки склав 17 інституцій). Зокрема, вказувалося на необхідність США дотримуватися зазначених тем для всіх представників уряду, а для вищих посадових осіб відомств – координувати свої виступи (щодо тематики саміту в Торонто) із РНБ США.

Сам документ містить стислий (0,5 сторінки) виклад основних питань, які обговорюватимуться на саміті та окреслюють позицію США з низки специфічних питань. Зокрема, у сфері координування економічної політики пропонувалося акцентувати увагу на таких тезах:

- «зміцнення порядку в питаннях координації економічної політики, базованої на [рішеннях] самітів у Токіо та Венеції»;
- ефективність та гнучкість такого зміцнення «було продемонстровано у жовтні 1987 р., коли фінансові ринки були у паніці»;
- «США вірять, що надмірні коливання курсів валют є контрпродуктивними, оскільки несуть загрозу перспективам зростання світової економіки» та низка інших позицій.

Крім економічної політики, документ містить схожі тези для сільського господарства, міжнародної торгівлі та міжнародних заборгованостей. Виділено 8 основних здобутків США за рішеннями попередніх самітів, наприклад «підвищення міжнародної економічної координації між державами – учасницями саміту», «актуалізація в міжнародному економічному порядку денному питання реформи сільського господарства», «жорстко координована політика протидії міжнародному тероризму» тощо.

Більшість цих тем (подекуди саме в таких формулюваннях) увійшли до фінального комюніке саміту [107] (особливо показовими

³⁸ Йдеться про 14-й саміт G7 19–21 червня 1988 р.

є порівняння економічного блоку позиційного документа РНБ США та пп. 3, 6, 8 комюніке).

Супровід заходів Великої сімки – лише один з прикладів формування ПД під конкретні заходи. Цей параграф – спроба дати загальний огляд зусиль уряду США у формуванні ПД з принципових для національних інтересів США питань: щодо Центральної Америки, політики ядерного роззброєння, Південної Африки, конфлікту в Гренаді. Це далеко не повний огляд, який не дає вичерпної відповіді на всі питання про ПД. Наявні для аналізу документи дозволяють більше зосередитися на формах планування, механізмах координування й цілях, які ставили перед собою США. Але механізми й заходи безпосередньої реалізації ПД залишаються переважно поза увагою – відповідний масив документів розсекречений лише частково.

Публічна дипломатія щодо Центральної Америки

Центральна Америка в останнє десятиліття Холодної війни постійно перебувала у центрі уваги США. З початку 80-х років там істотно активізувалася діяльність прокомуністичних рухів, а ЦРУ обґрунтовано підозрювало, що майже вся Центральна Америка стала як метою, так і інструментом «активних заходів» СРСР проти демократичного світу взагалі, та США зокрема. Намагання США забезпечити свою ефективну присутність у Центральній та Південній Америці зумовило один з найгучніших скандалів 80-х років в американській політиці – розслідування Справи «Іран-контрас»³⁹, де ПД посіла не останнє місце.

Про те, що регіону вкрай не вистачає уваги у сфері ПД, у 1982 р. говорив своїм співробітникам голова АРА⁴⁰ посол Лангхорн Мотлей

³⁹ Справа «Іран-контрас» (*Iran–Contra Affair*) – політичний скандал, пов'язаний з тим, що Адміністрація Р. Рейгана (за безпосередньої участі співробітника Ради національної безпеки США Олівера Нортон) таємно і без санкцій (у порушення чинного ембарго) здійснювали продаж зброї Ірану, а отримані кошти спрямовувала на підтримку озброєних сил у Нікарагуа, опозиційних тодішній прорадянській владі.

⁴⁰ АРА – Бюро з питань американських справ Держдепартаменту США (*Bureau of Inter-American Affairs*).

(Langhorn A. Motley): «Публічна дипломатія стала невід'ємним елементом зовнішньої політики, і ми маємо надати цьому особливого значення у АРА. Заходи у сфері публічної дипломатії розроблюються задля інформування, пояснення та комунікування, а також мовного залучення (*speaking engagement*) і контактів з пресою... На мою особисту думку, імперативом для кожного офіцера в Бюро має стати розуміння того, що він чи вона особисто відповідальні за публічну дипломатію» [135].

Хоча NSDD-77 ухвалено лише у січні 1983 р., вже 9 лютого [84] до членів ГСП звертається В. Кларк з меморандумом про ПД щодо Центральної Америки. Він зазначає, що Президент США просить членів ГСП звернути увагу на проблеми інформаційної роботи США в регіоні Центральної Америки (у листі від 12 липня того ж року він ще раз зазначає, що «зараз для Президента немає більшого пріоритету публічної дипломатії» [142]). Для цього пропонувалося створити міжвідомчий комітет з питань ПД у Центральній Америці, який очолить сенатор Річард Стоун (*Richard Stone*) в якості Спеціального представника Президента США з ПД у Центральній Америці [19]. До того моменту Р. Стоун був заступником голови Президентської комісії з радіомовлення для Куби⁴¹. Сам же комітет мав розташовуватися на базі Держдепартаменту США, але працювати як складник Міжнародного політичного комітету ГСП.

У тому ж 1983 р. робилися спроби комплексно оцінити інформаційний простір, в якому США доведеться реалізовувати свої заходи з ПД. Наприкінці 1983 р. (7 грудня) Спеціальний помічник Президента США з питань національної безпеки Волтер Реймонд звернувся [38] до У. Кейсі з проханням пришвидшити роботу Міжвідомчої робочої групи з активних заходів, яка готує засекречений аналіз «активних заходів» комуністів у Латинській Америці. Він зазначав, що якнайшвидша публікація цього звіту «дасть нам краще розуміння того, як комуністи шукають можливості впливу на політичний

⁴¹ Точна дата його призначення невідома, але вже 15 лютого Директор ЦРУ В. Кейсі надсилав йому окремі матеріали саме як спеціальному представнику з публічної дипломатії [20]. Цікаво, що прізвище Р. Стоуна фактично не згадується в межах роботи ГСП чи програм, пов'язаних з її діяльністю. Водночас, листування Р. Стоуна та В. Кейсі з питань Центральної Америки було досить жвавим та ефективним [27].

порядок денний та громадську думку через різні «активні заходи» в західній півкулі. Це допоможе нам сформувавши нашу публічну дипломатію». Особливо його цікавили «зовнішні пропагандистські структури, які створили сандіністи в Західній Європі для ефективного поширення їхньої історії».

Питання ПД у контексті Центральної Америки згадувалося і в листі [36] Спеціального помічника Президента та Старшого Директора з відносин з Латинською Америкою Костянтина Менгеса (*Constantine C. Menges*) до Л. Мотля. К. Менгес зазначає, що в цей час розробляється комплексна стратегія щодо Центральної Америки і в межах цієї стратегії є кілька важливих завдань і питань, пов'язаних з цілями ПД США саме щодо цього регіону. Зокрема, «нові соціал-демократичні уряди у Венесуелі та Аргентині потребують додаткових швидких чітких кроків та ресурсів, які потрібні для завершення наступного: а) переконання більшості європейських та латиноамериканських соціал-демократичних лідерів припинити підтримувати комуністичних партизанів, припинити економічну допомогу Нікарагуа, доки там не будуть проведені демократичні вибори; б) переконати в тому Мехіко, використовуючи для цього зустріч голів держав, яка має відбутись у лютому 1984 р. ...». Він також зазначає, скільки можуть коштувати запропоновані ним заходи – додаткові 3–5 млн дол. будуть витрачені на виробництво інформаційних матеріалів, відеокасет і проведення інформаційних заходів.

5 травня 1983 р. представлено [138] проект такої стратегії (вказано, що це вже 40-й проект⁴²). Зазначений документ і за структурою, і за змістом, і за якістю опрацювання проблемних питань і сьогодні цілком може бути зразком створення цілісної і всеохопної стратегії ПД з певного питання.

Документ коротко визначає поточну політичну ситуацію, в якій доводиться реалізовувати Стратегію. Що важливо – окремий великий блок присвячено тому, як політику уряду США щодо Центральної Америки, сприймає [*perception*] преса й громадськість. Передусім преса (йдеться про американську пресу – авт.) відчуває, що уряд занадто покладається на військове розв'язання проблем у регіоні. При

⁴² У тексті *forty* – Прим. авт.

цьому як важливу проблему документ визначає акценти, що їх робить американська преса, наприклад, у контексті проблем Сальвадору: не стільки на смертях і руйнуваннях, спричинених діяльністю партизан, скільки на тім, чого не робить уряд Сальвадору, і майже нічого не говориться про прогрес у становленні демократії в цій країні.

Аналогічно щодо Нікарагуа. Преса звертає увагу не на репресії сандіністського уряду, а просуває у своїх матеріалах негативні для США теми. Наприклад, акцентується на тім, що уряд США:

- перебільшує комуністичну загрозу;
- реалізовує та підтримує «приховані» операції, щоб скинути сандіністів;
- не підтримує політичного рішення «громадянської війни» у Сальвадорі;
- протистоїть перемовинам із Нікарагуа для вирішення наявних проблем.

Подібно і громадське сприйняття (*public perceptions*) багато в чому орієнтується на інтерпретації подій, які пропонуються в медіа.

Стратегія визначає напрями, за якими Адміністрація має впливати на публічні дебати. Передусім:

- наполягати на тому, що справжні цілі США спрямовані на встановлення та підтримку демократій, економічний розвиток, захист інтересів національної безпеки, адвокацію регіональних перемовин;
- рішуче висвітлювати особливі події, що ілюструють прогрес, досягнутий у сфері захисту прав людини, звільненні політичних в'язнів у Сальвадорі, електоральних процесах, зусиллях у пошуку миру через багатосторонні регіональні перемовини;
- підкреслювати, що американська допомога спрямована, передусім, на економіку, а не військову силу, і складається як із фінансової, так і нефінансової складової.

У Стратегії зазначено й ключові цілі, яких має домагатись (і публічно артикулювати) США в контексті взаємовідносин з їхніми партнерами в Центральній Америці. Це як загальнополітичні цілі (на кшталт «підтримка безпеки націй у регіоні для створення належного середовища задля соціальних та економічних реформ»), так і ті, які стосувалися саме ПД.

Останніх було три:

- домогтися від Конгресу належної підтримки економічної та безпекової допомоги (через ухвалення відповідних законів та виділення коштів з федерального бюджету);
- забезпечити сприятливий клімат редакторської політики та громадської думки щодо підтримки політики Адміністрації Білого дому Конгресом;
- інформувати уряди, політичні групи та громадську думку в Європі та в демократичних країнах Латинської Америки з метою отримати належну підтримку політики США щодо Центральної Америки.

Окремий блок приділено загрозам, що постають на цьому шляху. Їх було поділено на 4 елементи: проблеми функціонування власне уряду США (наприклад, неадекватна політика розсекречування розвідувальної інформації чи брак двопартійної підтримки політики Адміністрації Рейгана); американські медіа (через політику та акценти, на які звертають увагу медіа, висвітлюючи проблеми Центральної Америки); уряди країн Центральної Америки (зокрема, відсутність належної спроможності протистояти ворожій пропаганді); міжнародні аспекти (підтримка сандіністів з боку Соціалістичного Інтернаціоналу, Мексики й окремих європейських союзників США).

Дуже чітко розписано розділ з цільовими аудиторіями, з якими потрібно працювати в інтересах досягнення цілей Стратегії, а також які активності для них мають здійснюватися. Цільові аудиторії поділено на 5 великих груп:

- Конгрес США (забезпечення підтримки з боку конкретних конгресменів та політиків);
- громадськість загалом (в окремому додатку – перелік конкретних масових груп включно з їх адресами, з якими потрібно постійно співпрацювати, наприклад, Національний прес-клуб чи Регіональні міжнародні ділові конференції);
- групи інтересів (релігійні групи, неурядові правозахисні організації, іспаномовні організації тощо, знов таки із додаванням конкретного списку таких структур);
- медіа (у додатку – список найбільш тиражованих газет / журналів / ТБ, а для ТБ – навіть назви конкретних програм);

- іноземні аудиторії (йдеться переважно про традиційну дипломатію та взаємодію із міжнародними структурами чи урядами окремих держав).

Один з основних блоків – «теми», тобто, власне які ідеї мають впроваджуватися у громадську думку, та на які мають орієнтуватись у своїх виступах усі особи та структури, задіяні до ПД щодо цього регіону. У Стратегії зазначається, що «ці теми повинні бути адаптовані до цільової аудиторії, а їхній вплив буде різним відповідно до подій на місцях у Центральній Америці. Тим не менше найважливішою темою для розвитку стануть позитивні події та політика наших друзів у регіоні», що стосуватимуться:

- посилення демократичних процесів (наприклад, робота політичної комісії у Сальвадорі);
- успішної боротьби з партизанами;
- зменшення насильства проти цивільного населення;
- економічної допомоги з метою подолання бідності через економічний розвиток;
- вільних виборів як найліпшої гарантії прав людини тощо.

Так само визначалися негативні теми щодо противників США в регіоні, які так само мали постійно висвітлюватись:

- дестабілізуюча роль Нікарагуа в регіоні;
- економічний саботаж сальвадорських партизанів за принципом «якщо ми не правимо, то будемо знищувати»;
- зв'язок сальвадорських партизанів із Кубою та Нікарагуа;
- репресивний характер нікарагуанського режиму (репресії проти церкви, вільної преси та індіанців міскіто);
- мілітаризація Нікарагуа, як загроза для її сусідів;
- дезінформаційні кампанії з боку СРСР, Куби та Нікарагуа;
- провал «кубинської моделі».

Окремо вказувалися ключові теми для відпрацювання в межах США та можливі варіанти відповідей на них, за якими могли критикувати позицію США щодо Центральної Америки (приклад подібного документа з варіантами відповідей – [155]; у формі «теза – антитеза» надаються аргументи для дискусії, якщо хтось намагається порівнювати ситуацію США у Сальвадорі та Центральній Америці із В'єтнамом).

Розділ «Комунікативні інструменти» містив посилання на необхідність підтримки з боку АРА так званої «Книги виступаючого» (*Speaker's Book*), до якої мали входити:

- два варіанти промов;
- основні теми з політики щодо Центральної Америки;
- заяви Адміністрації щодо таких політик;
- збірник фактів (*fact sheets*) з найважливіших питань;
- питання та відповіді щодо спеціальних тем.

Також мала бути сформована книга для брифінгів (*briefing book*) з Центральної Америки для CODELS⁴³ та інших зацікавлених у політиці Сполучених Штатів.

З відкритих та розсекречених документів залишається не до кінця зрозумілим, чи була врешті-решт ця Стратегія ухвалена офіційно. Швидше за все, так – в одному з листів В. Кларка до членів ГСП [142] є згадка про те, що, станом на 12 липня 1983 р. «базовий стратегічний документ щодо Центральної Америки було затверджено», а «містеру Райху поставлено завдання терміново розробити План дій та Імплементаційну програму для реалізації цієї стратегії».

«Містер Райх» – це Отто Райх (*Otto Juan Reich*), який з 1983 р. по 1986 р. був керівником Офісу публічної дипломатії з Латинської Америки та Карибів (*Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean, S/LPD*). Його Офіс (у офіційних документах того періоду частіше за все називався просто «Офіс Райха») було сформовано переважно саме під це завдання і в дуже короткі терміни. Наприклад, у листі О. Райха до заступника Держсекретаря Лоуренса Ігелбургера (*Lawrence Eagleburger*) від 10 червня 1983 р. зазначається, що він уже готовий представити свою групу з питань Центральної Америки, котру позиціонує як «групу професіоналів, які будуть надалі відігравати надзвичайно важливу роль у реалізації нашої політики у Латинській Америці» [139]. Саме цей Офіс координував більшу частину політики ПД США на цьому напрямі (це було окремо визначено рішенням РНБ США) [139].

---

⁴³CODELS – аббревіатура від «congressional delegations» (конгресові делегації). Такі «конгресові делегації» є формою оплачуваних урядом поїздок американських законодавців для того, щоб вони могли отримати інформацію з певного питання з перших рук.

Варто визнати, що Отто Райх дійсно виявився непересічною особою і його діяльність на посаді керівника Офісу досить яскраво демонструє ті погляди на ПД, які тоді панували серед провідних функціонерів сектора безпеки і оборони США.

Отто Райх народився на Кубі у 1945 р. і залишив її з батьками у 1960 р. – одразу після перемоги Фіделя Кастро. За непідтвердженою інформацією, на етапі свого навчання у Джорджтаунському університеті (початок 1970-х років) розпочав співпрацю з ЦРУ, зокрема з департаментом, який займався дезінформацією. Але жодних достовірних джерел, які б підтверджували цю інформацію, знайти не вдалося. Переважна більшість джерел, де такий зв'язок згадується, є яскраво антиамериканськими – прокубинські ресурси, окремі інформаційні ресурси, за якими вгадується роль РФ або інформаційні ресурси різноманітних «викривачів змов». За їхньою «інформацією», О. Райх був завербований чи то «експертом з дезінформації» Френком Калзоном (*Frank Calzón*) [71], чи то Волтером Реймондом (*Walter Raymond Jr*)⁴⁴ [72] і надалі спеціалізувався саме на дезінформаційних кампаніях.

Складно сказати, наскільки О. Райх був спеціалістом з пропаганди та дезінформації, але серед співробітників його Офісу такі дійсно були, і це навіть стало причиною невеликого міжвідомчого скандалу. 18 вересня 1985 року «Офіс Райха» спрямував до Міністерства оборони США (на ім'я виконавчого секретаря Офісу Міністра оборони полковника Д. Брауна) запит [160] на відрядження для потреб Офісу Райха 4-х військовослужбовців – 2-х офіцерів та 2-х військовослужбовців сержантського складу. Передбачалося, що ці співробітники мають стати до роботи вже з 1 листопада 1985 р. У листі-запиті надавалися досить детальні вимоги до цих військовослужбовців (а для деяких позицій навіть одразу пропонувалися конкретні прізвища). Зокрема, однією з вимог до офіцера було «володіти навичками з переконуючої комунікації [*persuasive communication*], вміти писати тексти та поширювати їх, готувати теми для медіа та працювати з ними, мати досвід роботи в розвідці,

⁴⁴ У книзі Холлі Склар (*Holly Sklar*) «Війна Вашингтона у Нікарагуа» (1988 рік) В. Реймонда названо «старшим співробітником Апарату РНБ США, експертом з пропаганди та экс-старшим офіцером ЦРУ» [182, с. 244].

вміти опрацювати фотоматеріали для їх подальшого поширення». Схожі вимоги висувалися і для сержантів.

Міністерство оборони досить довго зволікало [161] і лише 17 грудня відповіло відмовою на це прохання. Ця відмова і стала причиною активного міжвідомчого листування, яке врешті-решт вийшло на рівень РНБ США, куди зі скаргою на дії Міноборони звернувся О. Райх. У своєму листі до керівника РНБ США В. Реймонда він докладно викладає аргументи [162], які наводить Міноборони у відмові надати йому відповідних співробітників. Основна причина полягає в тому, що ті вимоги до кваліфікації співробітників, які виклав «Офіс Райха», поєднуються лише у фахівців з Групи Психологічних операцій (*PsyOps*). Водночас О. Райх звертає увагу, що ще до цього запиту щонайменше 5 співробітників Четвертої Групи Психологічних операцій Міністерства оборони вже проходили службу в Офісі й «ініціювали створення систем збору та аналізу інформації... Ці системи, коли вони запрацюють у повноцінному режимі, забезпечать фундаментальні можливості для аналізу інформації, що є основою для створення ефективних переконуючих документів для цілей публічної дипломатії... Ми розуміємо, що ті унікальні навички, якими володіють офіцери Стратегічних *PsyOps*, користуються величезним попитом, але національні інтереси можуть бути успішними лише в тому випадку, якщо деякі з цих фахівців будуть залучені в *S/LPD* для роботи над проблемою, що має життєво важливе значення для країни – публічної дипломатії щодо Центральної Америки». Чим завершилася ця суперечка достеменно невідомо.

Організаційно Офіс був створений у червні 1983 р. та підтримувався в межах Держдепартаменту США. У листі В. Кларка до членів ГСП від 12 липня 1983 р. [142] зазначалося, що О. Райха було визначено координатором усієї ПД США щодо Центральної Америки і що саме Держдепартамент має забезпечити його належним персоналом, офісами, логістичною підтримкою та операційним бюджетом. Крім того, і Міністерство оборони США, і *USAID*, і *USIA* за його запитом мають надавати йому необхідних співробітників / офіцерів для виконання його функцій. О. Райх активно користувався цією можливістю: 9 серпня він пише лист-запит до Міністерства оборони США [144], в якому просить

Міністерство надати йому щонайменше двох співробітників, котрі спеціалізуються на Центральній / Латинській Америці чи на публічних комунікаціях / публічній дипломатії, а також секретаря з досвідом роботи в Офісі військового аташе (*Defense Attaché Office*), добре обізнаного з процедурами Держдепартаменту та інших зовнішньополітичних структур уряду США.

Однак розслідування Конгресу США у Справі «Іран-контрас» (за результатами розслідування Конгрес підготував великий «Звіт про розслідування конгресового комітету щодо справи Іран/контрас» (*Report of the Congressional Committees Investigating the Iran/Contra Affair*), де ім'я О. Райха неодноразово згадується [73]), довело, що де-факто він підпорядковувався лише РНБ США, оскільки Офіс створювався рішенням РНБ. У межах РНБ США Офіс був вбудований у структуру координаційних структур, утворених NSDD-77.

Діяльність Офісу координувалась однією з міжвідомчих груп РНБ США (у звіті це не вказується, але в одному з розсекречених документів [142] йдеться про Міжнародний політичний комітет – один з 4 комітетів, утворених NSDD-77) та згадується безпосередньо співробітником РНБ «тісно пов'язаного з В. Кейсі», котрий «пізніше став Спеціальним помічником Президента, який відповідав за публічну дипломатію» (швидше за все, йдеться про В. Реймонда, який у 80-х роках обіймав посаду «Спеціального помічника Президента з питань національної безпеки» та активно листувався з В. Кейсі [74]).

У звіті згадується, що у 1987 р. директор Рахункової палати США (*Comptroller General of the United States*) визнав, що діяльність Офісу істотно вийшла за межі повноважень Держдепартаменту, та по суті Офіс займався пропагандою за кошти платників податків. Більшість зусиль Офісу спрямовувалися на інформаційно-пропагандистську підтримку «контрас» в Нікарагуа – О. Райх тісно співпрацював із полковником Олівером Норттом (*Oliver Laurence North*), який і став головним обвинуваченим у Справі «Іран-контрас». Така співпраця дійсно була досить масштабною – обсяги заходів, в яких О. Норт та «Офіс Райха» брали спільну участь, видно з цього 28-сторінкового документа – «Хронологія подій» [157].

Варто зазначити, що співробітники Офісу і не приховували, що займаються «білою пропагандою» (фактично саме так вони і розуміли

сутність публічної дипломатії). Термін «біла пропаганда» вони використовували й в офіційному листуванні: 13 березня 1985 р. один із співробітників Офісу Райха Джонатан Міллер (*Johnathan S. Miller*) у листі до Помічника Президента та Координатора комунікацій Білого дому Пета Бучанана (*Pat Buchanan*) прямо пише [156], що вони займаються «білою пропагандою», наводячи форми такої діяльності. Наприклад, 11 березня 1985 р. у виданні *The Wall Street Journal* вийшла стаття «Нікарагуа озброюється для створення проблем» за авторством професора Джона Гуїлмартіна (*John F. Guilmartin, Jr*), який є одним з консультантів Офісу, співпрацював із персоналом Офісу при написанні цієї статті й напрацьовані матеріали використовувалися при підготовці статті (хоча офіційно Офіс не мав відношення до підготовки матеріалу). Інший приклад: для видань *The Washington Post* та *The New York Times* підготовлено дві статті (*op-ed pieces*) за підписом опозиційних лідерів Альфонсо Рубело, Адольфо Каллеро та Артуро Круз. Статті підготовлені одним із консультантів Офісу і мали на меті відповісти на пропагандистську статтю Д. Ортеги у *The New York Times*. Цікаво, що у подальшому саме цей лист Д. Міллера став одним з аргументів для Рахункової палати США звинуватити Офіс у порушенні законів США (щодо непоширення на території США пропагандистських матеріалів [171])⁴⁵.

Саме внутрішньоорієнтована складова роботи Офісу О. Райха і поставила чимало запитань щодо сутності ПД та її меж. Основна претензія до діяльності Офісу, його очільника та їхньої ролі у Справі «Іран-контрас» полягала саме в тім, що їхня пропагандистська робота спрямовувалася на американську аудиторію, намагаючись домогтися підтримки урядової політики. І для цього часто використовувалися ті саме методи, які застосовувалися до зовнішніх аудиторій і які вважалися складовими ПД. Передусім це розміщення в американських виданнях тенденційних статей, написаних співробітниками Офісу і

---

⁴⁵ Історія на цьому не закінчилася і мала продовження. Після розгортання скандалу з «Іран-контрас» та появи у вільному доступі згаданого листа Д. Міллера, Джон Гуїлмартін 31 березня 1988 р. написав невеличкий лист до *The New York Review of Books*, в якому намагався повністю спростувати свою участь у цій історії. Він зазначає, що взагалі не знав ніякого Д. Міллера, а його співпраця з Офісом не мала жодного стосунку до статті у *The Wall Street Journal* [181].

присвячених проблемі Нікарагуа. Є також і звинувачення в тому, що деякі історії вигадувались для посилення антисандіністської позиції американського суспільства через експлуатацію теми «радянської загрози» (наприклад, історія з появою на території Нікарагуа радянського літака МіГ або про те, що уряд Нікарагуа намагається отримати доступ до хімічної зброї та допомогу їм у цьому надає СРСР)⁴⁶ [85]. До певної міри, така діяльність О. Райха входила у протиріччя (за «духом», але не за «буквою») із вимогою Закону Сміта–Мундта не спрямовувати інформацію, яка готується для іноземних аудиторій, на громадян США. Однак у Законі ця заборона стосується іномовлення, тоді як «Офіс Райха» послуговувався іншими каналами.

Однозначні підтвердження умовно протиправних дій О. Райха в середині держави знайти складно, але в цьому сенсі цікавим є один з листів [43] із черговим оновленням календаря ПД США, які Офіс О. Райха розсилав системно всім, залученим до ПД, структурам. Зокрема, серед пакету матеріалів, які він надсилає адресатам, є і стаття з клівлендської газети *Plain Dealer*, де тогочасний віце-губернатор Огайо Річард Целесте (*Richard Frank Celeste*) жорстко критикує політику США у Центральній Америці. Коментуючи її, О. Райх відзначає, що «кожного разу, коли нашому Офісу стає відомо про такі статті, ми робимо все можливе для того, щоб виправити такі помилкові уявлення, подаючи власну відповідь». Вочевидь, існувала певна системна процедура завчасного доведення до його Офісу інформації про появу таких матеріалів.

Активна діяльність Райха на внутрішній арені й подальші звинувачення у пропагандистській діяльності, висуває питання, чи може взагалі існувати внутрішній вимір «публічної дипломатії» (або її складових, приміром, «культурної дипломатії»), якщо така діяльність де-факто є формою пропаганди із відповідним набором інструментів реалізації, а «дипломатія» стосується саме відносин з іншими державами, а не з власним населенням?

І «Офіс Райха», і відповідні підструктури ГСП (спільно з урядовими структурами) активно взялися реалізовувати згадану вище Стра-

---

⁴⁶ Історія із появою літака МіГ у Нікарагуа дійсно схожа на вигадку. Принаймні, про це свідчить журналістське розслідування *The New York Times* 1984 р. [196].

тегію. Вже 15 липня 1983 р. з'являється проект «Плану дій публічної дипломатії щодо Центральної Америки на період серпень-грудень 1983 р.» [143], розроблений, вочевидь, саме Офісом Райха. План побудований відповідно до структури загальної Стратегії, містить назви конкретних заходів та відповідальних за них структур (подеколи – конкретних осіб) щодо всіх ключових цільових аудиторій. Цей план активно реалізовувався, про що «Офіс Райха» регулярно звітував перед ГСП (наприклад, [145, 146]). У листопаді 1983 р. «Офіс Райха» подав уточнений План дій з публічної дипломатії [147] на найближчий період, який містив перелік не лише відповідальних виконавців, а й необхідні додаткові кошти на реалізацію заходів (орієнтовно 1 млн 145 тис. дол.).

Півроку активної діяльності О. Райха не залишилися непоміченими посадовцями РНБ США – у листі [148] до виконавчого секретаря Держдепартаменту США Чарльза Хіла (*Charles Hill*), Роберт Кімміт⁴⁷ (*Robert M. Kimmitt*) особливо відзначає його ефективність та пропонує активніше долучати до розробки інших міжвідомчих Планів дій з ПД.

Варто відзначити, що активність Офіса Райха була дійсно значною – є розсекречений звіт [149] про місячну діяльність працівників Офісу (їх завдання, робочі подорожі, підготовлені документи, здійснені візити тощо), а також підготовлені ними матеріали – цей документ підтверджує високу інтенсивність праці Офісу та залученість його співробітників до широкого кола завдань у сфері ПД. Одним з важливих спільних проектів Офісу став **«Календар публічної дипломатії по Латинській Америці / Карибам»** [37].

У Календарі наводилися публічні заходи, які у коротко- та довгостроковій перспективі так чи інакше були пов'язані з Нікарагуа, Коста-Рікою, Сальвадором та іншими державами Центральної Америки. Автор концепції Календаря – відкомандирований до Офісу Райха співробітник *USIA* Джон Скафе (*John Scafe*) – так характеризував мету його створення: «Щотижня ми готуємо нетаємний календар подій, які мають відбутись. Календар сфокусований на подіях, які можуть мати вплив на наші зусилля з публічної дипломатії

---

⁴⁷ У 1983 р. – один з високопосадовців Апарату РНБ США, а в 2006 р. нетривалий час обіймав посаду міністра фінансів США.

та на події, де зусилля з публічної дипломатії Адміністрації можуть бути представлені неправильно» [150]. На перший погляд, перелік подій у Календарі мав досить еклектичний вигляд:

- візит прем'єр-міністра Барбадоса до Всесвітнього банку;
- зустріч Міжнародного демократичного союзу у Мадриді;
- візит делегації Голландії до Сальвадору, Коста-Ріки, Нікарагуа, Гондурасу та Вашингтона;
- офіційний робочий візит прем'єр-міністра Нової Зеландії до Вашингтона;
- візит журналістів з Венесуели по Центральній Америці в межах туру, підготовленого *USIS* Каракас;
- щорічна зустріч Американського товариства редакторів газет;
- Московський фестиваль молоді й студентів тощо.

Однак якщо зіставити ці переліки із логікою (цільовими аудиторіями, цілями комунікування) ПД, яка була запропонована у профільній стратегії у 1986 р. (за яку йтиметься нижче), то більшість позицій стає зрозумілою. У кожному конкретному випадку йшлося або про відслідковування перспективних майданчиків для донесення власних тем / меседжів до певних цільових аудиторій, або про важливі моменти інформаційно-пропагандистського супроводу лояльних до США урядів Центральної Америки на зовнішніх аренах, або відслідковування ворожих заходів з ПД. Більша частина подій, які відтворювалися у Календарі, тією чи іншою мірою, стосувалися проблеми Нікарагуа.

Взагалі ПД щодо Центральної Америки того періоду майже неможливо розглядати поза контекстом кейсу із Нікарагуа – відносини США з цією країною всі 80-ті роки залишалися традиційно складними і активна ПД щодо неї майже не припинялася.

Провідну роль у цьому процесі відігравав саме «Офіс Райха». Наприклад, лист О. Райха від 15 жовтня 1984 р. [41] в цілому дає уявлення про те, матеріали якого характеру поширювалися США по лінії ПД того періоду. Зокрема, це:

- памфлет «Неправильне розуміння політики США щодо Нікарагуа»;
- документ, що пояснював причини появи озброєної опозиції в Нікарагуа, зокрема – біографії лідерів опозиції (документ, підготовлений для внутрішньоамериканського використання);

- документ під назвою «Розбиті обіцянки: сандіністські репресії проти прав людини в Нікарагуа».
- Також «Офіс Райха» займався таким.
- Відстежував та аналізував публікації як американських, так і центральноамериканських видань щодо актуальних подій у Нікарагуа. Наприклад, в одному з листів розсилки [90] він звертає увагу отримувачів на те, що 20 квітня 1984 р. на телеканалі ABC (а також на ще трьох не названих ним центральних каналах) вийшов сюжет про те, як релігійна демонстрація на честь Страсної п'ятниці перетворилася на політичну демонстрацію.
  - Підбирав цитати для їх подальшого використання у виступах та дискусіях чиновників Адміністрації Р. Рейгана. Наприклад, у документі від 20 листопада 1984 р. [91] подано цитати церковних лідерів Сальвадору, які свідчать про їхнє ставлення як до влади Сальвадору, так і до ситуації у Нікарагуа.

Аналізувалась і контрдіяльність сандіністського уряду. Директором розвідки було підготовлено аналітичний матеріал «Стратегія публічної дипломатії Нікарагуа» [53], в якому аналізувалися зусилля сандіністського уряду у сфері пропаганди. Зокрема, в ньому піддано ґрунтовному аналізу повторювані сандіністським урядом пропагандистські теми, досліджуються особливості мереж сандіністської пропаганди, характеризуються коротко- та довгострокові цілі пропаганди. Щодо останніх, то в аналітичному матеріалі стверджується, що «сандіністи розглядають громадську думку США як важливу ціль для їх пропаганди та вірять, що можуть впливати на політику США через маніпулювання суспільним сприйняттям». Зазначене багато в чому нагадує те, як сьогодні побудована гібридна атака РФ проти демократичного світу.

Документ важливий і тому, що порівняння його назви та змісту (в останньому майже не трапляється поняття «публічна дипломатія»), робить очевидним таке: щонайменше у 1985 р. американська розвідка й безпекові структури США не робили принципової різниці між «публічною дипломатією» та «пропагандою», а сама відмінність була більше схожа на відому псевдодихотомію «розвідники та шпигуни».

Крім Офісу Райха, з питань ПД по Центральній Америці та Нікарагуа працювали й інші структури. Наприклад, 12 травня 1983 р. було

утворено Робочу групу Білого дому з інформаційно-пропагандистської діяльності (*outreach*) в Центральній Америці (*White House Outreach Working Group on Central America*), котру очолила Фейт Віттелсі (*Faith Ryan Whittlesey*). Група стала частиною великої Стратегічної групи Білого дому з інформаційно-пропагандистської діяльності (*White House Outreach Strategy Group*) [86]. У квітні 1984 р. керівник групи пані Віттелсі повідомляла В. Кейсі про основні результати роботи групи. Зокрема, проведення щотижневих брифінгів з тематики Центральної Америки, утворення **Бюро спікерів** (в одному з документів наводяться переліки спікерів на весь рік та теми їх виступів, що стосувались проблематики Центральної Америки), завдяки якому вдалося забезпечити виступи на різних загальнонаціональних платформах близько 150 виступаючих, а також опублікувати серію з 8 дайджестів, де спростовувались міфи про Центральну Америку (приклади такого дайджесту – [87] та [88]). Описуючи причини створення Бюро, Ф. Віттелсі зазначає, що це стало відповіддю на «постійний запит на спікерів, обізнаних з проблематикою Центральної Америки. Такі запити надходили від бізнесу, професійних, урядових, академічних спільнот та релігійних організацій по всій країні». 150 спікерів за цей час встигли охопити своїми виступами 68 міст США.

Значена група також працювала і на тематику Нікарагуа – значна частина їхніх дайджестів так чи інакше стосувалася проблеми Нікарагуа, так само, як і щотижневі брифінги. Наочним у цьому сенсі є брифінг, який відбувся 4 травня 1984 р. на тему «Релігійні переслідування в Нікарагуа». У заході взяли участь пані Віттелсі та особи, котрі надавали розгорнуті коментарі щодо заявленої тематики: священник – жертва сандіністського режиму, політичний координатор *MISURA*, екс-головний редактор газети *La Prensa* (екс-марксист та в минулому симпатик сандіністів) [89]. Транскрипт заходу чітко констатує, що він був більше схожий дійсно на інформаційно-пропагандистський захід (апелюючи до емоцій), ніж на інформаційний.

Не залишилось осторонь від ПД щодо Центральної Америки та Нікарагуа і *USIA* – у 1984 р. ним підготовлено загальний звіт [70] про власну діяльність у сфері ПД до зустрічі (5 листопада) з тематики Центральної Америки, яка відбулася в РНБ США. Звіт стосувався

проектів, які вже здійснені організацією в межах заходів з ПД для регіону Центральної Америки, тих, які ще реалізуються та які планується запустити. Виходячи з документа, масштаби діяльності *USIA* лише щодо Центральної Америки дійсно значні. Зокрема:

- запущено 7 супутникових телепрограм щодо Центральної Америки, заздалегідь підготовлено новинні блоки (які в подальшому транслювалися в телемережах країн Центральної Америки);
- підготовлено 7 документальних фільмів з актуальних проблем регіону (зокрема, щодо питань, пов'язаних із режимами в Гренаді, Нікарагуа, Сальвадорі);
- організовано 759 прес-матеріалів, які були надіслані до посольств регіону для подальшого поширення (зокрема, розміщення в пресі);
- за рахунок організації направлено 55 «спікерів» (так званих *American Participants* чи *AmParts*), які вели діалог з тематики Центральної Америки (33 із цих спікерів направлені до Європи) в контексті інтересів США;
- організовано два великих прес-тури для журналістів європейських видань і тележурналістів;
- підготовлено (та поширено) 8 памфлетів на підтримку американської політики в регіоні (приклад такого документа – «Невірне розуміння політики США щодо Нікарагуа» [154], в якому у формі запитань та відповідей спростовується 6 міфів про політику США в Нікарагуа).

Крім того, значна кількість проектів (передусім які стосувались виборів у Нікарагуа) перебували ще в процесі реалізації. У планах *USIA* на найближчу перспективу – збільшення кількості програм та документальних фільмів про регіон, організація візитів місцевих політичних лідерів, які симпатизують США, до європейських країн чи до США. Так само планувалося широко використовувати виставкову діяльність – декларувалося бажання створити мультимедійну виставку, на якій демонструвати документальні фільми про підтримку регіону з боку США, а також розсекречені фотографії та докази деструктивної діяльності комуністів у Гренаді. Планувався також проект, відповідно до якого частина підготовлених *USIA* документальних фільмів на відеокасетах мали поширюватися через

відеопрокати – надаючи їх таким магазинам безкоштовно та не вимагаючи плати за їх отримання від користувачів.

19 березня 1984 р. «Офіс Райха» пропонує до розгляду РНБ США документ «Стратегічний документ з публічної дипломатії щодо Центральної Америки» [151]. За структурою він майже повністю відповідає вже згаданій вище «Стратегії...» 1983 р. і більше схожий на певний коригуючий документ відповідно до тих змін, які відбулися у регіоні, а також відповідно до змін у сприйнятті проблем регіону суспільною думкою⁴⁸.

У новому документі пропонуються уточнені теми для поширення та корегування переліку цільових груп. Вочевидь, цей документ мав стати прологом до спроб О. Райха збільшити та стабілізувати фінансування діяльності свого Офісу. Станом на 1984 р., Офіс не мав окремого бюджету, а оперував коштами (за різними оцінками від 631 тис. до близько 900 тис. дол. [153]), виділених з інших програм. На противагу цьому О. Райх планував збільшити цей показник хоча б до 1,4 млн [152], але зрештою зупинився на сумі у 1,255 млн дол. [153].

У 1985 році О. Райх намагався конкретизувати сферу застосування заходів з ПД щодо Центральної Америки для Європи. 29 липня 1985 р. він надсилає РНБ США, USIA, ЦРУ, профільним підрозділам Держдепартаменту проєкт «Плану публічної дипломатії для Європи», підготовлений Д. Скафе [159]. Відповідно до вступу цього документа причиною його появи є очевидна необхідність подвоїти зусилля Адміністрації та державних структур у поясненні європейським столицям політики США щодо Центральної Америки. Підкреслювалось, що сандіністська пропаганда є значно ефективнішою у Європі, ніж американська, і підтримується в самій Європі різноманітними «лівими» силами, і загалом європейці сприймають нікарагуанські сили спротиву (контрас) крізь призму поглядів сандіністів. Для зміни цієї ситуації запропоновано низку ключових тем, які мають поширюватися, та визначено відповідні цільові аудиторії. На базі такої пропозиції вже 9 вересня 1985 р. з'явилася повноцінна Стратегія (за авторством того ж Д. Скафе) з переліком

---

⁴⁸ 23 травня 1984 р. в одному з листів [42] на адресу керівництва ЦРУ також зазначається, що «Офіс Райха» надіслав «проєкт документа по Центральній Америці», який ЦРУ та Міноборони в даний момент і переглядають.

конкретних заходів і навіть тезами для виступів з основних аспектів американської політики щодо регіону: загальний опис цілей політики США щодо Центральної Америки, основні здобутки демократичних країн регіону, розвиток економічної допомоги США для країн регіону, питання оборони та дипломатії.

У червні 1985 р. Роберт Макферлан (*Robert C. McFarlane*) надіслав голові Держдепартаменту, очільникам Міністерства оборони та ЦРУ свою загальну оцінку зусиллям у сфері ПД щодо Центральної Америки: «Ми досягли значного прогресу у наших зусиллях донесення до американської громадськості та до міжнародного співтовариства фактів про сандіністську агресію проти їхніх сусідів. Публікація «Розбудова військової міцності сандіністів» (*Sandinista Military Buildup*), підготовлена спільно Держдепартаментом та Міністерством оборони, стала чудовим внеском у розуміння суспільством цього питання. Отримані розвідувальні звіти дали нам нові знання про те, як Манангуа екіпірує, фінансує й тренує партизан у Сальвадорі та в інших місцях Центральної Америки. Розсекречування цих звітів посилять наші позиції у дискусіях як на внутрішній, так і на зовнішній арені. Я закликаю вас докласти зусиль для того, щоб розсекретити стільки матеріалів, скільки можливо...» [92].

Незважаючи на такі позитивні оцінки, у 1986 р. відбулася реорганізація Офісу Райха, а самого О. Райха звільнили (хоча він не втратив зв'язку з Офісом і продовжував відігравати помітну роль у його житті [169]). Формально це відбувалось у межах планової ротації, але факто це було одним із наслідків скандалу з «Іран-контрас».

28 січня 1986 р. розпочалась дискусія щодо того, чи має Офіс змінити своє ієрархічне підпорядкування. Виконавчий секретар Держдепартаменту Ніколас Платт (*Nicholas Platt*) наполягав, що доцільніше перевести «Офіс Райха» у підпорядкування АРА, тоді як і сам О. Райх, і спеціальний помічник Елліот Абрамс (*Elliot Abrams*)⁴⁹ наполягали [163] на збереженні його статусу-кво. Оскільки перепідпорядкування Офісу матиме вкрай негативні наслідки для ефективності його діяльності, адже «складатиметься враження, що

⁴⁹ З 1985 р. по 1989 р. – помічник Держсекретаря з внутрішньоамериканських (*inter-American*) справ.

Офіс не впорався із завданням і його «понижили» у бюрократичній ієрархії», і що «не всі потенційно нові керівники Офісу висловлювали бажання очолити його за умови такого пониження». Одним із основних аргументів знов-таки став суто бюрократичний: на той момент в Офісі працювала 21 особа – 9 співробітників надано Держдепартаментом, 12 – *AID*, *USIA* та Міністерством оборони. Ці саме структури надали приміщення (*AID*), гроші на публікації (200 тис. дол. надало Міністерство оборони) тощо. Якщо відбудеться перепідпорядкування, то нова структура не зможе претендувати на ці ресурси.

Однак ці зусилля так і не мали успіху – вже 9 квітня 1986 р. Н. Платт пише листа [164] до Джона Поінтдекстера (*John Marlan Poindexter*) про те, що підпорядкування відбулося, і що тепер Офіс є частиною *ARA*, яка отримала нову назву – *ARA / LPD*. Як наслідок О. Райх був звільнений, а його місце посів Роберт «Боб» Каган (*Robert W. Kagan*)⁵⁰ – спеціальний помічник Е. Абрамса.

25 квітня 1986 р. Дж. Поінтдекстер надсилає меморандум до всіх членів ГСП [165], в якому показово дякує О. Райху за працю на його посаді координатора: «У нас було два ключових координатора наших зусиль з публічної дипломатії щодо Центральної Америки: сенатор Річард Стоун та посол Отто Райх. Я вірю, що їх зусилля, зокрема Отто Райха, зіграли визначну роль у розбудові широкої бази підтримки політики США в цьому регіоні». У цьому ж листі він інформує всіх основних учасників про підпорядкування Офісу, однак зазначає з цього приводу, що «публічна дипломатія щодо Центральної Америки залишається одним з топ пріоритетів питань публічної дипломатії цієї Адміністрації», а також, що «ресурси, які раніше виділялись цьому міжвідомчому об'єднанню, мають зберігатися на тому ж самому рівні».

Реформа Офісу тривала до серпня 1986 р. і в цілому завершилася вдало [166], хоча очікування О. Райха щодо зменшення підтримки Офісу з боку інших держустанов справдились. Уже 11 серпня з'ясувалося [167], що *AID* не хоче подовжувати відрядження своїх співробітників до Офісу. Ще раніше виникли певні проблеми з персоналом *USIA*.

---

⁵⁰ Вочевидь, йдеться про Роберта Кагана – нині відомого американського політолога, який спеціалізується на зовнішньополітичній тематиці, одного із співзасновників неоконсервативного аналітичного центру «Проект нового американського століття».

Незважаючи на це, Дж. Поінтдекстер, заступник Помічника Президента США з відносин у сфері національної безпеки, у вкрай позитивному ключі описував В. Кейсі перші результати засідання оновленого Офісу [94]. У травні 1986 р. оновлений Офіс розробив «План публічної дипломатії для пояснення політики США щодо Центральної Америки у Європі та Латинській Америці» [93].

У супровідному документі вказується, що, хоча цей план стосується Центральної Америки в цілому, однак реалізовуватись він має, зважаючи на особливу концентрацію уваги на проблемі Нікарагуа. Сформований план ПД мав низку чітких цілей, що мали бути досягнуті найближчим часом, а саме:

- довести цільовим аудиторіям у Центральній і Південній Америці, а також у Європі, що політика США у Центральній Америці збалансована, дієва та є найліпшою можливою з усіх альтернатив;
- переконати аудиторії у Латинській Америці та Європі, що нікарагуанський демократичний спротив має реальну та зрозумілу політичну програму, а самі вони є достойними демократичними силами, які заслуговують на підтримку з боку США та інших демократичних країн;
- продемонструвати аудиторіям у Латинській Америці та Європі, що сандіністи підтримують міжнародний тероризм та загрожують навколишнім державам;
- показати, що сандіністи систематично порушують права людини;
- переконати аудиторії у Латинській Америці та Європі в тому, що США бажають лише повернути сандіністів до їх же обіцянок 1979 р., які вони надали Організації американських держав; ми віримо в те, що найкраще для сандіністів – це розпочати діалог з опозицією; Контадорський процес⁵¹... може бути тією альтернативою, яку ми готові підтримати;
- ілюструвати аудиторіям у Латинській Америці та Європі, як сандіністи пов'язані із Кубою та Радянським Союзом;

⁵¹ Йдеться про так званий Контадорський мирний процес. У 1983 р. було сформовано Контадорську групу (Венесуела, Колумбія, Мексика, Панама), а в 1985 р. – створено Групу підтримки Контадори (Аргентина, Бразилія, Перу, Уругвай). Мета Контадорського процесу – мирне врегулювання конфліктів, які на той час відбувались у регіоні Центральної Америки (зокрема, у Нікарагуа та Сальвадорі).

- переконати міжнародні структури (Соціалістичний інтернаціонал, Християнських демократів, Міжнародний демократичний союз та інші) у тому, що у Нікарагуа порушуються громадянські та людські права, сандіністи мають намір вторгнутися у сусідні країни та пов'язані з міжнародними терористами;
- протидіяти сандіністській дезінформаційній активності за допомогою фактів.

Крім того, для Латинської Америки та Європи сформовано додаткові цілі. Зокрема, для Латинської Америки:

- переконати країни Центральної Америки в тому, що США поділяє їх політичні та економічні цілі, та вони можуть покластись у їх досягненні на США (США – відповідальний союзник);
- довести урядам Центральної Америки, політикам, лідерам церкви та профспілок необхідність бути активнішими у поширенні історії Центральної Америки в Європі, Південній Америці, Мексиці та в країнах Карибського басейну.

Додатковою метою було переконати європейських політиків у тому, що США відповідає у конструктивному ключі на прагнення держав Центральної Америки більших політичних та економічних реформ. Для досягнення зазначених цілей сформовано чіткі теми, які мали стати основою для ПД. Розглянемо деякі з пропонувананих тем.

- Акцентувати на позитивних аспектах (економічний розвиток, просування демократії, безпека) політики США в Центральній Америці.
- Внести чіткість у політику США у питанні переговорів щодо відмови Нікарагуа обговорювати комплексну угоду та допомогу США нікарагуанським повстанцям.
- Виявляти демократичну основу та цілі нікарагуанського опору, протиставляючи їх тоталітарній природі сандіністського режиму. Вказувати на мілітаристську та недемократичну освітню систему сандіністів; використовувати наявні протиріччя із сусідами та внутрішні репресії. Нагадувати аудиторіям про агресивні зусилля сандіністів проти внутрішніх опонентів, особливо католицької церкви, політичних партій, а також трудових союзів, неконтрольованих урядом. Зосереджувати увагу на новій

конституції Нікарагуа, викриваючи справжню природу нібито «публічних обговорень», які насправді повністю контролюються сандіністами.

- Підкреслювати прогрес та успіхи Сальвадору, при цьому широко висвітлюючи деструктивну та тоталітарну природу сальвадорських партизан.
- Пояснювати, що США допомагають тим людям і урядам, які підтримують демократичні процеси (Коста Ріка, Гондурас, Гватемала, Сальвадор).
- Нагадувати аудиторіям, що сандіністи та сальвадорські партизани пов'язані із терористами Латинської Америки, торговцями наркотиків.

Це лише частина загальних тем, пропонувалися також і додаткові теми для Європи та Латинської Америки. Крім того, документ чітко визначає аудиторії, для яких призначені ці теми: політичні та урядові лідери Латинської Америки та Європи; медіа у Латинській Америці та Європі; міжнародні структури; релігійні лідери; науковці. Окремо наголошувалося на необхідності працювати з делегаціями та представниками цих регіонів, які перебувають у США (дипломати, журналісти, офіційні делегації).

Документ пропонує щонайменше 17 ключових практичних дій, які потрібні для реалізації цілей документа та впровадження закріплених у ньому тем.

Розглянемо такі дії докладніше.

- Виступи Президента США мають описувати його позитивне бачення Центральної Америки. В них має бути особливий акцент на американській економічній допомозі, освітніх програмах. Підкреслювати, що двері до демократії та процвітання так само відкриті й для Нікарагуа. Відповідну промову доречно виголосити на найближчому серйозному форумі в Центральній Америці.
- До Соціалістичного Інтернаціоналу в Лімі 20–23 червня держава доручатиме посольствам у представлених країнах звертатися до партійних лідерів. *USIS Lima* намагатиметься розміщувати матеріали, присвячені Центральній Америці, в перуанських медіа, а також розповсюджуватиме брошури *ARA / LPD*, що відтворюють погляди США на Центральну Америку.

- Міністерство оборони США має продовжити серію дослідницьких / навчальних семінарів у Латинській Америці в межах Стратегічного виклику регіональній безпеці.
- Міноборони США, спільно з *USIA*, мають поширити 80-сторінкову презентацію «Виклик та відповідь» для розміщення в Європі та Латинській Америці. *USIA* потрібно забезпечити переклад матеріалів на національні мови.
- Під час офіційного візиту президента Дуарте до Коста-Ріки, Перу, Уругваю та Бразилії 9–22 травня пости *USIS* у місці кожної зупинки повинні забезпечити медіависвітлення. Медіа *USIA* мають оприлюднювати цю подію максимально глибоко (аналогічні заходи медіа висвітлення пропонуються і для візитів усіх інших лояльних США президентів регіону до Вашингтона – авт.).
- *ARA / LPD* мають підготувати телеграми для посольств у Центральній Америці, інструктуючи їх активізувати спілкування з урядовцями, політиками, церковними лідерами, керівниками профспілок щодо необхідності розповідати історію Центральної Америки в Європі. Особливі зусилля мають докладатися, аби переконати президента Дуарте розпочати публічні відносини [*public affairs*] в Європі.

Хоча план кардинально відрізнявся від аналогічного документа 1983 р., однак багато ідей (особливо щодо конкретних тем для комунікування) були напрацьовані ще О. Райхом: у червні 1985 р. він спрямував [158] на ім'я Держсекретаря США обриси та теми, які могли б бути використані при підготовці нової стратегії ПД для регіону. Серед запропонованих також були й теми наркоторгівлі, експорту нестабільності, «гавані» для терористів та збільшення присутності Радянського Союзу в регіоні.

Крім загальної нової стратегії Р. Каган запропонував [168] посилити окремі напрями роботи у сфері ПД. Наприклад, щодо співпраці з релігійними організаціями й можливостями реалізації через них заходів з ПД. Однак загалом можна констатувати, що з відходом О. Райха від керівництва Офісом та зміною його підпорядкованості робота оновленої структури значно послабилася, а її активність істотно зменшилася. Формально Офіс і надалі формував стратегії ПД, але, зважаючи на розсекречені документи, його ініціативи

вже не знаходили масштабної підтримки, характерної для періоду керівництва О. Райха. Поступово Офіс почали залучати до інших напрямів діяльності (наприклад, до розробки Плану дій щодо Афганістану [170]), «розмиваючи» його основну роль у тематиці Центральної Америки.

Підсумовуючи міркування про діяльність США у сфері ПД щодо Центральної Америки, зазначимо, що, незважаючи на багатомільйонну підтримку діяльності «контрас» і масштабні зусилля з ПД щодо Нікарагуа, фінальний результат загалом виявився не дуже вдалим. Хоча й було вжито чимало заходів з ПД, а їх реалізаторам не бракувало ентузіазму, політичне керівництво США сподівалося більше на позитивне військове рішення у цьому протистоянні. Зрештою це призвело до стрімкого занепаду «контрас», їх розпаду та важких втрат руху спротиву в 1986–1988 рр.

Можна припустити, що частиною проблеми став початок розслідування діяльності Справи «Іран-контрас», який змусив усіх долучених до нього учасників не стільки займатися питанням Нікарагуа, скільки вибудовувати захист від звинувачень. Крім того, вочевидь, не завжди «біла» діяльність Офісу Райха та звинувачення в пропаганді з боку Рахункової палати США також істотно ускладнили реалізацію ПД у регіоні.

Ще одним негативним фактором виявились позиційні бюрократичні «бої» навколо Офісу – саме в період керівництва ним О. Райха діяльність Офісу була наповнена енергією, а разом із перепідпорядкуванням та зміною керівництва знизився ентузіазм як його співробітників, так і інших державних структур у допомозі йому.

Спроба у 1986 р. виправити ситуацію завдяки ухваленню оновленої цілісної стратегії ПД щодо Центральної Америки та Нікарагуа виявилася невдалою, оскільки стратегія запізнилася і вже не могла істотно вплинути на процес. Крім того, не можна ігнорувати той факт, що й сандіністський уряд докладав значних зусиль у інформаційному протистоянні із США, а на боці офіційного Манагуа був СРСР, який мав величезний потенціал, інструменти та досвід проведення масштабних «активних заходів» по всьому світу.

Публічна дипломатія щодо теми контролю за озброєннями

Період правління Р. Рейгана характеризувався наймасштабнішою дискусією щодо тематики контролю й скорочення озброєнь – передусім стратегічних та ракет середньої / малої дальності. Жорстка антирадянська риторика та позиція Р. Рейгана у перші 3 роки президентства почала поступово трансформуватися вже на початку 1983 р.

У 1982 р. розпочалася підготовка великого візиту Р. Рейгана до Європи, який мав відбутися на початку 1983 р. Передбачалося, що Президент зустрінеться з політичними лідерами та представниками медіатораристів близько 7 європейських країн. Цей візит дійсно відбувся, але у значно спрощеному вигляді й значно раніше – у червні 1982 р. Р. Рейган відвідав Францію, Італію, Великобританію та ФРН [140]. Напередодні візиту (у березні 1982 р.) тодішній Держсекретар США А. Хейг (*Alexander Meigs Haig, Jr*) та голова *USICA* Ч. Вік запропонували Р. Рейгану порушити перед європейськими урядами низку складних питань двосторонніх відносин і глобальних проблем миру. Одним з документів, поданих на розгляд Президенту США у цьому контексті, була доповідна Ч. Віка щодо можливостей використання ПД для роботи з європейською аудиторією. У документі зазначається: «Під час моєї подорожі Європою я був вражений тим прогресом, який спостерігається в розумінні європейцями політики США. Водночас потрібно ще більше зусиль із реалізації ПД. Найвищу позицію серед занепокоєнь європейців посідає гонка озброєнь та економіка... Знаковою стала Ваша промова 18 листопада щодо зменшення зброї заради миру. Ця промова, трансльована [*US*]*ICA* через супутники безпосередньо в Європі, сказала європейцям саме те, що вони хотіли почути, і була зустрінута майже одноставним схваленням» [95]. Ч. Вік особливо підкреслює, що тема «скорочення озброєнь» (водночас з підтвердженням готовності до жорсткої силової відповіді на дії СРСР) має стати постійною та довготривалою темою ПД США.

Наскільки ця проблема важлива для Адміністрації Рейгана, свідчить промовистий факт: у той самий день (14 січня 1983 р.), коли

було прийнято *NSDD-77*, В. Кларк надіслав членам щойно утвореної ГСП Меморандум, присвячений питанню ПД США в Європі. У ньому підкреслюється, що «Президент підтверджує, що є два ключових пріоритети, на яких потрібно зосередитись: контроль над озброєннями та розміщення [американських стратегічних озброєнь] у Європі. Він попросив мене як голову ГСП призначити контактну особу, яка відповідатиме за розробку стратегії ПД з європейської безпеки та контролю над озброєннями, допоки Міжнародний політичний комітет не буде сформований» [96]. За це завдання відповідальним став посол США в Ірландії Пітер Дейлі (*Peter Dailey*).

12 липня 1983 р. В. Кларк розсилає членам ГСП лист [141], в якому інформує про порядок координування ПД у сфері контролю над озброєннями. З цією метою створено окремий Координаційний комітет з контролю над озброєннями та з оборонних питань (*Arms Control & Defense Issues Coordinating Committee*), очільниками якого стали співголови – один від Держдепартаменту, а другий – від *USIA*. Комітет зосереджувався на 4 основних напрямках: Європа (відповідальний – представник Держдепартаменту), проекти *START / FREEZE / CBM* (відповідальний – представник Держдепартаменту), *CBW / YELLOW RAIN* (відповідальний – представник *USIA*) та оборона (відповідальний – представник Міністерства оборони). І хоча тематика «контролю за озброєннями» постійно згадується в матеріалах Комітету, але переконливих підтверджень ефективності роботи саме цієї Групи знайти не вдалося. Незважаючи на прискіпливу увагу до тематики ПД на цьому напрямі в розсекречених документах, складно знайти які-небудь масштабні результати роботи з ПД принаймні до 1985 р.

Наприклад, 23 вересня 1984 р. Р. Рейган мав провести низку зустрічей, які Р. Макферлан вважав за потрібне використати і для заходів з ПД. Президенту США було підготовлено низку тем, які мали висвітлюватися в кожній зустрічі. Першим був блок питань, присвячених «контролю над озброєннями». Ключова ідея, яку планувалося впроваджувати, полягала в такому: «Посилення робочих відносин із США та рух уперед у критичних питаннях контролю над озброєннями, де сторони мають шукати шляхів зменшення ядерних і конвенційних сил для зменшення рівня занепокоєння, для зменшен-

ня й повного знищення запасів ядерної зброї, заборони хімічної зброї та зменшення ризику ядерної війни, а також посилення стабільності та миру» [97].

Лише у лютому 1985 р. створили профільну Міжвідомчу групу з ПД щодо контролю над озброєннями. У листі [98], який інформує ключових міністрів про факт її створення, вказується, що мета групи – координувати дії уряду США з питань ПД щодо контролю над озброєннями. Ця група мала бути безпосередньо пов'язана з Групою високого рівня з контролю над озброєннями (*Senior Arms Control Group*), на вимогу якої і створювалася група з ПД. Очолювалася Міжвідомча група Стівеном Стейнером (*Steven E. Steiner*) та Свенном Крамером (*Sven Kraemer*). До складу групи мали увійти представники Держдепартаменту США, Міністерства оборони США, ЦРУ, Об'єднаного комітету начальників штабів США, Агентства з контролю над озброєннями та роззброєння, *USIA*.

За результатами першої зустрічі Міжвідомчої групи підготовлено досить детальний план її роботи [47]. Крім самого плану, цей документ містить окремі думки учасників першого засідання групи, яке відбулося 5 лютого 1985 р. Наприклад, посол Пол Нітц (*Paul Henry Nitze*)⁵² зауважив, що значна частина зусиль групи має спрямовуватись на 3 ключові цілі.

Перша – встановлення контактів з релігійними групами, науковцями та аналітичними центрами.

Друга – більш тісно пов'язати зусилля у сфері ПД з тим, що робить Конгрес США з конкретного питання.

Третя – сформуванню додатковий персонал групи, який би міг реагувати на тенденційні новини в медіа протягом 24–36 годин.

Один з учасників повідомив, що Р. Макферлан уже обговорив з членами Групи високого рівня (*Seniors*) з питань контролю над озброєннями це питання і переконав їх виділити принаймні два дні на місяць для обговорення питань ПД. Крім того, вирішено випускати календар ПД, зважаючи на події, пов'язані з темою контролю над

---

⁵² З 1981 р. по 1984 р. П. Нітц був призначений Р. Рейганом головним переговорником з укладення Договору між СРСР та США про ліквідацію ракет середньої та малої дальності. У 1984 р. він був призначений Спеціальним радником Президента США з питань контролю над озброєннями.

озброєннями (за зразок планували взяти аналогічний календар подій, який готував «Офіс Райха» щодо Центральної Америки).

Документ також пропонує практичні аспекти діяльності групи.

Перший – бюджет. Оскільки група створюється для опрацювання конкретного питання, то і її бюджет формується не самостійно – в межах даної проблематики запропоновано виділяти частину бюджету із загальних видатків на програму Стратегічної оборонної ініціативи (*Strategic Defense Initiative, SDI*).

Другий – група спікерів. Рекомендовано додати до курсів спікерів програми підготовки *FSI (Foreign Service Institute* – установа в системі Держдепартаменту, яка фактично відповідає за підвищення кваліфікації дипломатичних працівників) потужні складники щодо тематики *SDI* та *ASAT* для розширення корпусу кваліфікованих спікерів.

Третій – списки (*charts*). Йшлося про відомості системи стратегічного нападу та захисту, які могли бути корисними для спікерів.

Четвертий – позиційні матеріали (*talkers*). Передбачалося, що для спікерів будуть підготовлені односторінкові матеріали з основних питань тематики «контролю за озброєннями» та *COI*, які вони могли б використовувати під час різноманітних інтерв'ю.

П'ятий – дослідження. Насправді йдеться не стільки про дослідження як наукові роботи, скільки про дослідження ставлення аудиторій до тематики групи (формат соціологічних досліджень).

Шостий – дотримання вимог. Зважаючи на те, що стратегія ПД з питань контролю за озброєннями вже вийшла, то спікерам потрібно дотримуватись тих основних ідей, які в ній викладені.

Сьомий – після завершення підготовки нових спікерів у межах *FSI* мав бути оновлений список спікерів з тематики контролю за озброєннями.

Восьмий – інформаційні збірники (*packets*) для спікерів. Таких збірників мало бути два – один з питань контролю над озброєннями, а другий – щодо *COI*.

Дев'ятий – співпраця, спрямована на активізацію співпраці по лінії ПД щодо *COI* з європейськими колегами.

Загалом у 1985 р. спостерігається істотна зміна і в характері американо-радянських відносин. Унаслідок взаємних дій, які так

чи інакше сприяли ескалації ситуації, і США, і СРСР збільшили свою «ракетну» присутність в Європі. У 1983 р. (після інциденту з південнокорейським «Боїнгом») США вирішили розгорнути на території Великої Британії, Італії, Бельгії та Нідерландів ракетні комплекси. Станом на 1987 р. у всіх цих країнах (без Бельгії) загальна чисельність пускових установок для «Першинг-2» та «Томагавк» склала 412 одиниць. СРСР у 1984 р. істотно збільшив свою присутність на території Чехословаччини й ГДР. У травні 1985 р. Генеральним секретарем у СРСР обрано М. Горбачова, і одразу після цього з ініціативи США розпочалися міжнародні дискусії, які передбачали послабити двостороннє (а отже, й міжнародне) напруження та зменшити вірогідність ядерного конфлікту. Американська сторона ініціювала двосторонню зустріч між керівниками США й СРСР. Після тривалих консультацій місцем зустрічі було обрано Женеву.

Підготовка до цієї зустрічі розпочалася ще на початку літа 1985 р. У серпні (8 числа) 1985 р. Р. Рейган випускає спеціальну NSDD-183 – «Зустріч з радянським лідером у Женеві» (*Meeting with Soviet Leader in Geneva*) [101]. В ній зазначається, що хоча саме Р. Рейган запросив радянського лідера на зустріч, однак її мета – встановити контакт двох лідерів, котрий може стати основою для подальших перемовин: «Зустріч не буде оформлена як традиційні переговори, немає мети і не планується підписувати формальні угоди». Але при цьому зазначається, що є певні, історично зумовлені сподівання (переважно ейфоричні) громадськості щодо таких зустрічей, і тому надзвичайно важливо надати громадськості реалістичну картину того, яким є справжній контекст зустрічі. Передусім ніщо не має вказувати на те, що ця зустріч означає фундаментальний зсув у американо-радянських відносинах або з якихось принципових домовленостей. Але такі пояснення не мають і применшувати важливості зустрічі, аби не склалося враження, що США несерйозні у своїх прагненнях вирішити проблеми американо-радянських відносин.

Документ встановлює низку обмежень на свободу коментування суті Женевської зустрічі з боку окремих державних структур (зазначається, що будь-яке коментування суті женеvської зустрічі або питань, які там будуть обговорюватись, не має виходити за межі публічних заяв, які робить Білий дім чи Держдепартамент США),

а керівникам відомств персонально вказувалось на недопущення несанкціонованих витоків (появу в медіа інформації з посиланням на «анонімні джерела у держорганах») інформації про цю зустріч, забезпечуючи цим політику єдиного голосу [one voice] уряду США.

Останнє вдалося далеко не повною мірою. Особливо ускладнила ситуацію поява одразу у двох провідних американських виданнях (*Washington Post* та *New York Times*) так званого «Листа Вайнбергера» (*Weinberger letter to Reagan on arms control*) [104] від 13 листопада 1985 р. (тобто напередодні зустрічі в Женеві) тодішнього Міністра оборони США К. Вайнбергера (*Caspar W. Weinberger*), в якому він закликав Рейгана не йти на поступки Горбачову з питань СОІ й дуже обережно підходити до питання скорочення будь-яких озброєнь. На думу оглядачів [103], поява цього листа ускладнила для Р. Рейгана перемовини (розглядалось навіть питання, чи не буде звільнений Вайнбергер). Але реакція Р. Рейгана була вкрай стриманою, і це не мало для міністра оборони якихось особливих наслідків (з посади він пішов лише наприкінці 1987 р. через Справу «Іран-контрас»). Можна припустити, що поява «Листа Вайнбергера» була насправді інформаційною спецоперацією, яка мала продемонструвати радянській стороні, що Рейган начебто перебуває під жорстким тиском «яструбів», і це вимагає від нього обережності в дискусіях про скорочення озброєнь.

З метою належної підготовки зустрічі у Женеві NSDD-183 створила спеціальну координаційну групу Білого дому. Для заходу підготовлено окремий план ПД, до одного з листів [49], копію якого Ч. Вік надіслав В. Кейсі 11 грудня 1985 р., додано звіт «Підтримка USIA публічної дипломатії зустрічі в Женеві». У супровідному листі зазначається, що одразу після того, як у липні 1985 р. стало відомо про таку зустріч, USIA розгорнула масштабну кампанію ПД, спрямовану на популяризацію позиції США. Хоча звіт так і не був розсекречений, але є його зміст, який дає уявлення про основні напрями діяльності, які в USIA розглядали як «публічну дипломатію»:

- використання радіо («Голос Америки»);
- телебачення (*WORLDNET*);
- використання традиційної преси й інших видів публікацій;
- допомога іноземним журналістам та брифінги;

- підбір спікерів з американської сторони;
- формування ключових тем і напрямів коментування;
- дослідження реакції медіа;
- вивчення громадської думки.

Зустріч у Женеві очікувано не стала проривом у двосторонніх відносинах країн, хоча і заклала основу для подальших перемовин, продовжених наступного року в Рейк'явіку (Ісландія). Однак протягом цього року інформаційне протиборство навколо теми контролю над озброєннями не лише не припинилося, а й посилювалось.

За 3 місяці до зустрічі (яка відбулася 11–12 жовтня 1986 р.) ЦРУ підготувало звіт «Радянська пропаганда та зусилля з «активних заходів», здійснювані для впливу на проблему контролю за озброєннями»⁵³ [102].

У звіті зауважується, що, протягом року, який минув з часу зустрічі в Женеві, Горбачов активно просуває радянський погляд на проблему контролю над озброєннями. І хоча Західна Європа залишається пріоритетною метою у СРСР для такої пропаганди, однак Москва поширює пропаганду на країни третього світу для популяризації там антиамериканських настроїв (частіше за все, використовуючи проплачену рекламу). Для просування свого підходу Москва послуговується такими засобами:

- відкриті форми пропаганди, такі як прес-конференції й зустрічі міжнародних організацій (Міжнародна організація праці), інші форми просування анти-СОІ риторики включали у себе використання наукових заходів, наприклад зустріч (квітень того ж року) американських і радянських представників Академії наук, конференція Всесвітньої компанії із роззброєння ООН (*UN World Disarmament Campaign*), яка відбулася у травні 1986 р. у Тбілісі);
- зустрічі офіційних осіб: йдеться про візити на найвищому рівні, міжнародні зустрічі функціонерів вищої та середньої ланки (зустріч секретаря парткому Москви Б. Єльцина та Голови Бундестагу ФРН Дженінгера, дискусії між «ветеранами радянської

⁵³ 23 копії цього документа спрямовано до Міжвідомчої групи публічної дипломатії з питань контролю над озброєннями та СОІ.

пропаганди» Г. Арбатовим⁵⁴ та В. Загладіним⁵⁵ з делегацією британського парламенту);

- активізація роботи організацій прикриття (*front organization*) – такі структури, як Організація солідарності народів Африки та Азії (AAPSO), Всесвітня рада миру (WPC), а також Міжнародні фізики за попередження ядерної війни (IPPNW) організували різноманітні публічні пропагандистські заходи: дискусії, прес-конференції тощо.

Документ також містить перелік заходів, які, на думку аналітиків ЦРУ, СРСР використає в другій половині 1986 р. – першій половині 1987 р. для пропаганди власного погляду на проблему ядерного роззброєння. Це передусім офіційні візити радянських урядовців, заходи (семінари, конференції) у науково-дослідних установах Європи, Південної Кореї, Африки та США, а також робота міжнародних організацій (передусім ООН та ОБСЄ).

У 1987 р. ситуація щодо контролю над озброєннями почала радикально змінюватись. У грудні 1987 р. підписано Договір про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, INF*), який частково призупинив гонку озброєнь і сприяв поступовому зменшенню ескалації не лише на рівні відносин США та СРСР, а й на глобальному рівні.

Після цього розпочалася підготовка до нових раундів перемовин, які у 1991 р. завершилися підписанням Договору про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь СРСР – США (СНО-1) (*Strategic Arms Reduction Treaty, START-1*). Незважаючи на прогрес, який спостерігався у американо-радянських відносинах у 1987–1989 рр., американські розвідувальні служби були дуже обережними у своїх оцінках того, що відбувається, та в оцінці причин, які стоять за зміною позиції СРСР. Вони зауважили [108], що на даному етапі, підписання різноманітних договорів про обмеження озброєнь є вигідним для СРСР з кількох причин:

- у військовому сенсі допоможе СРСР збалансувати свої сили та сили НАТО, зменшити темпи модернізації ЗС НАТО, а отже, по-

⁵⁴ Директор Інституту США та Канади АН СРСР.

⁵⁵ У ті роки секретар Комісії з іноземних справ Радянського Союзу Верховної Ради СРСР, заступник голови Парламентської групи СРСР.

передити розгортання нових військових технологічних рішень НАТО (йдеться про модернізацію ядерних потенціалів країн – членів НАТО);

- у політичному сенсі продемонструє «нове мислення» у радянській зовнішній і внутрішній політиці та зможе «зачарувати» закордонну та радянську громадську думку, презентує СРСР як надійного, раціонального гравця на міжнародній арені;
- в економічному сенсі дозволить спрямувати частину економічних ресурсів з військового сектору у цивільний для продовження політики перебудови.

Автори звіту висловлювали сумнів не лише відносно мотивів СРСР та країн Варшавського договору щодо скорочення озброєнь, але й щодо самої можливості реалізації цього процесу. Де-факто він розвивався, було підписано низку згаданих вище домовленостей. Обидві сторони вели досить агресивну ПД перед зустріччю у Женеві, а потім у Рейк'явіку, тому безпосередні наслідки (підписання конкретних документів) та сприйняття питання контролю над озброєннями після 1987 р. складно оцінювати у відриві від загального контексту тогочасної геополітичної ситуації.

Публічна дипломатія щодо Гренади

25 жовтня 1983 р. ВС США розпочали військову операцію проти острівної держави Гренада, яка закінчилася вже 27 жовтня перемогою американських військових сил. Операція була підготовлена поспіхом, мала багато неточностей і проблем з підтримкою.

Події у Гренаді стали першим серйозним випробуванням для оновленої системи ПД США. Однак уже 31 жовтня виконуючий обов'язки Держсекретаря Чарльз Хілл (*Charles Hill*) надсилає [33] виконавчому секретарю РНБ США Р. Кіммітту, виконавчому секретарю Міністерства оборони США (*Executive Secretary U.S. Department of Defense*) Джону Стенфорду (*John Stanford*), керівнику секретаріату USIA Терезі Колінз (*Teresa Collins*) та керівництву ЦРУ пакет документів щодо цієї події. Один з цих документів мав назву «Теми публічної дипломатії щодо Гренади» [34]. Цей невеликий (на 2 сторінки) документ засвідчує, як саме тодішня система ПД

США розуміла суть основних тем щодо певної події. Фактично, цей документ фіксує ключові тези, від яких мають відштовхуватися всі основні відомства в публічних дискусіях щодо подій у Гренаді. Він описує 6 основних напрямів, важливих при побудові подальшої політики.

1. **Базова ситуація.** Разом із США взаємодіяли шість карибських держав, захищаючи життя громадян та відновлюючи порядок у Гренаді. Їх колективні зусилля мали політичний та військовий вимір. США були обов'язковою складовою частиною військового аспекту, а карибські держави – основними в політичному аспекті. Якщо б цих заходів не було вжито, виникла б загроза іншим державам та миру в регіоні. ЗС США залишать Гренаду так швидко, наскільки це буде можливим. Але ми не знаємо, коли це станеться.

2. **Політичні аспекти.** Вбивство прем'єр-міністра Бішопа та його колег спричинило розпад ефективного уряду Гренади. Лідери карибських держав вірили, що Бішопа вбито, бо він міг виграти вибори та очолити демократичні зміни, які зменшили б зростаючу мілітаризацію острова під контролем Куби. Оцінюючи ситуацію, як безпосередню загрозу миру та стабільності, вони [карибські держави] визначили 21 жовтня як час для дій та шукали нашої допомоги. Вони дали нам чітко зрозуміти: вони переконані, що подальша боротьба за владу буде пов'язана із внутрішнім насильством, в результаті чого постане диктаторський режим.

3. **Гуманітарні питання.** Жорстока поведінка та записи членів Революційного народного уряду засвідчили: вони готуються діяти як новий уряд, що викликає стурбованість щодо безпеки близько 1000 американців та інших іноземців у Гренаді. Наше занепокоєння безпекою американських громадян додатково посилювалося, коли під час комендантської години відбулася перестрілка та грабежі, а комендантську годину скасовано у п'ятницю 21 жовтня, внаслідок чого місцеві жителі спробували зафрахтувати човни та тікати.

4. **Стратегічні аспекти.** Гренада була єдиною державою Східних Карибів з військовими силами (замість поліцейських сил). Військові сили Гренади були у 5 разів більші, ніж у Барбадоса, та на 50 % більші, ніж у Ямайки. На додачу на території Гренади кубинські збройні сили таємно будували фортифікації, схованки зброї та військові

комунікаційні споруди. Наша спроможність співпрацювати з урядами з метою дотримання миру та стабільності в регіоні має стратегічну важливість для США.

5. **Юридичні повноваження.** У цьому пункті даються численні посилання на угоди *OECS*, окремі положення Статуту ООН та *OAS*.

6. **Поточна військова та політична ситуація.** Генерал-губернатор Гренади, живий та неушкоджений, використовуючи свої повноваження, надані йому Конституцією, працює разом з *OECS* для відновлення порядку та функціонування інституцій. Організовані Кубою повстанці є основним чинником, що затримує завершення воєнної та початку політичної фази конфлікту. Евакуація іноземних громадян триває.

Цей розлогий фрагмент наведеного документа важливий передусім тому, що демонструє спроможність США (вочевидь, і через роботу ГСП) швидко та професійно вибудувати загальний наратив довкола подій у Гренаді, надає чіткі відповіді на основні питання, які можуть бути порушені перед посадовцями та недержавними учасниками системи ПД. Заявлені теми досить цілісно дають уявлення щодо розуміння подій, мінімізуючи негативні наслідки для іміджу США.

Розглянутими директивами (щодо Гренади) послуговувалися більшість урядовців. Навіть виступ Р. Рейгана 4 листопада 1983 р. [60], присвячений низці питань (серед яких була і Гренада), мав ті самі формулювання, що були запропоновані в наведеному документі (наприклад, про дії у відповідь на запит держав Карибського басейну, а також про занепокоєння щодо безпеки американських та інших іноземних громадян).

Публічна дипломатія щодо Південної Африки

Ще одним важливим напрямом ПД США у 80-ті роки стала Південна Африка. Загальний політичний контекст посилення уваги США до цієї країни, зокрема, та до південноафриканського регіону загалом пов'язаний з тим, що Адміністрація Рейгана бажала якнайшвидше змінити політику апартеїду в цій республіці та створити там демократичну державу. Вирішення цієї проблеми

було для Р. Рейгана одним з важливих пріоритетів усієї його зовнішньополітичної діяльності. Щодо стратегічної мети (повалення апартеїду) в американському політичному істеблішменті спостерігався однозначний консенсус. Однак щодо методів реалізації цієї ідеї, то думка Р. Рейгана істотно відрізнялася від погляду Конгресу. Останній вважав, що найбільш правильний шлях – це посилення тиску на уряд ПАР передусім через режим санкцій. На противагу цьому Р. Рейган пропонував більш м'які форми впливу на ситуацію, підкреслюючи, що санкції не дадуть належного ефекту. Його погляд на політику щодо ПАР здебільшого полягав у активізації «м'якої сили» США, більш інтенсивного залучення уразливих груп у середовищі ПАР до співпраці, надання їм адресної економічної допомоги – своєрідна форма «позитивної дискримінації» економічного та політичного розвитку для чорношкірого населення. Загалом політика адміністрації Рейгана щодо ПАР дістала назву «конструктивної співпраці» і характеризувалася просуванням інтересів американського бізнесу в цій країні з метою стратегічного впливу на режим апартеїду (його послаблення).

При цьому інтереси демократизації країни збігалися з більш глобальним завданням Сполучених Штатів – недопущення перетворення ПАР на комуністичну країну та переходу її під вплив СРСР (хоча на той час ПАР уже мала тісні взаємозв'язки з СРСР та Кубою). Така вірогідність була досить високою, адже СРСР відверто підтримував Нельсона Манделу⁵⁶. Один із звітів ЦРУ за 1986 р. «Африканський Національний Конгрес Південної Африки: організація, комуністичні зв'язки та короткотермінові перспективи» (*African national congress of South Africa: organization, communist ties, and short-term prospects*) [81] вказує на надзвичайно тісні зв'язки між АНК та Компартією ПАР. За оцінками ЦРУ, «Радянський Союз розраховує, що АНК стане двигуном змін у ПАР, оскільки значною мірою залежить від військової допомоги СРСР... Тисячі політичних

⁵⁶ Щоправда, у доповіді ЦРУ [86] згадується про перші роки Н. Мандели в АНК. У 1946 р. він був співголовою Молодіжної ліги АНК, яка загалом була налаштована антикомуністично. Більше того, зазначається, що в цей період він спільно з Олівером Тамбо (тоді – функціонером Молодіжної ліги АНК, а в подальшому – президент АНК) намагалися вивести членів Компартії ПАР зі складу АНК.

та військових кадрів АНК навчались у державах Радянського блоку, а в таборах АНК постійно працюють інструктори з комуністичних країн... Література АНК друкується у Східній Німеччині, а дві газети АНК та одне радіо АНК мають радянських радників та підтримку Радянського блоку... В Анголі сотні кубинських і східнонімецьких інструкторів тренують військове крило АНК». Стратегічна мета СРСР у ПАР – встановлення прорадянського режиму. Швидше за все, цей сценарій цілком міг реалізуватися, але розпад Радянського Союзу природнім чином змінив конфігурацію політичних сил (та їх впливу) у цій країні.

Кейс планування ПД США щодо Південної Африки цікавий ще й тому, що дає найбільш повну та послідовну картину того, як базова стратегія ПД конкретизувалася в окремих, послідовних рішеннях.

7 вересня 1985 р. Президент США підписав NSDD-187 – «Політика США щодо Південної Африки» (*United State Policy towards South Africa*) [76]. Стратегія вже в першому абзаці визначає причини її прийняття: *«США та наші союзники мають важливі політичні, комерційні й стратегічні інтереси в Південній Африці. Їм загрожують широке насильство та посилення напруження в Південній Африці. Так само нашим важливим інтересам у цій зоні загрожують і радянські зусилля»*. На «радянський» аспект у контексті демократизації та деапартеїзації ПАР вказує у своєму листі на ім'я Р. Рейгана також один із сенаторів США Стів Сімс (*Steve Symms*) [79]. Стратегія у загальному вигляді описує основні завдання політики США щодо ПАР, як-от:

- використання впливу США для мирної зміни режиму апартеїду на режим законності та можливостей для всіх;
- застосування впливу США для зменшення перспектив революційного насильства та можливостей поширення радянського впливу;
- підтримка мирних відносин між ПАР та її сусідами, просування політики, спрямованої на утвердження демократичних режимів у регіоні.

Досягнення зазначених цілей мало відбуватися у спосіб:

- масштабної тихої дипломатії;
- сприяння внутрішнім реформам (особливо акцентувалась увага на тому, що ці реформи мають здійснюватись «без затримки»);

- розширення контактів із представниками чорношкірого населення країни та переконання їх у необхідності зосередити свою діяльність на ненасильницьких формах боротьби з режимом апартеїду;
- збільшення фінансування програм у низці основних сфер: освіта, зайнятість, бізнес, самодопомога та права людини (зокрема, з метою ознайомлення чорношкірого населення з ініціативами та політикою США в країні);
- допомога бізнесу, який належить представникам чорношкірого населення, а також сприяння входженню американського бізнесу на ринок ПАР;
- протидія подальшому розширенню санаційного законодавства з боку Конгресу проти уряду ПАР;
- розширення діалогу на найвищому рівні для обговорення внутрішніх реформ з керівництвом ПАР.

Окремим блоком *NSDD-187* прописані завдання для ПД, яка мала «краще пояснити» політику та дії США щодо протидії режиму апартеїду, підтримки реформ. Отже, Стратегія таким чином описувала основні елементи ПД з даної проблеми.

«Я, віце-президент та інші високопосадовці Адміністрації будуть робити публічні заяви (або виголошувати промови) у разі появи серйозних занепокоєностей щодо розвитку ситуації у ПАР для пояснення нашої принципової опозиції апартеїду, підкресленні наших зусиль щодо мирної та ненасильницької зміни цього режиму.

Мобілізувати добре скоординовану публічну стратегію Держдепартаменту, спрямовану на залучення високопосадовців, зокрема з Офісу Білого дому, з питань зв'язків з громадськістю, для пояснень, метою яких має стати розуміння та підтримка громадськістю нашої політики та чому санкції є контрпродуктивними.

Під егідою *USIA* залучити оновлені спроможності публічної дипломатії для захисту нашої політики і довготермінових цілей, а також обережного пояснення деструктивності й неприйнятності альтернатив мирним змінам і продовженню залученості США у справі ПАР.

В ООН та в інших міжнародних структурах активно сприяти підвищенню розуміння сутності політики США; протидіяти появі нових обов'язкових економічних санкцій проти ПАР.

Мобілізувати і координувати інформаційно-пропагандистську роботу США [*U.S. mission outreach*] й програми візитів *USIA* у ПАР для просування та широкого прийняття серед політичних партій концепцій прав людини й конституційної реформи; шукати шляхів перетворення цих ключових тем з простих дискусій на актуальний порядок денний.

Працювати з неурядовими групами включно з Національним фондом підтримки демократій [*National Endowment for Democracy, NED*] і ключовими приватними групами, що представляють працівників, бізнес і релігійні групи для допомоги посилення демократичних сил у ПАР».

Для реалізації завдань ПД, визначені в *NSDD-187*, уже 17 вересня 1985 р. Держдепартамент утворив Робочу групу з Південної Африки, очолювану послом Девідом Міллером (*David Miller*) [77]. 2 жовтня 1985 р. виконавчий секретар Держдепартаменту Н. Платт надсилає Р. Макферлану проєкт дій, спрямованих на посилення програм з ПД у ПАР відповідно до ухваленої директиви *NSDD-187*. У супровідному листі він зазначає, що цей проєкт став результатом спільної роботи *USIA*, *USAID* та Держдепартаменту і спрямований, з одного боку, на посилення спроможностей посольства США ефективно комунікувати з аудиторіями в ПАР, а з другого – широко залучати американських громадян та американські інституції до роботи з їх південноафриканськими візаві для мирних змін. Цей план також було обговорено на засіданні ГСП.

Запропонований план [78] детальний і добре ілюструє характер діяльності, яка, на думку його авторів, належить до питань ПД. Передбачається, що цілі *NSDD-187* мають бути досягнуті в три етапи.

Перший – негайне ініціювання зусиль з інформування громадськості (з акцентом на лідерів думок та медіагрупи) у поєднанні із зусиллями щодо недопущення прийняття Конгресом шкідливого законодавства.

Другий – середньотермінова програма посилення спроможностей Посольства в Преторії комунікувати з аудиторіями у Південній Африці через розширення політичних звітів, інформаційно-роз'яснювальну роботу, а також допомогу у сфері освіти, економіки та прав людини для чорношкірого населення.

Третій – довгострокові зусилля з метою розбудови широкої бази внутрішньої підтримки через залучення ключових американських

громадян та інституцій до роботи з їх південноафриканськими візаві для конструктивних, мирних змін.

Для реалізації цих фаз план дій пропонує зосередитись на 6 основних програмах.

1. Брифінги високопосадовців для пояснення нашої політики та президентського указу провідним релігійним, діловим, робітничим та іншим лідерським групам, які можуть мобілізувати сили на підтримку такої політики.

2. Зустрічі з провідними медіа посадовців Білого дому, Департаменту та інших офіційних представників державних органів з метою сприяння більш продуманому та менш сенсаційному ставленню до нашої політики.

3. Виступи у медіа поза межами Вашингтона⁵⁷ через добре сформовану програму спікерів із залученням послів США, які мають досвід роботи в Африці.

4. Співпраця з цільовими інституціями США з метою вироблення політики, спрямованої на протидію можливому виведенню капіталів (з ПАР – авт.).

5. Повідомлення меседжів важливим європейським та африканським урядам і громадськості.

6. Збільшення нашої активності безпосередньо в ПАР з метою дати ліпше розуміння нашої політики як серед білого, так і чорношкірого населення.

На момент подання документа державні інституції вже розпочали впровадження цього плану, зокрема реалізацію першого етапу:

- проведено брифінг Білого дому для провідних релігійних лідерів з метою пояснення політики США;
- разом із представниками 20 американських компаній, які «підтримували Принципи Саллівана»⁵⁸, проведено дискусії щодо по-

---

⁵⁷ Йдеться про посилення роботи з регіональними медіа.

⁵⁸ «Глобальні принципи Саллівана» – зібрання основних принципів, запропонованих єпископом Леоном Салліваном. Рекомендовані ним принципи (зокрема, рівні можливості для працівників, незалежно від кольору шкіри; безпека робочого місця; невикористання дитячої праці; співробітництво із суспільством, де ведеться бізнес, тощо), покладені в основу політики «соціальної відповідальності бізнесу». Ці принципи розроблено саме для компаній, які планували вести справи в ПАР з метою дезавування режиму апартеїду.

літики дезінвестицій (недопущення нових інвестицій, або примус вивести вже зроблені) у ПАР;

- здійснено «телефонну кампанію»⁵⁹ [*phone bank*], завдяки якій відбулися прямі брифінги для 23 провідних телекомпаній, друкованих видань та радіостанцій. Високопосадовці у національних медіа пояснювали позицію уряду для законодавців і неурядових організацій. Цілеспрямовану програму виступів проведено по всій території США, 12 американських послів в Африці виступили в 52 містах, заплановано також 150 публічних виступів у ПАР;
- наші послы в Африці повернулися з конференції у Вашингтоні до своїх країн перебування з підготовленими меседжами для африканських урядів, які пояснюють нашу позицію. Помічник Держсекретаря Честер Крокер (*Chester Crocker*) виступив у деяких європейських та латиноамериканських містах через Євронет (*Euronet*). Чинovníки Держдепартаменту мають відвідати у наступному місяці Європу для обговорення питання ПАР, можливо, в контексті проведення великої конференції з цього питання.

У документі також зазначається, що завдяки оперативній діяльності ГСП Держдепартамент, *USIA* та *USAID* уже мають розроблений і скоординований план дій, щоб рухатися до досягнення середньострокових і довгострокових цілей зазначеного документа. Також автор документа акцентує на тім, що основним питанням досягнення успіху в компанії ПД є, безумовно, інформаційна перемога в самій ПАР: «Складно перемогти в публічних дебатах усередині США, допоки чорношкірі лідери в цій країні не пом'якшать свою критику і не почнуть співпрацювати з нами в програмах, спрямованих на спільний інтерес. Як уже зазначалося у п. 6 Плану, це критично важливо для активнішого залучення до програм для комунікування з білими та чорношкірими спільнотами в ПАР. Друга фаза потребуватиме скоординованих зусиль Держдепартаменту, *USIA* та *USAID* для... реалізації програм допомоги у сфері освіти, прав людини та економіки».

⁵⁹ Йдеться про спеціальні кампанії (традиційно використовуються у США для збору грошей на вирішення певних актуальних проблем, частіше за все пов'язаних із подоланням наслідків природної чи техногенної катастрофи), які здійснюються у спосіб численних «сліпих» дозвонів із проханням про фінансову допомогу.

У межах реалізації цих планів *USIA* мало сприяти інформаційним зусиллям, спрямованим на чітко визначені цільові аудиторії: чорношкірих журналістів, малих підприємців, співробітників індустріальних підприємств, профспілкових діячів і вчителів. Має бути запроваджено більше програм обміну, потрібно збільшити кількість годин американським лекторам в університетах ПАР, а також кількість освітніх програм на території США для студентів з ПАР. Для цього передбачалося відкрити консульство в Порт Елізабет та збільшити кількість персоналу *USIS* на території ПАР з 13 до 18 осіб (місцевих громадян, які працюють на американські представництва, – з 30 до 41 особи), а бюджет *USIS* – з 1,9 млн дол. до 2,9 млн дол. *USAID* мав посилювати програми економічної підтримки груп, що найбільше постраждали від апартеїду, як частини загальної політики «конструктивного залучення». Для цього пропонувалося, поміж іншого, пріоритетно купувати (передусім це стосується офіційних закупівель уряду США) товари у фірм, власниками яких були чорношкірі.

Ефективність реалізації *NSDD-187* оцінити досить складно, оскільки політична ситуація на півдні Африки змінювалася досить швидко. У 1986 р. Конгрес США, незважаючи на активну негативну позицію Р. Рейгана, ухвалив Загальний закон проти апартеїду [82], який повністю забороняв будь-які фінансові й економічні відносини з ПАР. Одразу після введення цього Закону ПАР залишили всі провідні американські компанії. Пізніше (наприкінці 80-х) подібні санкції запровадили європейські держави, зокрема Велика Британія [80]. Наразі точиться дискусія щодо того, чи була політика санкцій успішною та якою мірою вона дійсно сприяла зміні режиму апартеїду, якого ПАР позбулася лише в 90-х роках. Суто економічно санкції, хоча і створювали проблеми для уряду ПАР, але не були критичними – ВВП держави все одно демонстрував позитивну динаміку, більшість санкцій можна було легко обминути завдяки співпраці з іншими державами або використанню тінювих схем.

Однак у будь-якому разі це рішення Конгресу повністю дисоціювало з логікою дій, які були закладені у *NSDD-187*. Як наслідок, у 1987 р. Білий дім ухвалює нову директиву – *NSDD-273* «**Політика США щодо Південної Африки**» (*United State policy toward South Africa*) [83].

Вже на початку документа визнається, що і загальна зміна політичної ситуації в регіоні, і рішення Конгресу щодо інтенсифікації санкцій проти ПАР змушують істотно коригувати політику уряду щодо цієї країни. Відповідно, *NSDD-187* більше не відтворює політичну реальність і має бути переглянута. Новими цілями політики США щодо цього регіону мали стати:

- якнайшвидше припинення режиму апартеїду в ПАР та зміна (через переговорний процес) конституції країни, яка має базуватись на демократичних цінностях, не мати расових обмежень і забезпечувати однакові економічні та політичні можливості для всіх громадян ПАР;
- посилення політичних партій ПАР, які ставлять перед собою аналогічні цілі та намагаються їх досягти саме через переговорний процес, а не репресії чи революційне насильство, яке спричинює лише збільшення радянського впливу;
- мирне співіснування ПАР та її сусідів, регіональна політична стабільність та економічний розвиток.

Цікаво, що останній абзац нової директиви звертається до тез *NSDD-187*: «*NSDD-187* визначила, що для більш широкої внутрішньої й міжнародної підтримки нашої політики щодо ПАР потрібна більш ефективна публічна дипломатія. Ухвалені норми Загального закону проти апартеїду та інші рішення починаючи з 1985 р. переконують, що ефективна інформаційна робота з Конгресом і громадськістю має тривати. Усі елементи публічної роботи, встановлені *NSDD-187*, залишаються цілком прийнятними. Держдепартамент спільно з іншими агенціями має напрацювати новий план публічної дипломатії».

В. Кларка, В. Кейсі, Ч. Віка та Л. Ігелбургера і просить їх допомогти з поширенням матеріалів, які присвячені Міжнародному руху миру (*International Peace Movement*). Суть матеріалів з цього листа до кінця не зрозуміла⁶⁰, але В. Кейсі вже через два дні дає розпорядження [22] своєму заступнику з оперативної роботи забезпечити виконання цього прохання. Можливістю інтенсивнішого залучення ЦРУ до заходів з ПД цікавився і Едвін Міс (*Edwin Meese*) – Радник Президента США з політичних питань. Зокрема, у червні 1983 р. він звернувся до Президентської консультативної ради з розвідки (*United States President's Foreign Intelligence Advisory Board, PFIAB*⁶¹) щодо можливості долучити розвідувальне товариство до заходів з ПД. Виконання цього завдання доручено [28] багато в чому легендарній постаті в американській дипломатії та розвідці Лео Черне (*Leo Cherne*) – багаторічному члену цієї Консультативної ради (з 1973 р. по 1991 р.), раднику 9 президентів США та близькому другу В. Кейсі.

Залучення Л. Черне до цього процесу спричинило появу масштабної доповідної записки [29] на ім'я В. Кейсі від його заступників – з оперативної роботи Джона Стейна (*John H. Stein*) та з розвідки Роберта Гейтса (*Robert M. Gates*), в якій викладено їхні думки щодо можливих напрямів такого залучення.

Основним питанням, на якому зосереджено увагу авторів записки, був перегляд процедур засекречування й розсекречування розвідувальної інформації. Це зумовлено вже згаданим вище бажанням членів ГСП (та інших задіяних у ПД структур) активніше використовувати матеріали ЦРУ в публічній діяльності. Показово, що в одному з документів згадується бесіда Л. Черне та Держсекретаря Шульца, в якій останній скаржився на те, що ЦРУ надсилає йому досить багато звітів, інформація в яких не дуже відрізняється від тієї, котру він може прочитати в газеті. Але внаслідок того, що інформація від ЦРУ є засекреченою, то, відповідно, її не можна використати в публічній діяльності. Зі свого боку, Дж. Стейн та Р. Гейтс пропонують

⁶⁰ Вочевидь, йдеться про поширення відомостей щодо зв'язку цієї організації та КДБ, оскільки за багатьма свідченнями Міжнародний рух миру був однією з організацій прикриття КДБ та радянською «структурою впливу».

⁶¹ Рада більшою мірою відповідала за збір, аналіз та оцінку корисної для держави інформації, боротьбу з іноземними розвідками тощо.

низку кроків, які допоможуть ЦРУ послабити механізм втаємничення документів для цілей ПД (наприклад, особливо позначаючи в текстах ті фрагменти, які безпосередньо є засекреченими). Дискусія (щодо можливості масштабнішого використання матеріалів ЦРУ у ПД) розгорталася протягом червня–липня 1983 р. і, врешті-решт, таки сприяла оптимізації процедур розсекречування окремих видів таємної інформації (це, зокрема, впливає з документів [30] та [31]).

Істотну роль у цьому зіграло дослідження, підготовлене *PFIAB* у липні–серпні 1983 р., – «Запит щодо потреби розсекречування розвідувальних даних для підвищення суспільного розуміння зовнішньої політики держави» (*Inquiry into the Desirability of Declassifying Intelligence Materials to Increase Public Understanding of the Nation's Foreign Policies*) [134].

Зазначена відносно невелика позиційна праця насправді має істотне значення для розуміння як логіки діяльності розвідувальних структур у заходах з ПД загалом, так і діяльності конкретно ЦРУ в тих умовах. Основним питанням для членів *PFIAB* у цьому дослідженні було наступне: чи дійсно є потреба надмірного засекречування розвідувальної інформації та чи заважає це адекватному супроводу ухвалених рішень у контексті інформування громадськості про їх причини? Автори дослідження зазначали, що «часто докази, надані Адміністрації розвідувальним співтовариством, могли допомогти забезпечити основу для певного політичного рішення, однак ці дані залишаються засекреченими та нерозкритими. Якщо б значна частина цих матеріалів була б розсекречена для громадськості, Адміністрація могла б краще обґрунтувати причини тих рішень, які були неясними та непереконаливими (для громадськості – авт.)». На підтвердження цієї тези наводяться дані соціологічного опитування, згідно з яким лише 25 % опитаних знали, кого саме Адміністрація Р. Рейгана підтримує у Сальвадорі (урядові сили), а лише 13 % – кого в Нікарагуа (повстанців). І лише 8 % знали про обидві позиції.

Проблема надмірного засекречування інформації з'являлась і раніше. Зокрема, згадується про підготовку документа зі схожою проблематикою ще для президента Форда. Але ситуація з того часу змінилася, так само, як і значимість суспільної думки. Відповідно, фахівці *PFIAB* зазначали, що дійсно є потреба в тому, щоб більше

матеріалів було розсекречено, але при цьому мають бути вироблені чіткі та зрозумілі критерії, яких потрібно дотримуватись при розсекречуванні матеріалів (подається за [134] зі скороченнями).

1. **Безпека джерел інформації та методів її отримання має бути безумовним пріоритетом при визначенні того, яка інформація буде оприлюднюватись.** «Необхідно визнати, те, що неспеціалісту може здаватися інформацією, яка ніяким чином не розкриває джерела або методи, для професійного розвідника може виявитися такою, що несе в собі надзвичайну небезпеку».

2. **Сприйняття розвідувального товариства як джерела повністю аполітичної об'єктивної інформації та висновків за жодних умов не має бути принесено в жертву швидкому отриманню суспільного розуміння або суспільної підтримки.**

3. **Розсекречування матеріалів не має завдавати шкоди одному з основних ресурсів ЦРУ – довіри до неї.** Основна рекомендація PFIAB Р. Рейгану (у сенсі стратегії розвитку розвідувального співтовариства загалом) полягала в тому, що цей розвиток не можливий без відновлення довіри громадськості до роботи розвідувальних структур, і що саме відновлення довіри безпосередньо пов'язане з основним завданням процесу перебудови розвідувального товариства – відновлення ефективних розвідувальних спроможностей.

4. **Не потрібно використовувати гриф секретності як спосіб привернути увагу вищого керівництва до певної проблеми чи змісту документа.** «На сьогоднішній день є поширене судження про те, що існує надмірне засекречування не лише розвідувальної інформації та публікацій... Така ж думка про надмірне засекречування неодноразово висловлювалася під час попередніх адміністрацій. Ця хронічна проблема включає в себе засекречування документів, які взагалі не слід засекречувати, і присвоювання більш високої категорії секретності, на тлі інших матеріалів, які дійсно було б слід засекречувати. Загальною помилкою⁶² є тенденція привертати увагу політиків у спосіб підвищення категорії секретності – цей підхід завжди був суперечливим і залишається таким і сьогодні. Надмірна секретність знижує повагу до системи засекречування та

⁶² Йдеться про помилку співробітників розвідувальних структур.

породжує порушення обмежень конфіденційності, які передбачені цією класифікацією». Вирішити цю проблему *PFIAB* пропонував через створення профільної комісії, зокрема з високопрофесійних спеціалістів з питань розвідки, для проведення аналізу класифікаційних проблем та практики.

5. Розвідувальне товариство не є і не має бути частиною публічних (фактично політичних) дебатів, тобто політична доцільність не має впливати на якість та об'єктивність аналізу. «Найбільш серйозний та найменш визнаний наслідок ослаблення цього принципу це – завдання шкоди для аналітиків та інших представників розвідувального співтовариства, які не тільки високо цінують свою об'єктивність, але часто закликають поліпшити якість їх аналізу і оцінок».

6. Розвідка не повинна «спрощуватись», якщо прагне зберегти довіру. «Секрети» – це «коштовні камені» розвідки. Їх вартість не повинна знижуватися, збільшуючи пропозицію. У розвідці діє закон Грешема⁶³.

7. Доступ громадськості до розвідувального контенту вже збільшився і варто оцінювати, чи є необхідність у додатковому збільшенні доступності. Автори дослідження звертали увагу, що протягом роботи Адміністрації Рейгана вже почало публічно використовуватися більше раніше закритих розвідувальних матеріалів, ніж до того. Наприклад, у травні 1983 р. Держдеп і Міністерство оборони США спільно працювали над розробкою та оприлюдненням важливого документа під назвою «Довідковий документ: Центральна Америка». Цей документ не тільки містив багато фактів, які, оче-

---

⁶³ З тексту не зовсім зрозуміло про що йдеться, однак, вочевидь, автори мають на увазі концепцію, відповідно до якої «погані гроші» витісняють «добрі гроші». Закон було сформульовано у 1560 р. англійським фінансистом Томасом Грешемом. Закон базується на суб'єктивному сприйнятті людьми цінності матеріалів, з яких виготовлено гроші. Класичне пояснення цього закону стосується обігу у фінансовій системі держави монет з однаковою номінальною вартістю, але виготовлених з різних металів (умовно: одні зроблені з чистого золота, інші – з менш дорогоцінних металів). З часом гроші з більш цінних металів зникають з обігу, оскільки люди намагаються їх збирати й зберігати, а гроші з менш цінних металів заповнюють всю фінансову систему. В контексті розвідувальної інформації йдеться про те, що більш цінна інформація залишається майже не розголошеною й особливо прискіпливо збирається, а менш цінна заповнює основні інформаційні та документальні потоки.

видно, були отримані з джерел розвідки, але також включали низку аерофотознімків, зроблених для демонстрації радянського та кубинського втручання в Центральній Америці – такі фото також не могли бути отримані інакше, як засобами розвідки. Аналогічно важливе дослідження радянської військової сили «Радянські військові сили» (здійснене в межах Проєкту «Правда») так само було побудовано на даних, які надало розвідувальне співтовариство. Ще одна форма поширення (хоча і неоднозначна) розвідувальних даних – звітування керівників розвідувальних структур перед Комітетами. Наприклад, у 1983 р. ЦРУ та Агентство військової розвідки (DIA) надали Конгресу інформацію про збільшення радянською стороною витрат на озброєння у 1981 р. Хоча ця інформація стала відомою під час конфіденційного звіту Спільному економічному комітету, преса досить чітко та повно оприлюднила зазначені дані. При цьому автори дослідження стверджують, що витоки були «частиною ретельно контрольованого процесу *going public*⁶⁴».

Варто зважити, що навіть обмежена доступність розвідувальної інформації часто викликає неоднозначне ставлення як з боку політиків, так і громадськості. Критика стосується передусім того, що оприлюднення відбувається вкрай вибірково і на підтримку чинної політики. Наприклад, у березні 1983 р. сенатор Гуддлстон (*Walter Dee Huddleston*) заявив у Сенаті: «протягом останніх кількох років я дедалі більше стурбований політизацією операцій зовнішньої розвідки й національної оборони в нашій країні. Проблема полягає у вибіркового оприлюдненні інформації щодо національної безпеки, що спрямоване на підтримку певної політики. Іноді це відбувається у спосіб несанкціонованого витоку, іноді – як санкціоновані прес-брифінги, а іноді це відтворюється у публічних виступах і звітах, призначених для просування політики Адміністрації».

Занепокоєння журналістів мали дещо інший характер – деякі з них вважали, що Адміністрація Рейгана надміру захоплюється виявленням та оприлюдненням фактів, не розуміючи їх незначний вплив на реальне сприйняття ситуації. Цікаво, що і сьогодні така

⁶⁴ Буквально «вихід у люди». Тут – принцип оприлюднення, публічного поширення інформації – *Прим. ред.*

проблема значною мірою спостерігається в контексті широкої «антифейкової» діяльності, тобто виявлення та розвінчання фейкових новин чи дезінформації. Є обґрунтовані сумніви, наскільки факти спроможні боротись із фейками взагалі. Така позиція («факт» vs «фейк») переважно ґрунтується на сприйнятті людини як істоти безумовно раціональної, яка приймає рішення, виходячи із суто об'єктивних, однозначних фактів про подію. Поведінка та сприйняття реальної людини значно складніші, що доведено Нобелівським лауреатом 2017 р. Річардом Талером. Науковець переконує, що людина приймає рішення (особливо у сфері економічних відносин) далеко не завжди раціонально, часто ігнорує факти й доцільність і надає перевагу ірраціональним чинникам.

8. Оприлюднення даних розвідки не має шкодити загальним цілям інформаційної кампанії, оскільки часто сам факт участі розвідки сприяє негативному сприйняттю інформації з боку її отримувачів. Оглядачі *PFIAB* зазначають, що участь ЦРУ (особливо публічна) в будь-яких публічних проєктах є надзвичайно чутливим питанням. Передусім у тих заходах, які відбуваються в межах ПД. Причому керівництво Адміністрації Рейгана добре усвідомлює цю проблему, постійно акцентуючи увагу суспільства на тому, що ЦРУ не буде долучатись до системи ПД США. Вони наводять кілька показових висловлювань керівника РНБ США Р. Макфарлейна, зокрема у *New York Times*: «Найшвидший спосіб знищити програму (*NSDD-77* – авт.) – це мати зв'язок з агентством (тобто ЦРУ – авт.)», а також заступника Держсекретаря Ігелбургера: «Я хотів би розвіяти будь-яке уявлення про те, що ці зусилля якимось чином пов'язані з Центральним розвідувальним агентством. Немає абсолютно ніяких зв'язків ЦРУ з цією програмою. Більшість людей всередині та поза урядом, які вивчили цю проблему, останніми роками дійшли висновку, що підтримка демократії й демократичних інститутів має бути відкритою та абсолютно чесною. Ми знаємо, що практичне втручання ЦРУ призведе до знищення такої програми. Це забезпечить тих, хто має багато страхів щодо поширення демократії, приводом для дискредитації всіх зусиль».

9. Необхідність широкої підтримки. Для того, щоб зовнішня політика досягла успіху, потрібна підтримка суспільства та Конг-

ресу цієї політики. Зрозуміло, що будуть випадки, коли неможливо забезпечити переконливу презентацію необхідності певної зовнішньополітичної позиції для цих груп без застосування розсекречених даних розвідки. «Прикрим лишається той факт, що поряд з обмеженим і ретельно продуманим використанням таких «підчищених» доказів, існує ризик негативної віддачі для розвідувального товариства. Перешкоди, що погіршують розуміння та зменшують підтримку певної нашої зовнішньої політики, залишаються».

10. **«Докази» не можуть замінити «розум» – не варто розраховувати, що будь-які додаткові факти можуть кардинально змінити позицію громадськості.** PPIAB звертав увагу на те, що дані ЦРУ, або розвідки загалом, стануть своєрідною «чарівною паличкою» для суспільної свідомості (символічним вирішенням спрощеного розуміння проблеми багатьма високопосадовцями, висловлене у фразі «Якби тільки ми могли сказати їм все, що ми знаємо!»). Отже, PPIAB слушно зазначає, що «навіть поверхнєве вивчення основних перешкод для адекватного розуміння та переконань громадськості, дозволить зрозуміти: доступ до більшої кількості «доказів» мало що змінить. Причини суспільного цинізму, невіри, відсутності адекватного розуміння існують з інших причин, які не зміняться навіть у випадку більшого доступу до даних розвідки». Також звертається увага на те, що в основі цього слабого впливу часто є «наявний національний синдром відокремленості та недовіри, який ускладнює наші зусилля щодо зміцнення нашої національної безпеки, і який має стати об'єктом коригувальних кроків». За таких умов надання більшої кількості фактів, доказів та даних може не лише не вирішити проблему сприйняття, але й значно ускладнити її, адже у багатьох випадках оприлюднені матеріали (після їх цензурування офіцерами розвідки) набувають характеру, за якого вони мають сприйматись отримувачами інформації «на віру».

Водночас існує низка важливих чинників, що роблять таке сприйняття неможливим і формують глибинний базис «незнання, нерозуміння й недовіри» до всього, що надходить від державних структур, зокрема розвідувальних. Розглянемо хоча б деякі з них.

- Відвертий колапс двопартійного консенсусу щодо зовнішньої політики.

- Зростання політизації та використання у міжпартійному протиборстві питань зовнішньої політики.
- Постійне зниження довіри громадськості до державних інституцій та основних суспільних інститутів. *PFIAB* доходить висновку, що це, швидше, не проблема якості самих адміністрацій, а «у певному сенсі є центральним культурним фактом. Все це додатково посилилось останніми роками загальною тенденцією зростання суспільного скептицизму. Варто визнати, що таке ставлення до державних структур загалом і розвідувальних структур зокрема багато в чому є наслідком Уотергейтського скандалу».

Ще один макрочинник, який не дозволяє повною мірою використовувати ресурс розсекречування розвідувальних даних – телебачення чи, швидше, принципи і реалії, в яких воно працює. За умови, що теленовини є основним джерелом отримання новин американським суспільством.

- Вибірковість висвітлення новин («спостерігається значне інформування про трагедію в Центральній Америці, але зовсім ігнорується тема надзвичайно жорстоких нападів в'єтнамської армії на цивільних камбоджийців на кордоні Таїланду. Телебачення приділяє лише незначну і періодичну увагу радянському вторгненню до Афганістану»).
- Надмірна драматизація новин і намагання домогтися трагічного ефекту: акцент робиться на суперечках і конфліктах, протестах і розбіжностях.
- Постійне порушення журналістських стандартів: «Факт, думка, вигадка – все трактується однаково. Кожен новинний матеріал є маленькою історією, а «сценічне» висвітлення незмінно супроводжується редакційним підбиттям підсумків».
- Обмеженість часу (до 1 хвилини) на розповідь про події, що унеможливує всебічне висвітлення ситуації.

Вочевидь, матеріали цього дослідження спільно з позиціями керівництва ЦРУ щодо подальшого розсекречування даних все-таки призвели до певної лібералізації процедур розсекречування. Це своєю чергою позитивно вплинуло на заходи з ПД.

Показовим є лист Л. Ігелбургера до директора ЦРУ від 9 вересня 1983 р. щодо надання ЦРУ візуальних матеріалів, які стосуються

збитого Радянським Союзом корейського «Боїнга» рейсу KAL 007, – зазначені матеріали використано під час обстоювання позиції США в ООН та у реалізації заходів «публічної дипломатії щодо цієї проблеми» [32].

Те, що ЦРУ почало активніше допомагати публічним зусиллям урядових інституцій, свідчить і вже згаданий кейс із Гренадою. Зокрема, 15 листопада 1983 р. для директора ЦРУ підготовлено нотатки [35] до зустрічі з очільником РНБ США. Поміж іншого, в нотатках згадується, що американським військам вдалося захопити в Гренаді близько 3000 фунтів документів (кількість документів виявилася настільки великою, що, як зазначалося в тексті, «недоречно встановлювати якісь терміни їх оброблення»), які на той момент уже прибули до Вашингтона і активно сортуються. Працівники ЦРУ вже відбирають з них ті документи, які можуть бути негайно використані в ПД. Йшлося про підготовку документа «Гренада: захоплені документи», де висвітлювалася роль СРСР і Куби в подіях у Гренаді.

У 1985 р., у межах загального посилення зусиль США у сфері ПД щодо Центральної Америки, учасники системи ПД зажадали більшої участі ЦРУ в цій діяльності. У листі Гілберта Робінсона (*Gilbert A. Robinson*, Спеціальний радник Держсекретаря з ПД) від 14 березня 1985 р. [50] на ім'я В. Кейсі згадується підготовлений аналітиками ЦРУ звіт «Куба: використання Кастро державного апарату для пропаганди та міжнародна політика» від 1 грудня 1983 р. [51].

Пан Робінсон описує цей звіт у найкращих епітетах, сподіваючись, що В. Кейсі посприє тому, щоб якомога більша частина цього звіту була розсекречена, оскільки така брошура стала би чудовим інструментом для ПД США. У зворотному листі (23 березня 1985 р.) В. Кейсі зазначає, що це вже не перше звернення про зняття грифа з документа (раніше до нього з таким проханням уже зверталися Держдепартамент США та РНБ США), але ЦРУ вже зробило відкриту іспаномовну версію цього документа, який Держдепартамент збирався розповсюдити серед лідерів країн Латинської Америки, а також зробити його доступним для європейських політиків.

У 1985 р. ЦРУ залучено і до роботи вже згаданої *Міжвідомчої групи публічної дипломатії* щодо контролю над озброєннями. Однак формат такого залучення був досить обережним. З цього приводу

цікавим є робочий коментар одного з функціонерів ЦРУ для свого керівництва щодо характеру залучення до цієї групи: «Нас було запрошено взяти участь у новій групі, яка зосередить зусилля на публічній дипломатії щодо контролю над озброєннями. Наша роль буде ідентичною тій, яку ми виконували у 1982–1983 рр.: спостерігати до того моменту, доки втручання розвідки не стане необхідним (що буває дуже рідко). Ми не виконуватимемо якоїсь активної ролі й будемо спостерігати за тими документами публічної дипломатії, що містять істотну інформацію про контроль за озброєннями».

З розсекречених документів складно дійти однозначного висновку щодо безпосередньої участі ЦРУ в заходах ПД означеного історичного періоду. Як свідчать документи, загалом працівники розвідувального управління були рівноправними учасниками процесу, не стільки безпосередньо вживаючи заходів, скільки забезпечуючи їх контентом. Уже згадувалося, що інші учасники системи ПД намагалися домогтись якнайбільшого розсекречування документів, які готують ЦРУ з актуальних питань міжнародної безпеки. Проте, крім цього, ЦРУ ініціативно готувало пакети документів для ПД. Наприклад, у липні 1985 р. Р. Гейтс у своєму щотижневому звіті за 22–26 липня зазначав, що «*OGI*⁶⁵ підготував несекретну хронологію підтримки тероризму сандіністським режимом починаючи з 1979 р. для РНБ США та Офісу з публічної дипломатії Держдепартаменту США» [99].

---

⁶⁵ *OGI* – Офіс ЦРУ з глобальних проблем (*CIA Office of Global Issues*). Офіс було створено В. Кейсі у складі Розвідувального департаменту ЦРУ, який очолював Р. Гейтс. Метою Офісу було «створення карти світу, яка б показувала присутність СРСР та його вплив» [105].

Code 1 REC-26 62-23894-483

CLEARINGHOUSE
FOR FEDERAL GOVERNMENT AND
TECHNICAL INFORMATION 62-83874

Hardcopy	Microfiche	8	67c
\$ 1.00	\$ 0.50	8	67c

ARCHIVE COPY 80750-1657

62-80750-1657

7. Після закінчення Холодної війни: через кризу до «нової публічної дипломатії»

Фактично, президентство Р. Рейгана – це непростий відтинок часу, який США подолали від побудови ефективної системи ПД до її часткового занепаду наприкінці 80-х – на початку 90-х років.

Якщо у документах до 1981 р. ПД лише частково сприймалась як невід’ємна складова зовнішньої політики США та супроводу її основних програм, то вже у 1984–1985 рр. вона стає її постійним елементом, який апріорі закладається в усі документи, спрямовані на реалізацію більш-менш важливих цілей зовнішньої політики США. Наприклад, тематики міжнародного тероризму [54], протидії розповсюдження наркотиків (наприклад, [55] та [56]) тощо – ПД визначається як природний елемент стратегій протидії поширенню цих явищ / загроз.

1985–1986 рр. можна цілком назвати «зоряним часом» або «золотим періодом» для ПД США – в неї активно вкладали кошти, вибудована система працювала досить ефективно і заклала підвалини тих процесів, що почали стрімко розгортатися наприкінці 80-х років. Показово, що 19 травня 1986 р. РНБ США надіслав Держдепартаменту, Міністерству фінансів, Міністерству оборони, Міністерству юстиції, ЦРУ, Агентству національної безпеки та розвідувальному Міністерству оборони (*Defense Intelligence Agency*) листа [105], в якому дано перелік тем, щодо яких РНБ США має першочергово отримувати інформацію. Одне з таких питань – «Ключові плани іноземних урядів у сфері публічної дипломатії / пропаганди, які можуть загрожувати національним інтересам США».

Наскільки стрімко розвивалась публічна дипломатія у зазначені роки, свідчать і два звіти Комісії з ПД. У звіті 1985 р. [181] зазначається, що «чотири роки тому Комісія мала серйозні причини турбуватись щодо перспектив публічної дипломатії... Сьогодні існує значна кількість причин, чому цей похмурий погляд змінився». Йшлося про те, що з’явилася досить чітка та недвозначна двопартійна підтримка *USIA* та її голови Ч. Віка. Крім того, вказується, що ці нові позитивні відчуття щодо майбутнього ПД пов’язані «не з якимось одним

визначальним зусиллям, яке було прийнято для того, щоб ПД була успішною. Швидше йдеться про послідовність, розумне використання всіх наявних ресурсів». Дійсно, динаміка змін була значущою: станом на 1985 р. фінансування *USIA* зросло до майже 800 млн дол. І, навіть з урахуванням показника інфляції, вперше перевищило фінансування 1967 р. Щоправда, це неістотно вплинуло на низку критичних сфер, наприклад технічний стан «Голосу Америки»: у 1985 р. понад 80 % з 108 передавачів *VOA* були старше за 15 років, а 35 % було 30 і більше років. Крім того, хоча *VOA* мовило майже 1000 годин на тиждень, «Радіо Москва» забезпечувала показник у 2175 годин на тиждень (переважаючи в усіх регіонах світу за цим показником). *VOA* мовило 42 мовами, а «Радіо Москва» – 81 мовою. Істотно зросло фінансування програм міжнародних обмінів: у 1985 р. уряд США виділив на ці потреби 130 млн дол., що на 90 % перевищувало видатки 1981 р. Основне зростання фінансування припало на програми обмінів з країнами Центральної Америки.

Схожі тенденції зазначив і звіт 1986 р. [182]. Так само відбувалося постійне зростання бюджету *USIA* (на 1987 р. заплановано вже 959 млн дол.) Нарешті було розпочато проект масштабної модернізації обладнання *VOA*: з'явилися нові приміщення у Шрі-Ланці, Марокко, Таїланді, Ботсвані й Белізі. Замовлено перші 4 нових передавачі потужністю 500 Кв, які проходили тестування у Північній Кароліні. При цьому загальне фінансування *VOA* все ще було недостатнім, щоб відповідати сучасним інформаційним викликам, які стояли перед США.

Починаючи вже з першої Стратегії національної безпеки США (1987 р.), ПД згадується як невід'ємний складник міжнародних відносин (щоправда, в контексті зусиль СРСР: «Нинішній радянський режим збільшує та інтенсифікує зусилля радянської публічної дипломатії і пропаганди. Ми маємо активно протидіяти радянській пропаганді та «активним заходам», використовуючи повною мірою американські інформаційні програми» [57, с. 13]). У Стратегії національної безпеки США 1988 р. взагалі вказується, що ПД є складником національної могутності США: «Це – ключовий інструмент. Один з тих, які одночасно сильно, але й обережно впливають на міжнародні події та те, як люди їх сприймають. Через нашу діяльність у сфері публічної дипломатії ми намагаємось пояснити іноземним аудиторіям нашу

політику та наші дії так, щоб вони були зрозумілі, щоб до них була довіра, а отже, і заручитись підтримкою заради досягнення наших інтересів та цілей» [58, с. 7].

І якщо у 1987 р. ще спостерігаються залишки підвищеної уваги урядовців США до проблем ПД, то останні роки Холодної війни (1988–1989 рр.) істотно відрізнялися за динамікою ПД від середини 80-х років. Багато в чому переломним став 1987 р. та підписана угода щодо РСНВ. Крім того, 1988–1989 рр. – це період стрімкого падіння ваги СРСР на міжнародному рівні й таке саме стрімке зростання системних проблем у радянській економіці й радикальна зміна міжнародного статус-кво у відносинах двох держав. У 1989 р. до влади приходять нова Адміністрація Дж. Буша-старшого з новими підходами та новими зовнішньополітичними орієнтирами. За таких умов масштабні програми ПД, ініційовані ще на початку 80-х та продовжувані до 1986–1987 рр., виявились непотрібними (чи принаймні так вважали високопосадовці).

Обрис цих проблем можна помітити зати змін, яких зазнали звіти Комісії. У 1987 р. Комісія так і не підготувала традиційного звіту. Натомість вона влаштувала дводенні (16 вересня 1987 р.) слухання, за результатами яких оприлюднила розшифровку виступів учасників [183]. І хоча на цьому заході безпосередньо виступав Р. Рейган, це вже мало впливало на ситуацію – увага до проблеми частково поступалась іншим формам відносин між державами. Наближення завершення Холодної війни лише відчувалося, але зміни вже відбувалися.

Наступними роками ситуація ставала дедалі двозначнішою: звіти Комісії 1988–1990 рр. – це невеличкі (порівняно з документами початку 80-х) документи, в яких уже не наводилося цілісної оцінки спроможностей і проблем системи ПД США. Вони зосереджувалися на окремих питаннях (Китай, Нова Європа, Вашингтонський саміт тощо). Завершення Холодної війни остаточно ускладнило ситуацію.

«Хвиля ейфорії, створена падінням комунізму у Радянському блоці, яку символізувало падіння Берлінської стіни, супроводжувалася відмовою у підтримці урядової діяльності, спрямованої на інші країни. В умовах зникнення зовнішньої загрози, високі витрати на оборону вбачалися відвертим анахронізмом, який втомлював платників податків та загальних, повних ентузіазму, розмов про

«мирні дивіденди». Зокрема, публічна дипломатія стала цілєю для зменшення видатків державного бюджету. Програми або повністю закривалися, або істотно урізалися. Ісламський світ, для якого загроза радянського втручання начебто зникла, був однією з жертв таких скорочень. Фінансування публічної дипломатії в Індонезії, одній з найбільш населених ісламських країн, скоротилось удвічі в 1990-х роках. З 1995 р. по 2001 р. академічні та культурні обміни знизилися з 45 тис. до 29 тис. осіб», – так описує ситуацію з видатками на ПД у США у період падіння комунізму Джеймс Крітчлов (*James Critchlow*) [177, с. 84].

У цей період *USIA* опинилась перед екзистенційним викликом з питанням «Що далі?». Тодішній керівник *USIA* Джозеф Даффі (*Joseph Duffey*) так описував ситуацію 1993 р.: «Холодна війна закінчилась. Місяці святкувань та тріумфів переможців залишились позаду. Що далі?... Я почав пропонувати нові шляхи для опису місії *USIA*, припускаючи, що місія *USIA* у новому світі пост-Холодної війни могла б бути більше «поясненням» Америки, ніж «боротьби за серця та розуми», пояснення Америки нашим друзям так само добре, як і нашим можливим супротивникам у світі... Оглядаючись, я бачу, наскільки наївними були мої академічні, дидактичні підходи до пересмислення та нового визначення Американської ідентичності у новій ері. Але я не жалкую витрачених зусиль» [205, с. 326]. Про ситуацію з *USIA* у 1990–1991 рр. слушно сказав її тодішній керівник Брюс Гелб (*Bruce Gelb*): «Одна з найбільш дивних іроній в історії полягала в тому, що як тільки Америка та світ увійшли у нову інформаційну добу, Інформаційне агентство США закрилось як незалежна одиниця та фактично стала частиною Держдепартаменту... » [211].

Звіти Комісії з ПД початку 90-х років досить точно засвідчують, як невинувато швидко почала розвалюватись система ПД США одразу зі зникненням «головного супротивника».

Звіт за 1993 р. «Публічна дипломатія у світі, що змінився» [194] складається всього з 4 сторінок, але має низку принципових та важливих тез, які в умовах вище описаної ейфорії мало хто з американських посадовців почув. Члени Комісії констатують, що світ дійсно змінився, і змінився радикально: «Ми живемо в добу не лише економіки, заснованої на інформації, але й політики, заснованої

на інформації, у добу, коли дипломати та особи, що приймають рішення, мають навчитись діяти в умовах «реального часу». Отже, у Комісії постали питання: «Чи потрібні нам у цих умовах іномовлення освітні та культурні обміни?», «Чи потрібна нам *USIA* у такому світі?» Відповідь на обидва запитання «так», але вони мають бути адаптовані до нових вимог, до нової реальності. Ці зміни мають базуватись на усвідомленні 4 ключових тез, які матимуть сенс у нову інформаційну добу.

1. **Дипломатія в інформаційну добу – це публічна дипломатія.** Традиційна дипломатія й військові методи в інформаційну епоху поступово відходять у минуле (хоча і не зникають зовсім). Урядам для реалізації їхніх інтересів потрібно переконувати громадян інших країн, щоб впроваджувана політика була успішною. Ця діяльність не може бути «випадковою» – так само, як і для зовнішньої політики, оборони, торгівлі й розвідки, уряду потрібна спеціальна структура, яка комунікуватиме національні інтереси та ідеали на зовні.

2. **Публічна дипломатія є ключем до мирних змін та демократичних реформ.** З'являються країни, які хочуть йти демократичним шляхом. Але часто їм не вистачає необхідних знань, ресурсів та працюючих демократичних інститутів. ПД може все це забезпечити, особливо зважаючи на величезний історичний досвід США в такій діяльності.

3. **Освітні та культурні обміни є центральним елементом публічної дипломатії у інформаційну добу.** Комісія зазначає, що «супутникове телебачення та мандри реактивними літаками (*jet travel*) стиснули час та простір; вони також можуть створити ілюзію розуміння. Але атитюди у більшості своїй виробляються повільно та по зростаючій». Це можуть забезпечити лише культурні та освітні обміни, які працюють на довгострокову перспективу.

4. **Публічна дипломатія необхідна у взаємозалежному світі.**

На цих 4 пріоритетах і мала бути зосереджена діяльність *USIA* у новому світі. Але вже тоді, у 1993 р., Комісія констатувала, що ресурсів на ці потреби майже немає – *USIA* опинилась у ситуації, коли її бюджет виявився меншим, ніж 25 років тому. Показовим є і випадок із фінансуванням ПД, на який звертають увагу дослідники К. Балабанов та М. Трофименко [187]: на початку 1990-х Дж. Буш-старший просив

у Конгресу понад 600 млн дол. на реалізацію ПД в Росії, а натомість отримав тільки половину від цієї суми. І це зважаючи на те, що ще 6–7 років тому СРСР все ще вбачався основним супротивником Сполучених Штатів.

Знайти точні відомості щодо реальних обсягів фінансування ПД у досліджуваній період досить складно. Стаття Стівена Джонсона (*Stephen Johnson*) та Хелле Далє (*Helle Dale*) зазначає [195], що фінансування ПД США станом на 1993 р. складало 844 млн дол. Це менше, ніж у попередні роки, але все ж говорити про радикальне скорочення в цей період не доводиться. Цікаво, що звіт Комісії з публічної дипломатії за 2017 р. [196] дає ретроспективний огляд бюджетного фінансування ПД США починаючи з 1980 р. Відповідно до цих даних, видатки на ПД у 1993–1994 рр. були найвищими за весь період з 1980 р.: у 1993 р. видатки склали 2 млрд 340 млн дол., а у піковий показник 1987 р. вони становили 2 млрд 95 млн дол. Такі відмінності в даних щодо фінансування пов'язані з різною методикою підрахунку статей витрат на ПД – до 1999 р. (коли було розформовано *USIA*) Комісія концентрувалася на фінансуванні саме цієї агенції та тих завдань, реалізація яких була на неї покладена.

Натомість у звіті 2017 р. Комісія з публічної дипломатії спробувала врахувати загальні видатки державного бюджету США на ПД, зокрема фінансування економічних програм підтримки (*Economic Support Fund*) та програм допомоги бувшим державам соцтабору в розбудові демократії та вільного ринку (*Assistance for Europe, Eurasia, and Central Asia*). Звичайно, такий підрахунок вбачається більш точним та адекватним, хоча загалом він не впливає на очевидну тенденцію, яка намітилася після 1995 р. – стрімке зниження видатків на ПД (ситуація змінилась лише після приходу до влади Б. Обама). Але навіть значне зростання видатків не завжди впливає на їхню структуру, що викликає зауваження з боку фахівців. Наприклад, у 2003 р. США витрачали на ПД близько 1 млрд дол. (з них 5 млн дол. – на проведення опитувань громадської думки по всьому світу), тобто близько 1/25 загального бюджету на зовнішню політику, що, на думку американських науковців, критично мало [118].

Ще один цікавий звіт Комісія з публічної дипломатії підготувала у 1996 р. Передусім він дає певні загальні оцінки тим змінам, яких

азнала *USIA* з 1990 р.: за 6 років *USIA* закрила 28 зовнішніх постів, щоправда, відкривши 26 нових у пострадянських країнах. Загальне фінансування *USIA* за цей час зменшилося на 19 %.

Цей звіт важливий і тому, що в ньому чи не вперше пролунав заклик до формування «нової публічної дипломатії» (*new public diplomacy*), яка має врахувати інформаційну революцію, зростання впливу іноземних аудиторій та швидке розширення можливостей НУО – тоді ця ініціатива залишилася майже непоміченою. Хоча у цьому документі Комісія звертала увагу на радикальні зміни у структурі сприйняття інформації та технологічних рішень для такого сприйняття, що значною мірою впливає на те, як досі США розуміли власну систему ПД. Зокрема, Комісія зазначала, що за нових умов під питанням опиняється ефективність радіомовлення, роль традиційних бібліотек (які поступово заміщуються онлайн-сервісами та електронними бібліотеками), обмінів (які часто підміняються дистанційними формами), система «Вашингтонських файлів» (відтепер передаються через інтернет), публікацій у традиційних медіа (які все частіше переміщуються з традиційних медіа в інтернет) і візитів спікерів (частково заміняються відеоконференціями). Відповідно, і *USIA* має переглянути свої підходи до основних інструментів своєї діяльності. Зокрема, щодо структури використання коштів: замість жорсткої моделі фінансування на конкретні програми Комісія пропонувала зробити *USIA* більш гнучкою, виділяючи до 25 % фінансування на проекти, які *USIA* може замовляти в неурядових організацій та приватних компаній.

Вже у середині 90-х років з'явився виразний тренд у дискусіях з майбутнього ПД – у межах цього нового підходу фактично пропонувалося всю зовнішню представницьку діяльність, все інформаційне позиціонування держави повністю віддати приватним медіаструктурам у межах їхніх основних функцій. Комісія в цьому звіті також вирішила долучитися до цього заочного обговорення, висловивши позицію, яка і сьогодні вбачається важливою для майбутнього ПД: «Нова дипломатія не може бути полишена на комерційні медіа. Приватні медіа фокусуються на найближчій перспективі, часто сенсаційних заголовках, на популярній культурі й особливо на тому, з чого можна отримати комерційний зиск. У цьому контексті *CNN*

ніколи не надає переконливих аргументів на захист інтересів США: чи стосується це продажу американської сільськогосподарської продукції в Японії, чи захисту прав інтелектуальної власності в Китаї, чи екстрадиції терористів на Близькому Сході. І не має надавати. Це завдання для органів виконавчої влади та Конгресу...».

Зрештою США все одно змушені були повернутися до повного переосмислення ролі ПД у новому світі, але вже крізь призму трагедії, яка сколихнула США і весь цивілізований світ – терактів 11 вересня 2001 р. Численні наукові праці після цієї дати вказують на те, що однією з причин трагедії став саме занепад ПД після завершення Холодної війни та надзвичайно формальний підхід до ПД протягом усіх 90-х років [128].

Саме тоді й у експертну, й у політичну риторичку повернулася фраза про «нову публічну дипломатію». У 2005 р. з'являється збірка «Нова публічна дипломатія: М'яка сила у міжнародних відносинах» [114], а у 2009 р. – «Назустріч новій публічній дипломатії: змінюючи напрям американської зовнішньої політики» за редакцією Філіпа Сейба (*Philip M. Seib*). Багато в чому ці збірки відновили меседжі та ідеї, які у 1996 р. намагалася просувати Комісія з ПД, але тепер вони збіглися з глобальним контекстом та були прихильніше сприйняті політикумом. Ця тема є предметом окремих досліджень, як і розвиток ПД після 2001 р.

Натомість існує кілька основних питань, які становлять інтерес для запропонованого дослідження. Чи була ПД США ефективною у 80-ті роки? Які здобутки / проблеми були найважливішими? З відповідей на ці запитання можна дійти кілька принципових висновків.

По-перше, завдяки чіткій та недвозначній позиції Р. Рейгана та його найближчого оточення щодо важливості теми ПД її дійсно вдалося перебудувати відповідно до викликів того часу. *NSDD-77* стала показовим прикладом того, як може виглядати система ПД у демократичній державі та як забезпечити належне координування дій державних установ в інтересах ПД. Утворені підкомітети з ПД змогли виконати покладену на них функцію й тривалий час досить ефективно координували діяльність державних установ.

По-друге, багато в чому ця система залишалась ефективною до того моменту, поки нею займалися люди, які дійсно хотіли

досягти результатів. Приклад роботи «Офісу Райха» – найліпша ілюстрація. Ентузіазм О. Райха та його однозначно антикомуністична позиція дозволили у короткі строки створити ефективну команду з мінімумом ресурсів. Однак цей ентузіазм зіграв з ПД США і «злий жарт»: намагаючись бути якомога ефективнішими, Офіс та його співробітники зайшли значно далі, ніж це дозволяло законодавство США, а зв'язок зі Справою «Іран-контрас» взагалі на тривалий час підірвав довіру до ПД. На думку деяких дослідників, «Рейган зробив марний виклик домінуючому визначенню (ПД – авт.), коли він створив свій власний «Офіс публічної дипломатії»⁶⁶ для спостереження за внутрішньою підтримкою бунтівників контрас у Нікарагуа» [188, с. 1003]. Безумовно, така оцінка має право на існування, але, виходячи з логіки того моменту, це було все-таки правильним рішенням. У тому вигляді, в якому система ПД США існувала на початку 80-х років, вона об'єктивно не спроможна була забезпечити належну відповідь на радянські пропагандистські зусилля.

Стратегічні документи, які продукували координаційні структури задля систематизації діяльності уряду США в інтересах ПД, були підготовлені на дійсно високому рівні. Чіткі теми, схеми звітів, визначені цільові аудиторії, механізми реалізації – все це забезпечило належний результат.

Але саме оцінка «належного результату» (тобто успішності ПД США у 80-ті роки як такої) і є третім важливим висновком. Передусім якими є критерії успішності ПД та чи є такі критерії взагалі? Вочевидь, йдеться про зміну громадської думки й політичних уподобань населення (на більш лояльні до країни, яка реалізує ПД), зміну стратегії зовнішньої політики й ставлення до країни, що реалізує ПД.

Найбільш позитивні результати стосуються, безумовно, засідань Великої сімки. У багатьох випадках США вдавалося не просто впливати на характер дискусій, а й домагатися залучення важливих для США тем до фінальних резолюцій. Однак чи було це наслідком саме продуманої ПД, чи базувалося на очевидній економічній та військовій перевазі США, без яких такі зустрічі й домовленості в принципі були б малоефективними?

⁶⁶ «Офіс Райха».

Так само двозначними є результати щодо Центральної Америки загалом, та Нікарагуа зокрема. Багаторічна боротьба із сандіністським урядом Нікарагуа завершилася фактичним програшем «контрас» та політичним скандалом у США. Аналогічно більшість режимів «лівого» спрямування у Центральній та Латинській Америці залишалися при владі й після того, як СРСР зник з політичної карти світу. Венесуела, Бразилія, Аргентина – це лише частина з них, і вони перебувають у різній мірі опозиційності до політики США в регіоні.

Однак у перспективі 3–5 років після завершення Холодної війни, США вдалося досягти позитивного результату: у 1990 р. у Нікарагуа відбулися перші демократичні вибори, на яких багаторічні супротивники США – сандіністи – програли, а до влади прийшли проамериканські сили. Фактично, макромета політики ПД США всіх 80-х років щодо цієї країни, була досягнута. Але потім настав уже згаданий період різкого зменшення уваги США до ПД, який тривав до 2001–2003 рр. Цього часу вистачило на те, щоб сандіністи повністю «переграли» ситуацію: у 2006 р. Д. Ортега знову прийшов до влади, причому його уряд підтримала політична партія, яка об'єднувала ветеранів контрас. Подібний результат Д. Ортега продемонстрував і у 2011 р. Все це завершилося цілком логічно: у 2015 р. парламент Нікарагуа дозволив російським військовим кораблям заходити у свої порти, Росія почала постачати військову техніку до Нікарагуа [191], а у 2017 р. на території Манагуа розпочалося будівництво великого комплексу, який зводиться росіянами для власних потреб [192]. Росія, так само, як і у 80-ті роки ХХ століття, повернулася до Нікарагуа...

Сьогодні США доводиться починати заново той процес, який був ініційований ще на початку 80-х – завойовувати довіру нікарагуанців та посилювати свою ПД. Щоправда, нині для цього є сприятливіші умови: наприклад, у 2014 р. 67 % опитаних нікарагуанців відповіли позитивно щодо того, чи позитивним є вплив США на їхню країну (хоча при цьому лише 36,5 % виявили довіру до ЗС США) [190]. Проблема в тім, що цей вплив так і не конвертується в належний політичний результат.

Кампанія 80-х років щодо Південно-Африканської Республіки так само мала досить обмежений ефект і відбувалась у постійному протиборстві з Конгресом, який мав інший погляд на стратегію

поведінки США щодо цієї країни. Основну мету – падіння режиму апартеїду – було досягнуто.

Але якою в цьому сенсі була роль США та її ПД? Вочевидь, більша, ніж це можна побачити «неозброєним оком», але менша, ніж це уявляється конспірологам. ПД США щодо ПАР частково змінило політичні уподобання населення, що сприяло обранню у 1989 р. Фредеріка Віллема де Клерка (*Frederik Willem de Klerk*), який поступово і знищив режим апартеїду, а в 1994 р. до влади вперше прийшов Н. Мандела. Якщо уявити ситуацію, в якій СРСР не зникає з мапи світу в 1991 р., то прихід до влади Н. Мандели та його команди святкувала б, швидше, Москва, а не Вашингтон. 90-ті роки виявилися певним проваллям для ПД США щодо ПАР. Так само, як і з Нікарагуа, поступово Росія повертається в цю країну, починаючи з відновлення військового постачання й навчання південноафриканських військовослужбовців [193] у російських вузах.

Кампанія щодо теми контролю над озброєннями загалом завершилася вдало, але чи дійсно підписані угоди між США та СРСР у цій сфері стали наслідком діяльності в сфері ПД? Чи дійсно США вдалося переконати громадську думку навіть своїх союзників (не кажучи про опонентів) в тім, що їхня позиція є єдино правильною й виваженою? Угода в Рейк'явіку підписувалась у 1987 р., коли у СРСР вже почалися жорсткі трансформації, а фінальні домовленості щодо СНВ-1 взагалі відбувались у цілком нових геополітичних реаліях. Хоча ефект від заходів ПД у цій сфері був чи не найтривалішим, однак це пояснюється і загальною логікою політики нерозповсюдження, якої дотримуються передусім ядерні держави.

Таким чином, реальних результатів ПД США вдалося досягти не під час безпосереднього стратегічного конфлікту (Холодної війни), а вже після нього. Подібного висновку дійшла і Комісія з ПД у 2013 р.: «Сучасна публічна дипломатія часто вимірюється через міфічний стандарт минулого, зумовлений перемогою в Холодній війні. Насправді американська публічна дипломатія може бути описана як історія успіху лише після колапсу Радянської імперії» [203].

Це підводить до четвертого висновку: за великим рахунком, ПД розглядати як тактичний засіб неможливо в принципі – це інструмент довгострокового впливу, який виявляє свою ефектив-

ність лише у перспективі 8–10 років. Це ж становить і основну внутрішньополітичну проблему ПД – 10 років це строк, який істотно перевищує час перебування більшості політичних діячів на їхніх посадах.

Отже, в багатьох випадках вони просто не бачать необхідності в застосуванні цього інструменту, оскільки не зможуть побачити від нього швидкого політичного ефекту. Тобто це той випадок, який чітко відділяє політиків від державних діячів, які, за влучним висловом американського проповідника Джеймса Кларка (*James Freeman Clarke*), відрізняються тим, що «політик думає про наступні вибори, а державний діяч думає про наступне покоління» [204]⁶⁷.

---

⁶⁷Цей вислів на пострадянському просторі традиційно помилково приписують У. Черчиллю.

REC-26
code 1 100-23894-483

CLEARINGHOUSE FOR FEDERAL SCIENTIFIC AND TECHNICAL INFORMATION	
Hardcopy	Microfilm
\$ 1.00	\$ 0.50

62-83894
8
EX-100
1657

RECORDED - 121
INDEXED - 121

8. На шляху до української системи публічної дипломатії: чи зможе Україна використати досвід публічної дипломатії США періоду 80-х років?

Американські історики та теоретики ПД досі не можуть чітко сказати, чим же дійсно був період 80-х років для ПД США. Чи дійсно «золотим віком ПД» чи лише одним з етапів (не завжди прогресивним та ефективним) використання можливості зовнішньої інформаційної роботи в умовах жорсткого протистояння з Радянським Союзом?

На думку автора, **позитивів** було значно більше:

- системна увага з боку політичного керівництва;
- постійне збільшення фінансування;
- чітке та комплексне планування кампаній;
- ефективна взаємодія з недержавними учасниками.

Це жодною мірою не применшує **негативні тенденції**, яких також було чимало:

- спроби вдатись у межах ПД до «чорної пропаганди»;
- формалізм і бюрократизм, що поступово вихолостили систему ПД;
- часто неможливість зрозуміти кінцеву ефективність реалізованих заходів.

Чи може Україна скористатися з тих позитивів, формуючи власну систему ПД? Чи зможе обминути негативні вияви, намагаючись впровадити власну ПД на високому рівні? Гадаю, що не лише зможе, а й має це зробити. Але для того, щоб зрозуміти, що і як може бути використано, потрібно зрозуміти, в якому стані українська ПД перебуває нині.

На жаль, української ПД як цілісної системи фактично досі не існує (що підтверджують і наукові дослідження з даної тематики, наприклад, [216] та [217]). Понад те, поширеною проблемою (щоправда, цілком зрозумілою з огляду на новизну теми для України) є часто ототожнення окремих інструментів ПД із системою ПД

як такою. Особливо часто це виявляється в ототожненні фактів створення різноманітних адміністративних структур, що займаються питаннями культурної діяльності на зовнішньому векторі державної політики із «розбудовою інституційної системи» ПД [215]. Епізодична увага до цього питання з боку держави на найвищому рівні, зокрема на рівні стратегічних документів. Наприклад, у Стратегії національної безпеки України 2015 р. ані публічна дипломатія, ані стратегічні комунікації (які включають у себе ПД) не згадувалися [231, с. 69]. Хоча Стратегія національної безпеки України 2020 р. визначає важливість стратегічних комунікацій (фактично координування інформаційної діяльності держави включно з ПД) та створення відповідної системи як частини основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки⁶⁸.

Врахуванню американського досвіду можуть заважати і певні концептуально різні підходи бюрократичних апаратів України та США, зокрема і щодо ПД. Наприклад, ПД у американській моделі – це завжди діяльність, спрямована на зміну почуттів цільової аудиторії, на формування у неї певних уявлень про об'єкт. Слушно і завдання, які формувалися відповідними стратегіями публічної дипломатії, частіше за все починалися з фрази «переконати аудиторії в тім, що...», «продемонструвати аудиторіям...». Натомість в українській практиці часто превалує загальноконцептуальний підхід, коли цілі формуються максимально абстрактно: «сприяння забезпеченню національних інтересів», «утвердження України на міжнародній арені» тощо, а заходи (на жаль, насправді також досить абстрактні) виносяться в різноманітні «Плани заходів з реалізації...».

Крім того, останнім часом і у світі, і в Україні усталеною є практика «дроблення» публічної дипломатії на окремі складники з виокремленням дедалі нових «елементів»: «культурної дипломатії», «народної дипломатії», «кулінарної дипломатії», «цифрової дипломатії» тощо. Є певний сумнів у доцільності подібного «дроблення», оскільки він здебільшого вносить лише непорозуміння в процес

---

⁶⁸Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

планування зовнішньополітичної діяльності на рівні прийняття управлінських рішень та залученості різноманітних урядових структур. Наприклад, «культурна дипломатія» в межах концепції «нової публічної дипломатії» вже традиційно виокремлюється у самостійний напрям, який лише загальною рамкою поєднаний із ПД. Але де-факто форми та інститути, через які така дипломатія реалізується, навряд чи можна вважати чимось цілком особливим, ніж традиційні форми та інструменти ПД. Та всі ці інструменти мають слугувати зрештою єдиній меті – вплинути на цільові аудиторії, змінити їхні уявлення про державу та/чи її політику.

Дискусійним є і таке питання: чи є якась об'єктивна необхідність у тім, щоб обмежувати себе лише окремим аспектом використання інструментів, ігноруючи інші лише на тій підставі, що вони не належать до певного виду «дипломатії»? Чи можна собі уявити ситуацію, в якій держава свідомо обмежує себе у способах реалізації заходів ПД лише, наприклад, «культурними» або лише «цифровими» інструментами? Крім того, виникає обґрунтований сумнів, чи у сучасному світі тотальної конвергенції взагалі можливо виділити окремі види діяльності, які не будуть взаємоінтегровані? Наприклад, яким видом дипломатії («культурної» чи «цифрової») є оцифрування культурного надбання держави та подальше просування цього надбання на зовнішній арені? Відповідь на таке, начебто теоретичне, запитання, насправді має чіткий та дуже предметний вияв на практиці: різні державні інституції, які відповідають за різні аспекти ПД, реалізовуватимуть свої дії, узгоджуючи їх з іншими суб'єктами здійснення ПД.

Проблема повноцінної і всеосяжної оцінки стану ПД в Україні істотно виходить поза межі тих цілей, які ставив перед собою автор, і потребує ґрунтовнішого огляду й аналізу проблеми. Але навіть намагаючись на суто загальному рівні охарактеризувати ПД України, бачимо, що проблеми спостерігаються в усіх основних складниках, необхідних для ефективної системи ПД у країні (керуючись вимогами, визначеними у пп. «Проблема визначення» дослідження).

Перший і основний складник (елемент) – **інституційний**, тобто наявність чітких структур, які опікуються проблемами ПД та координують усі належні інструменти ПД у межах єдиного задуму.

Навіть завдання визначити відомства України, що відповідають за класичні інструменти ПД, часто є непротим і потребує окремих ґрунтовних досліджень особливостей зон відповідальності вітчизняних ЦОВВ. У найбільш загальному вигляді інструменти ПД та відповідальні за них структури розглянуто у табл. 8.1.

Таблиця 8.1.

Інструмент ПД	Відповідальна/координуюча державна структура
Мультимедійна платформа іномовлення України (Іномовлення)	Міністерство культури та інформаційної політики України
Культурні обміни	Міністерство культури та інформаційної політики України
Освітні обміни	Міністерство освіти України
Підтримка україністики в закордонних наукових та освітніх установах	Немає даних (частково Міністерство закордонних справ України)
Вивчення української мови за кордоном	Немає даних (частково Міністерство закордонних справ України)
Переклади українських книг іноземними мовами та їх поширення за кордоном	Міністерство культури та інформаційної політики України (Український інститут книги [237])
Робота (зокрема, супровід) з іноземними журналістами на території України	Міністерство культури та інформаційної політики України
Робота бібліотек (інформаційних установ) за кордоном	Частково – Міністерство закордонних справ України (Український інститут [238])
Забезпечення участі українських експертів/науковців у міжнародних заходах і координування такої участі	Немає даних
Виставкова діяльність	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (із залученням Міністерства закордонних справ та – частково – Державного комітету з питань телебачення та радіомовлення)
Робота з діаспорними структурами	Міністерство культури та інформаційної політики України, Міністерство закордонних справ України
Поширення інформаційних матеріалів (зокрема, позиційних)	Усі ЦОВВ

Тобто за реалізацію ПД відповідно до наведених вище даних відповідає щонайменше 4 різних міністерства й один Державний комітет. Ще частина інструментів ПД поділена між багатьма структурами, досі не створена в Україні або функціонує автономно.

Отже, постає запитання: чи є ефективний інструмент консолідації цих ресурсів та забезпечення єдиної логіки їх використання? Однозначної відповіді на нього, на жаль, поки що немає.

Умовна «ідеальна модель» ПД, яка будувалася би за логікою американської системи ПД 80-х років, вочевидь, включала б у себе створення профільної агенції на кшталт американського *USIA* з тотальним перерозподілом функцій та повноважень державних органів у цьому зв'язку. Це було б актуально, зважаючи на надзвичайну зарегульованість і нормативно-визначальну сутність української моделі державного управління. Така модель є не дуже гнучкою, а якість роботи окремих виконавців у системі державної служби часто підміняється жорсткими процедурами, які не дають змоги уникнути певної діяльності та чітко регламентують таку діяльність.

Отже, умовне «українське *USIA*» мало би мати статус автономного органу державної влади в загальному підпорядкуванні, швидше за все, МЗС України, і об'єднувати функції управління іномовленням, Інститутом книги та Українським інститутом, підпорядковувати програми культурних й освітніх обмінів, проведення виставок і роботу з іноземними журналістами на території України. Загальне координування діяльності такої структури має здійснювати МЗС спільно з РНБО України. Водночас під конкретні проекти необхідно утворювати робочі групи у складі представників різних міністерств і недержавних структур.

Де-факто структура управління українською ПД (якої як цілісної системи не існує) є значно складнішою та неоднозначнішою.

У структурі українського МЗС Управління публічної дипломатії вперше утворене лише в 2015 р. [218]. Але, як зазначала в лютому 2017 р. перший секретар цього управління: «Хоча ми де-факто існуємо два роки, де-юре ми існуємо лише півроку, оскільки лише зараз публічна дипломатія МЗС отримала бюджет. До цього моменту вся наша діяльність відбувалася за допомогою спонсорів, людей небайдужих, за допомогою унікальних здібностей нашого валютно-

фінансового департаменту. Тим не менш за ці два роки ми змогли за кордоном провести понад 100 заходів і досить на серйозному рівні. Один з таких великих заходів, про який всі говорили, це був Франкфуртський ярмарок. Безпосередньо наше управління, яке складається з 9 осіб разом з фотографом і начальником управління, зуміло створити всі умови для того, щоб цей захід відбувся. Були проведені *open-air* із залученням дипломатичного корпусу тут, в Україні, які так само мали фінансову підтримку недержавну,.. ми отримали окремий бюджет на політику культурної дипломатії» [219]. Станом на 2020 р. ситуація частково поліпшилася: Управління публічної дипломатії трансформовано в Департамент комунікацій та публічної дипломатії⁶⁹, а один із заступників міністра безпосередньо відповідає за публічну дипломатію.

Безумовно, виділення окремого бюджету на заходи з публічної дипломатії є надзвичайно важливим. Проблема виникає з тим, що весь інший інструментарій ПД функціонує та розвивається переважно автономно від діяльності профільного Департаменту – жодних реальних можливостей координування інструментів (відповідно до чинного Положення про Міністерство закордонних справ України) у МЗС немає. Чи не єдиним організаційним механізмом, через який МЗС міг реалізовувати проекти з ПД, були культурно-інформаційні центри [235], яких відповідно до Розпорядження КМУ №213-р від 19 квітня 2006 р. Міністерство мало створити 31 одиницю [236].

Крім МЗС, ще одне міністерство протягом 2015–2019 рр. намагалося координувати ПД в Україні – Міністерство інформаційної політики України (далі – МІП). МІП у межах своїх повноважень активно долучалося до ПД, при цьому майже її не згадуючи (зазвичай вони оперували поняттями «поліпшення іміджу України» або «народна дипломатія» [224]). Але практичні дії МІП свідчили, що для міністерства це дійсно важливий напрям роботи, яким воно постійно опікувалося. Зокрема, розроблено та в 2016 р. ухвалено «Концепцію популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі» [220], оголошено конкурс на

---

⁶⁹ Управління публічної дипломатії трансформовано у Департамент комунікацій та публічної дипломатії. URL : <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/struktura/strukturni-pidrozdili/politichnij-departament>

створення брендбуку [221] (у минулі роки за це відповідало МЗС [222]), налагоджувалася співпраця з діаспорними структурами [223], проводилися культурні акції в інших державах (наприклад, [225]). МІП спробував розробити і проєкт окремого профільного документа – «Стратегії публічної дипломатії кримських татар» [227]. У 2019 р. Міністерство було трансформовано спочатку в Міністерство культури, молоді та спорту України, а потім – у Міністерство культури та інформаційної політики України. Оновлене Міністерство сконцентрувалося переважно на внутрішньому порядку денному, обмеживши свою діяльність у сфері ПД стандартними для більшості ЦОВВ заходами⁷⁰.

Така діяльність різних міністерств у сфері ПД свідчить про вкрай слабку скоординованість дій, що зумовлено рівнозначним статусом учасників. МІП спробував частково вирішити цю проблему через створення Міжвідомчої комісії з питань популяризації України у світі [226], до складу якої Постановою КМУ включені, зокрема, заступник міністра закордонних справ України й заступник міністра культури України. Проте сумнівно, що діяльність цієї Комісії буде успішною, а через трансформацію МІП відомостей про її засідання немає.

Насправді така проблема є характерною і для США 80-х років, й вирішувалася вона багато в чому так само, як мала би бути вирішеною й в Україні – утворенням спеціальних координаційних міжвідомчих структур на рівні Ради національної безпеки і оборони України. У межах українського законодавства (а також закладених на рівні Конституції України завдань і повноважень ЦОВВ) більш-менш ефективно координування могла би здійснювати постійно діюча Міжвідомча комісія з ПД, створена на базі Апарату РНБО України (або аналогічно до принципів функціонування Національного координаційного центру кібербезпеки РНБО України). Однак українська та американська традиції створення міжвідомчих груп істотно відрізняються, що зумовлює і різну їх ефективність.

---

⁷⁰ Водночас на 2020 р. на діяльність Українського інституту книги, підтримку книговидавничої справи та популяризацію української літератури у світі загалом було виділено 101,1 млн грн. URL : (<https://www.kmu.gov.ua/news/byudzhet-ministerstva-kulturi-ta-informacijnoyi-politiki-na-2020-rik-zatverdzheno-v-rozmiri-816-mlrd-grn>)

В Україні практика створення таких груп (навіть постійних) має часто ритуальний (декларативний) характер: її учасники займаються питаннями групи на додачу до інших своїх обов'язків, що не сприяє їх зануреності в процес. На протигагу цьому у США (і це особливо засвідчили міжвідомчі групи з ПД у 80-х роках) такі групи утворюються як повноцінне відрядження співробітників, для яких забезпечення роботи такої групи стає основним завданням на постійній основі (подекуди такі співробітники направляються до складу груп разом із технічним працівником, який забезпечує технічні аспекти співпраці з певним відомством). Такий підхід був ефективним, адже вивільняв людей з належними повноваженнями та мотиваціями для відповідної діяльності.

Де-факто сьогодні Україна не має чітко визначеного ЦОВВ (або структури нижчого ієрархічного рівня), спроможного виконувати функцію, аналогічну *USIA*. Спроби МІП свого часу взяти на себе таку функцію були обмежено вдалими, передусім через наявність щонайменше двох макропроблем.

По-перше, публічна дипломатія все-таки залишається елементом ширших дипломатичних зусиль і має спрямовуватися на підтримку макрозавдань зовнішньої політики держави (після розпуску *USIA* його функції відійшли саме до Держдепартаменту США як профільної структури, а ті механізми міжвідомчої координації у сфері окремих напрямів ПД, які існували у США у 80-ті роки, також були побудовані на базі Держдепартаменту, хоча із залученням ресурсів РНБ США). За практичні аспекти реалізації зовнішньої політики відповідає МЗС України.

По-друге – істотна розпорошеність інструментів ПД у підпорядкуванні різних відомств робить практично неможливою чітку співкоординацію їх застосування в загальнодержавному масштабі.

Другий великий аспект проблеми створення системи української ПД – **нормативно-правовий**.

Наявність належних стратегій і планів реалізацій ПД є об'єктивно необхідним чинником додаткового координування діяльності різних (державних і недержавних) структур у інтересах досягнення конкретних цілей. Розглянуті в дослідженні приклади стратегій ПД США щодо окремих регіонів були би надзвичайно корисними і для

української практики (як модель за якістю проробленості питання, структурою й постановкою цілей тощо). Але запозичити їх «як є» неможливо через відмінності між нормативно-правовими системами країн і самим підходом до структури стратегічних документів.

Американська модель ПД, яка формувалась у 80-х роках, будувалася за простою, але ефективною схемою: «Президентська Директива (загальний рівень) – Стратегії щодо окремих регіонів (тактичний рівень) – Теми ПД щодо конкретних заходів (оперативний рівень)». Така «проста» схема була зумовлена об'єктивними особливостями конституційної моделі США.

Українська нормативно-правова практика зазвичай є більш заплутаною та непрозорою. Паралельно можуть функціонувати та намагатись регулювати одну і ту саму сферу тематичні закони України, укази Президента (окремо – укази, які вводять в дію Рішення РНБО України) та постанови КМУ. Крім того, одночасно функціонують концепції, доктрини та стратегії з певного питання, які де-факто мало відрізняються одна від одної концептуально.

Теоретичним українським аналогом документів вищого рівня у сфері ПД могла би стати Стратегія публічної дипломатії України. Але чи буде такий документ ефективним? Та й чи потрібен він взагалі? Вже зазначалося, що важливою проблемою поточного моменту розвитку ПД є брак ефективного координування різних державних структур, чіткого визначення їхніх зон відповідальності за реалізацію ПД. Умовна Стратегія публічної дипломатії України в разі її затвердження, наприклад Рішенням РНБО України, мала би зробити таке:

- вирішити загальні координаційні міжвідомчі питання;
- визначити макронапрями ПД України відповідно до цілей Стратегії національної безпеки України;
- затвердити основні теми та меседжі, які мають повідомлятися світу, внаслідок діяльності української ПД;
- створити відповідну координаційну структуру високого рівня за принципом американської моделі міжвідомчих координаційних структур.

З метою практичної реалізації такої Стратегії доречним було б формування більш практичних планів для окремих стратегічних

напрямів державної політики. Ці документи тактичного та оперативного рівня мають готуватися постійно діючою міжвідомчою групою, яка контролюватиме також і їх виконання, оперативно інформуючи керівництво держави про реалізовані заходи та проблеми, що потрібно вирішити.

Крім того, доцільним було б повніше перейняти практику США 80-х років із підготовки максимально конкретних планів ПД під окремі, критично важливі для національних інтересів України, заходи. Сьогодні така функція частково реалізується через низку інших документів, зокрема різноманітні рішення про «забезпечення інформаційного супроводу», які (на жаль) є надзвичайно формальними і так само формально реалізуються.

Ще одним важливим моментом, пов'язаним із необхідністю вирішення питання координування сфери ПД в Україні, є її залученість у ширшу комунікативну систему держави, яка нині лише розбудовується – систему стратегічних комунікацій держави. За останні 3 роки в цьому напрямі зроблено кілька важливих кроків.

- 22 вересня 2015 р. Секретар РНБО України О. Турчинов та Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг підписали Дорожню карту Партнерства у сфері стратегічних комунікацій.
- З метою представлення міжнародним партнерам бачення українською стороною розвитку системи стратегічних комунікацій Апарат РНБО України підготував і затвердив План заходів із реалізації Дорожньої карти Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО.
- Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555 було затверджено нову редакцію Воєнної доктрини України, в якій затверджено визначення «стратегічні комунікації» як «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [69]. Тим самим публічну дипломатію визначено як одну з важливих складових елементів всієї системи стратегічних комунікацій держави.

- В ухваленій у 2017 р. Доктрині інформаційної безпеки України [232] додатково визначено поняття «стратегічний наратив» та «урядові комунікації», а загальну відповідальність за розбудову українського страткому покладено на Міністерство інформаційної політики України.
- Як вже згадувалося, у 2020 р. у новій редакції Стратегії національної безпеки України записане завдання розбудови системи стратегічних комунікацій.

До практичних кроків із розбудови системи стратегічних комунікацій активно долучаються Міністерство оборони України, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство закордонних справ України, інші міністерства та відомства [61]. Національним інститутом стратегічних досліджень проведено функціональний аналіз сфери стратегічних комунікацій, спрямований на з'ясування [62]:

- функції органів влади, які вони виконують у межах єдиної системи реалізації стратегічних комунікацій;
- спроможності цих органів впроваджувати такі функції;
- роль і місце конкретного органу влади в загальній системі реалізації стратегічних комунікацій.

Отже, система страткому розвивається, але досі не зовсім зрозуміло, хто в ній відповідатиме за публічну дипломатію та як координувати весь стратком, коли проблеми з'являються навіть на етапі координування окремих його складників.

Третій аспект розбудови ПД – **розвиток класичних і некласичних інструментів ПД**. Незважаючи на його основний характер – це найменш досліджене питання в українській науковій та експертній практиці. Левова частка українських наукових досліджень у сфері ПД сконцентровано навколо низки тем, які постійно повторюються. Передусім це:

- дослідження того, яким же є «правильне» визначення ПД;
- яким є досвід інших країн у сфері реалізації ПД (перелік країн для вивчення досить обмежений);
- аналіз конкретних кампаній у сфері ПД (чи принаймні того, що автори вважають ПД);
- дослідження з окремих субдисциплін ПД (на кшталт культурної дипломатії).

Досі бракує наукових та аналітичних робіт, які б давали комплексне уявлення про ПД України – чіткий та зрозумілий набір інструментів української ПД, їх стан, практику застосування та видатки на реалізацію. Складно встановити динаміку фінансування українського іномовлення, наприклад: скільки витрачається на конкретні програми поліпшення іміджу держави, скільки витрачено на функціонування інформаційно-культурних центрів, якою є ефективність та державна підтримка культурних та освітніх обмінів, хто відповідає (та чи є така структура) за підтримку українських студій у закордонних вузах, чи є програма системної підтримки та координування закордонної участі українських науковців, експертів, митців? Майже 10–15 років здійснюються різноманітні дослідження у сфері «української ПД», і увесь цей час неузгодженим залишається її інструментарій, чітка карта зон відповідальності, прозора схема фінансування та координування різних ЦОВВ. Наведення ладу в цих питаннях – одна з основних вимог для створення дієвої системи ПД України.

I, нарешті, четвертий аспект ПД – **взаємодія з громадськістю**, контроль за реалізацією ПД з боку держави та інші аспекти умовно – державно-приватного партнерства в цій сфері. З одного боку, зрозуміло, що реалізовувати ПД без неурядових структур, без залучення до цього громадськості неможливо. Держава в даному випадку є, швидше, менеджером процесів, маючи загальний план та цілі комунікування, але де-факто комунікування здійснюють конкретні люди, конкретні колективи чи інституції у найрізноманітніших формах. Тому питання потрібно поставити дещо інакше: чи спроможна держава та її бюрократичний апарат (який загалом є надзвичайно консервативним та не схильним до будь-яких змін) дійсно чесно оцінити стан ПД у державі, дати так само чесно та критичну оцінку своїм зусиллям та дійти висновку, чи рухається система ПД у потрібному напрямку, чи цей напрямок має бути радикально змінений? В американській практиці таку функцію виконувала Консультативна комісія США з публічної дипломатії та її попередники. Комісія формувалась із художників, співаків, юристів, бізнесменів, музейників, науковців, видавців та інших представників громадянського суспільства. Відповідно до положення про Комісію

«Комісія складається з 7 членів, які призначаються Президентом за рекомендацією Сенату. Члени Комісії мають представляти інтереси громадськості та обиратись з-поміж представників сфери освіти, комунікацій, культури, науки, техніки, державної служби [public service], робітників, бізнесу q профспілок. Не більше, ніж чотири члени, мають представляти одну політичну партію. Члени Комісії обираються терміном на три роки» [229]. Не зайвим було б мати належний досвід у дипломатичній роботі чи взагалі уявлення про особливості роботи держапарату – основна вимога стосувалася, швидше, наявності відчуття «громадянського обов'язку» та бажання поліпшити роботу системи і належно поінформувати суспільство про те, як працює ПД США.

В Україні такі форми громадського контролю, на жаль, є не дуже поширеними, а ті форми, за якими налагоджена співпраця між державними органами й громадянським суспільством, часто мають формальний характер (часто з вини обох сторін). Найменш ефективним сьогодні видається формат громадських рад, створених прирізних органах державної влади. Їх ефективність залишається мінімальною через надміру широко сформульовані завдання й відсутність зрозумілих і прозорих процедур формування їх складу. Є випадки, коли члени таких громадських рад взагалі займались антиукраїнською діяльністю в інформаційному просторі [230], за що були засуджені до позбавлення волі. Ще один формат, який відпрацьовувався урядовими структурами (зокрема, МІП) – експертні ради, які формуються за принципом комісій, але менш формалізовано. Водночас статус експертних рад є нижчим, ніж статус американської Комісії, членів якої призначає Президент США. У межах практики діяльності президентів України була і досі є поширеною практика створення дорадчо-консультативних груп різних форматів та з різними завданнями. Але певні нормативно-правові обмеження так само унеможливають реалізацію потенціалу таких структур та перетворення їх на реальні інструменти впливу. Крім того, відсутня практика, коли члени таких груп готують документи чи комплексні звіти з питань, для вирішення яких вони створені.

Підсумовуючи, повернемося до питання, винесеного на початок цього розділу. Чи може Україна скористатись досвідом США,

формуючи власну систему ПД? Швидше за все, так. Багато з напрацювань, якими оперували США за «золотої доби» ПД, було би важливо використати в Україні.

Передусім це досвід створення чіткої та зрозумілої системи управління ПД, її підпорядкованість єдиному центру, який повною мірою міг користуватися всім доступним інструментарієм ПД США цілісно та скоординовано.

По-друге, впорядкування системи підготовки стратегічних документів для сфери ПД. Американські документи вирізняються суто практичним підходом, максимально деталізуючи основні елементи для ПД: теми і меседжі мають бути доведені до аудиторій, які цілі зовнішньої політики мають бути досягнуті, з якими ворожими темами держава може зіткнутися при цьому. На жаль, українські документи часто є не дуже конкретними, хоча це відповідає українській нормативно-правовій практиці. В цьому все ж потрібно було б досягти певного компромісу, хоча б для питань ПД.

По-третє, громадський контроль. Американська модель довела свою ефективність. Комісія, створена ще в 70-х роках ХХ ст., досі працює і достатньо ефективно.

Використана література

1. Гуцал С. Публічна дипломатія та стратегічні комунікації: визначення концептуальних основ. URL : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2769/2473
2. United States Informational and Educational Exchange Act of 1948. URL : <https://www.state.gov/documents/organization/177574.pdf>
3. U.S. Information Agency (RG 306). URL : <https://www.archives.gov/research/foreign-policy/related-records/rg-306.html>
4. Decisions of the Comptroller General of the United States, Volume 61. URL : https://books.google.com.ua/books?id=mKi2vNCX9QcC&pg=PA71&dq=United+States+Advisory+Commission+On+International+Communication,+Culture+and+Education+Affairs&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=United%20States%20Advisory%20Commission%20On%20International%20Communication%20and%20Culture%20and%20Education%20Affairs&f=false
5. Before the House Foreign Affairs Subcommittee on International Organizations and Movements. Symposium on «The future of U.S. Public Diplomacy» (CIA-RDP80M01048A000300200009-0). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
6. 23d Report to the Congress on the information, educational and cultural programs administered by the United States Information Agency (February 14, 1968). URL : <https://www.state.gov/documents/organization/175309.pdf>
7. 24th Report of U.S. Advisory Commission on Information. URL : <https://www.state.gov/documents/organization/175663.pdf>
8. Memorandum of conversation (CIA-RDP80M01133A000900160009-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
9. Strengthening the Mechanism for Coordinating Public Diplomacy Initiatives (CIA-RDP83M00914R002100120050-5). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>

10. Report The United States Advisory Commission on Public Diplomacy (CIA-RDP 83M00914R002100160019-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
11. Public Diplomacy Relative to National Security (S) (CIA-RDP97M00238R000 500010046-5). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
12. Management of Public Diplomacy Relative to National Security (CIA-RDP85M00363R001002360021-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
13. Public diplomacy concerning Cuba/Central America – since November 1981 (CIA-RDP84B00049R001202880017-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
14. Public Diplomacy (Europe) (S) (CIA-RDP85M00363R000200310006-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
15. National Security Decision Directive Number 77 Management of Public Diplomacy Relative to National Security (C) (CIA-RDP85M00363R000200310004-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
16. SPG Meeting on Public Diplomacy (26 January 1983). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
17. SPG Meeting, January 26, 1983 (CIA-RDP85M00363R000200310002-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
18. SPG Meeting on Public Diplomacy, 26 January 1983 (from 25 January 1983). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
19. Nomination of Richard B. Stone To Be Ambassador at Large, Serving as Special Representative of the President to Central America (April 28, 1983). URL : <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=41251>
20. Memorandum from 15 February 1983 (CIA-RDP88B00443R001304040036-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
21. Proposed Agenda for Your Meeting With Judge Clark, 16 March 1983 (CIA-RDP85M00363R001102400009-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
22. The International «Peace» Movement (CIA-RDP97M00248R000500010035-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
23. Public Diplomacy (Williamsburg Summit) (CIA-RDP85M00364R0007012300 20-0). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>

24. Williamsburg Summit: Public Diplomacy Framework Paper (U) (CIA-RDP85M00364R000701230019-2). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 25.S.210 – An act to establish a Department of Education, and for other purposes. URL : <https://www.congress.gov/bill/96th-congress/senate-bill/210>
- 26.Fearing Soviet Gains, U.S. Counterattacks in the Propaganda War (CIA-RDP90-00806R000200920001-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 27.Central America Public Information Effort (CIA-RDP85T00176R001700070009-3). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 28.Use of Intelligence for Public Diplomacy (CIA-RDP85M00364R002304510010-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 29.Use of Intelligence for Public Diplomacy (CIA-RDP85M00363R000601470032-3). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 30.Meeting Today at 4:30 re Sources & Methods Protection (CIA-RDP85M00364R001602930152-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 31.Note to: Director of Central Intelligence (CIA-RDP97M00248R000500010015-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 32.Department of State Washington, September 9, 1983 (CIA-RDP85M00364R001201930066-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 33.Briefing Papers on Grenada (CIA-RDP85M00364R001502590068-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 34.Greanda Public Diplomacy Themes (CIA-RDP85M00364R001502590073-3). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 35.Grenada Documents – Talking Points for the DCI's Meeting with Chairman, NSC (CIA-RDP86T00303R000400590038-5). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 36.NSC Comment on the State December 8 Draft of the Interagency Paper on Central America (S) (CIA-RDP85M00364R001302230033-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
- 37.Latin America / Caribbean Public Diplomacy Calendar (CIA-RDP90B01370R000200330012-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>

38. Latin America (U) (CIA-RDP85M00364R001302230037-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
39. The Current Soviet Position On Disarmament (CIA-RDP79T00937A000500030050-0). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79T00937A000500030050-0.pdf>
40. Public Diplomacy Themes for the Week of September 23 (CIA-RDP97M00248R000500010008-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
41. Nicaragua Package; Public Diplomacy Calendar (CIA-RDP86M00886R001400130039-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
42. Note (CIA-RDP86M00886R001200340011-3). URL : <https://www.cia.gov/>
43. Public Diplomacy Calendar, Borge Interview, AFL-CIO Newsletter, Letter to the Editor/Cleveland Plain Dealer (CIA-RDP86M00886R001900110013-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
44. US Books Abroad (CIA-RDP86M00886R002400020025-0). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
45. International Information Committee (RDP87M00539R002904800005-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87M00539R002904800005-1.pdf>
46. Interagency Group on Arms Control Public Diplomacy (U) (CIA-RDP87M00539R001001410053-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
47. Interagency Group on Arms Control/SDI Public Diplomacy (CIA-RDP87M00539R001001410041-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
48. Inter-Agency Public Diplomacy Team for President's May Trip to Europe (CIA-RDP88G00186R000901150029-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
49. Report on «Public Diplomacy Support by the USIA for the Geneva Meetings (CIA-RDP87M00539R001101480019-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
50. Letters (CIA-RDP89G01126R000100050023-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
51. Cuba: Castro's Propaganda Apparatus and Foreign Policy (CIA-RDP87M00539R001702730012-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87M00539R001702730012-6.pdf>

52. Nicaragua's Public Diplomacy Strategy (CIA-RDP87M00539 R001802780022-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
53. SIG-IEP Review of Public Information Strategy for East-West Economic Work Program (CIA-RDP85M00364R000400560018-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
54. NSPG on Terrorism: Follow-up Action (U) (CIA-RDP89B00224R000401580002-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP89B00224R000401580002-7.pdf>
55. National Drug Policy Board's Fiscal Year 1987 Progress Report (CIA-RDP90G01353R000200190004-0). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90G01353R000200190004-0.pdf>
56. International Narcotics Control Strategy Executive Summary (CIA-RDP89B00224R001103980002-3). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP89B00224R001103980002-3.pdf>
57. U.S. National Security Strategy 1987. URL : <http://www.bits.de/NRANEU/others/strategy/nss1987.pdf>
58. U.S. National Security Strategy 1988. URL : <http://nssarchive.us/NSSR/1988.pdf>
59. Note to Recipients of «Soviet Propaganda Alert» (CIA-RDP83M00914R002100120068-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP83M00914R002100120068-6.pdf>
60. Remarks on U.S. Casualties in Lebanon and Grenada (November 4, 1983). URL : <http://millercenter.org/president/reagan/speeches/speech-5456>
61. Петров В. В. Щодо становлення системи стратегічних комунікацій органів державної влади у контексті розвитку відносин з НАТО. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 24–29.
62. Дубов Д. В., Баровська А. В. Функціональний аналіз сфери стратегічних комунікацій (скорочена версія). *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 105–112.
63. Черненко Т. В. Сучасний вимір публічної дипломатії в системі стратегічних комунікацій. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41). С. 64–71.
64. First Semiannual Report by the US Advisory Commission on Information to the Congress. URL : <https://www.state.gov/pdcommission/reports/174020.htm>

65. Remarks by the Director of the International Communication Agency (Reinhardt). URL : <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v30/d125>
66. Executive Order 12388 – United States Information Agency. URL : <https://www.reaganlibrary.archives.gov/archives/speeches/1982/101482e.htm>
67. H.R.4490 – United States International Communications Reform Act of 2014. URL : <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/4490>
68. Diplomacy funds separate from arms effort, State says // Washington Post (CIA-RDP90-00806R000200920013-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/>
69. Про нову редакцію Воєнної доктрини України : Указ Президента України №555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02.09.2015 р. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>
70. NSC meeting of October 30, 1984 (CIA-RDP86M00886R000300140002-5). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86M00886R000300140002-5.pdf>
71. Arthur Lopic, Paul Labarique. Otto Reich and the Counterrevolution. URL : <http://www.voltairenet.org/article30034.html>
72. Otto Reich. URL : <https://deppoliticsforum.com/forums/showthread.php?971-Otto-Reich#.WgiMy3Zc6M8>
73. Report of the congressional committees investigating the Iran- Contra Affair: with supplemental, minority, and additional views. URL : <https://archive.org/stream/reportofcongress87unit#page/n5/mode/2up>
74. Letter to Walter Raymond, Jr. (CIA-RDP88B00443R001500030079-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP88B00443R001500030079-6.pdf>
75. Kristin M. Lord. Voices of America: U.S. Public Diplomacy for the 21st Century. URL : https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/11_public_diplomacy_lord.pdf
76. United States policy toward South Africa (CIA-RDP90B01013R000200070001-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90B01013R000200070001-8.pdf>
77. South Africa (CIA-RDP87M00539R001502000006-5). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87M00539R001502000006-5.pdf>

78. Sustaining a public diplomacy program on South Africa (CIA-RDP90B01013R000200070003-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90B01013R000200070003-6.pdf>
79. Letter to Ronald Reagan from Steve Symms (CIA-RDP87M00539R001501950002-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87M00539R001501950002-6.pdf>
80. Чого достигла ЮАР в період санкцій и что потеряла, когда режим был снят? URL : <https://masterok.livejournal.com/2306192.html>
81. African National Congress of South Africa: organization, communist ties, and short-term prospects. URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/>
82. The Comprehensive Anti-Apartheid Act. URL : <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-100/pdf/STATUTE-100-Pg1086.pdf>
83. NSDD 273 - US Policy Toward South Africa (CIA-RDP01M00147R000100150003-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP01M00147R000100150003-8.pdf>
84. Public diplomacy (Central America) (CIA-RDP97M00248R000500010040-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP97M00248R000500010040-1.pdf>
85. Cohen J. The Return of Otto Reich: Will Government Propagandist Join Bush Administration? URL : <http://fair.org/article/the-return-of-otto-reich/>
86. White House Outreach Working Group for Central America (CIA-RDP85M00364R001302210021-3). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85M00364R001302210021-3.pdf>
87. White House digest paper re Central America: the refugee crisis (CIA-RDP10M02313R000100930005-3). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP10M02313R000100930005-3.pdf>
88. White House digest: the human tragedy of dislocation (CIA-RDP86M00886R001900090002-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86M00886R001900090002-4.pdf>
89. Transcript on Central America (CIA-RDP86M00886R001200340008-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86M00886R001200340008-7.pdf>

90. Public diplomacy calendar and transcript of ABC story on Good Friday procession in Nicaragua (CIA-RDP90B01370R001201650021-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90B01370R001201650021-4.pdf>
91. Public diplomacy calendar church leader quotes excerpt from natural review (CIA-RDP86M00886R001900110005-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86M00886R001900110005-8.pdf>
92. Public diplomacy on Central America (CIA-RDP87M00539R001802790013-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87M00539R001802790013-8.pdf>
93. Public diplomacy plan for Central America (CIA-RDP90B01390R000200330003-9). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90B01390R000200330003-9.pdf>
94. Central American public diplomacy (CIA-RDP88B00443R002004470033-2). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP88B00443R002004470033-2.pdf>
95. Meeting with European leaders Jan.31 – Feb. 23 (CIA-RDP 83M00914R002100110014-6). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP83M00914R002100110014-6.pdf>
96. Public diplomacy (Europe) (CIA-RDP85M00363R000200310006-4). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85M00363R000200310006-4.pdf>
97. Public diplomacy themes for the week of September 23 (CIA-RDP97M00248R000500010008-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP97M00248R000500010008-7.pdf>
98. Interagency group on arms control public diplomacy (CIA-RDP87M00539R001001410041-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87M00539R001001410041-7.pdf>
99. DDI activity report 22–26 July 1985 (CIA-RDP89G01126R000100100007-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP89G01126R000100100007-1.pdf>
100. Coll Steve. Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001. URL : <https://tinyurl.com/y87sl64t>

101. NSDD on meeting with soviet leader in Geneva (CIA-RDP88G00186R001001220026-2). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP88G00186R001001220026-2.pdf>
102. Soviet propaganda and active measures efforts to influence arms control issues (CIA-RDP86T01017R000101170001-0). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86T01017R000101170001-0.pdf>
103. U.S. – Soviet Summit (CIA-RDP88-01070R000301950005-7). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP88-01070R000301950005-7.pdf>
104. Weinberger letter to Reagan on arms control. URL : <http://www.nytimes.com/1985/11/16/world/weinberger-letter-to-reagan-on-arms-control.html>
105. Recurring requirements for information, National Security Council (CIA-RDP87T01145R000300340008-0). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP87T01145R000300340008-0.pdf>
106. Public diplomacy themes for Toronto Economic Summit (CIA-RDP90G01353R000800020014-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP90G01353R000800020014-1.pdf>
107. Киртон Д. Проведение саммита 1988 года в Торонто. URL : http://www.g8.utoronto.ca/russian/ru_policysummit.pdf
108. Soviet policy during the next phase of arms control in Europe (CIA-RDP93T01222R000300120001-8). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP93T01222R000300120001-8.pdf>
109. Лукин А. В. Публичная дипломатия: государственная пропаганда или гражданская инициатива. *Дипломатический ежегодник*. 2012. С. 57–83.
110. Joseph S. Nye, Jr. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Perseus books, 2004. Chapter 4. *Wielding Soft Power*. URL : http://belfercenter.hks.harvard.edu/files/joe_nye_wielding_soft_power.pdf
111. *Winning the cold war : the U. S. ideological offensive*. URL : <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.a0000134312;view=1up;seq=1>
112. U. S. Department of State, *Dictionary of International Relations Terms*. URL : <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.31210024732156;view=1up;seq=1>
113. Richard Holbrooke. *Get the message out*. URL : <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/12/13/AR2010121305410.html>

114. Jan Melissen. The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations. P. 36. URL : [http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power / The_New_Public_Diplomacy.pdf](http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf).
115. Welch D. Powers of Persuasion. *History Today*, 1999. 49. August. P. 24–6.
116. Kruckeberg D., Vujnovic M. Public relations, not propaganda, for US public diplomacy in a post-9/11 world: Challenges and opportunities. *Journal of Communication Management*. 2005. Vol. 9. Is. 4. P. 296–304.
117. Ashna, Hesamoddin & Jafari Haft Khani, Nader. Public Diplomacy & Foreign Policy: Links and Goals. *Journal of Political Knowledge*. 2007. № 5.
118. Kathy R. Fitzpatrick. U. S. Public Diplomacy telling America's story. *Vital Speeches of the Day*. 2004. Vol. 70, № 13. May. P. 412–417.
119. National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2013. URL : <https://www.bbg.gov/who-we-are/oversight/legislation/smith-mundt-modernization/>
120. Gul M. Public diplomacy or propaganda: a case study of VOA Deewa Pashto radio service for the tribal region of Pakistan & Afghanistan. Dissertation. 2015. 304 p.
121. Two popular conservative Twitter personalities were just outed as Russian trolls. URL : <http://www.philly.com/philly/news/politics/presidential/russia-fake-twitter-facebook-posts-accounts-trump-election-jenna-abrams-20171103.html>
122. Lasswell H. D., Lerner D. & Speier H. Propaganda and communication in world history. Honolulu: University Press of Hawaii, 1979. Vol. I. 631 p.
123. Jowett G. S., O'Donnell V. Propaganda & persuasion / 5th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications Inc., 2012. 464 p.
124. Gilboa E. Searching for a theory of public diplomacy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. 616(1). P. 55–77.
125. Fortner R. S. Public diplomacy and international politics: The symbolic constructs of summits and international radio news. Westport: Praeger, 1994. 216 p.
126. Farwell J. P. Persuasion and power: The art of strategic communication. Washington, DC: Georgetown University Press, 2012. 304 p.
127. Cull N. J. The cold war and the united states information agency: American propaganda and public diplomacy 945–1989. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2008. 568 p.

128. Joumane C. Public diplomacy: a conceptual framework. 2010. 321 p.
129. Rugh W. A. American encounters with Arab: The «soft power» of U. S. public diplomacy in the Middle East. Westport, Conn: Praeger Security International, 2006. 240 p.
130. Van Ham P. The rise of the brand state: The postmodern politics of image and reputation. *Foreign Affairs*. 2001. № 80 (5). P. 2–6.
131. Lord C. Losing Hearts and Minds. Westport, CT: Praeger Security International, 2006. 152 p.
132. F. Schoen, C. J. Lamb. Deception, Disinformation, and Strategic Communications: How One Interagency Group Made a Major Difference. National Defense University Press, 2012. 155 p.
133. Letter to William J. Casey from Charles Z. Wick (CIA-RDP88B00443R002304730001-5). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp88b00443r002304730001-5>
134. Use of intelligence in public diplomacy (CIA-RDP88B00443R001404080061-1). URL : <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP88B00443R001404080061-1.pdf>
135. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States Department of State. Unclassified, Memorandum. September 27, 1982. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
136. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. National Security Council. Secret, Memorandum. January 25, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
137. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States Information Agency. Secret, Memorandum. March 7, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
138. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Strategy Paper. May 5, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
139. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Agency for International Development. Unclassified, Memorandum. June 10, 1983. URL : <https://search.proquest.com/>

140. List of international presidential trips made by Ronald Reagan. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_international_presidential_trips_made_by_Ronald_Reagan
141. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Office of the White House. Secret, Memorandum. July 12, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
142. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Office of the White House. Confidential, Memorandum. July 12, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
143. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Action Memorandum. July 15, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
144. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Unclassified, Memorandum. August 9, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
145. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Action Memorandum. August 22, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
146. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Program Review. August 22, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
147. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Secret, Action Memorandum. November 1, 1983. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
148. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. National Security Council. Confidential, Memorandum. January 31, 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

149. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Unclassified, Report. February 1, 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
150. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Unclassified, Memorandum. March 12, 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
151. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Strategy Paper. March 19, 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
152. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Unclassified, Memorandum. March 20, 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
153. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Confidential, Budget Document. June 20, 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
154. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Non-Classified, Pamphlet. September 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
155. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: Confidential, Memorandum. February 1, 1984. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
156. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Memorandum. March 13, 1985. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
157. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. National Security Council.

Confidential, Chronology. March 20, 1985. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

158. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Memorandum. June 24, 1985. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

159. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Secret, Memorandum. July 29, 1985. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

160. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Unclassified, Letter. September 18, 1985. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

161. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of Defense. Office of the Secretary. Unclassified, Letter. October 7, 1985, URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

162. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Non-Classified, Memorandum. January 5, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

163. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Memorandum. January 28, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

164. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Memorandum. April 9, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

165. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Office of the White House. Secret, Memorandum. April 25, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic

166. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Unclassified, Memorandum. August 1, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
167. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Bureau of Inter-American Affairs. Unclassified, Letter. August 11, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
168. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Confidential, Memorandum. September 18, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
169. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Office of Public Diplomacy for Latin America and the Caribbean. Report. October 1, 1986. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
170. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. Department of State. Confidential, Memorandum. May 12, 1987. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
171. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988»: United States. General Accounting Office. Comptroller General. Non-Classified, Letter. September 30, 1987. URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
172. International Communications Agency Report 1980. URL : <http://www.state.gov/documents/organization/272709.pdf>
173. Advisory Commission Annual Report 1983. URL : <http://www.state.gov/documents/organization/272920.pdf>
174. National Security Decision Directive on Cuba and Central America. URL : <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-17.pdf>
175. Public Diplomacy. URL : <http://www.nybooks.com/articles/1988/03/31/public-diplomacy/>

176. Washington's War on Nicaragua. URL : <https://tinyurl.com/y9f8cs3s>
177. Critchlow James. Public Diplomacy during the Cold War. The Record and Its Implications. *Journal of Cold War Studies*. 2004. Vol. 6. № 1. Winter 2004. P. 75–89.
178. Johnson Ross A. . Radio Free Europe and Radio Liberty: The CIA Years and Beyond. Washington, DC: Wilson Center Press, 2010. 304 pp.
179. Richard H. Cummings. Cold War Radio: The Dangerous History of American Broadcasting in Europe, 1950–1989. Jefferson, NC: McFarland and C., 2009. 320 p.
180. Wilson P. Dizard Jr. Inventing Public Diplomacy: The Story of the U. S. Information Agency. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2004. 255 p.
181. Advisory Commission Annual Report 1985. URL : <http://www.state.gov/documents/organization/272919.pdf>
182. Advisory Commission Annual Report. URL : <http://www.state.gov/documents/organization/272921.pdf>
183. Public Diplomacy In the Information Age 1987. URL : <https://www.state.gov/documents/organization/272711.pdf>
184. McEvoy-Levy S. American Exceptionalism and US Foreign Policy: Public Diplomacy at the End of the Cold War. London: Palgrave, 2001. P. 256.
185. Richmond Y. Practicing Public Diplomacy: A Cold War Odyssey (Explorations in Culture and International History). Berghahn Books, 2011. 192 p.
186. Tobia S. Advertising America: The United States Information Service in Italy (1945–1956). Milan: LED, 2008. 323 p.
187. Балабанов К., Трофименко М. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності. URL : http://gdip.com.ua/files/file/Diplomatic%20Ukraine/Diplomatic_Ukraine_2014.pdf
188. Балабанов К., Трофименко М. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності. URL : http://gdip.com.ua/files/file/Diplomatic%20Ukraine/Diplomatic_Ukraine_2013.pdf
189. U. S. seeks to sway opinion on Nicaragua policy. URL : <http://www.nytimes.com/1984/11/14/world/us-seeks-to-sway-opinion-on-nicaragua-policy.html?pagewanted=all>

190. «Gringo(s) go home» say Nicaraguan government and popular opinion. URL : <https://theglobalamericans.org/2016/07/gringos-go-home-says-nicaraguan-government-popular-opinion/>
191. Танковый бросок в Никарагуа. URL : <https://www.gazeta.ru/army/2016/08/03/9746165.shtml>
192. Россия вновь в Никарагуа. URL : <http://inosmi.ru/politic/20170410/239088164.html>
193. Входной билет в Африку. URL : <https://lenta.ru/articles/2016/09/15/south-africa/>
194. Public diplomacy in a changed world. URL : <https://www.state.gov/documents/organization/177198.pdf>
195. Johnson S., Dale H. How to Reinvigorate U. S. Public Diplomacy. URL : <http://www.heritage.org/node/18418/print-display>
196. 2017 Comprehensive Annual report on Public Diplomacy & International Broadcasting. URL : https://www.bbg.gov/wp-content/media/2017/09/2017_Comprehensive_Annual_Report_on_Publ.pdf
197. Горбулин В. П. Геополитическая реверсия: «новые 80-е». URL : https://zn.ua/internal/geopoliticheskaya-reversiya-novye-80-e-257613_.html
198. Joseph S. Nye, Jr. Public Diplomacy and Soft Power. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. Vol. 616. P. 94–109.
199. Nicholas J. Cull. Public Diplomacy: Taxonomies and Histories. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. Vol. 616. P. 31–54.
200. Du Quenoy P. The Russian Empire and Egypt, 1900–1915: A Case of Public Diplomacy. *Journal of World History*. 2008. Vol. 19. P. 213–233.
201. Szondi G. Central European Public Diplomacy – a Transitional Perspective on National Reputation Management / P. Taylor and N. Snow (eds.) *The Routledge Handbook of Public Diplomacy*. New York: Routledge, 2009. 382 p.
202. United States International Communications Reform Act of 2015 (H. R. 2323). URL : <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2323/text>
203. The Evolution of American Public Diplomacy: Four Historical Insights. URL : <https://www.state.gov/documents/organization/219025.pdf>

204. Clarke J. F. Wanted, a Statesman. URL : <http://bit.ly/2Agp7sg>
205. Joseph Duffey. How Globalization Became U. S. Public Diplomacy at the End of the Cold War / P. Taylor and N. Snow (eds.) The Routledge Handbook of Public Diplomacy. New York: Routledge, 2009. 382 p.
206. Botes M. The Public Diplomacy of the United State of America in the war on Terror (2007). URL : <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.874.4251&rep=rep1&type=pdf>
207. «Активні заходи» СРСР проти США: пролог до гібридної війни: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, А. В. Баровська, Т. О. Ісакова, І. О. Коваль, В. П. Горбулін; за заг. ред. Д. В. Дубова. 2-ге вид. К.: НІСД, 2017. 52 с.
208. Nicholas J. Cull. Public Diplomacy before Gullion. The Evolution of a Phrase / P. Taylor and N. Snow (eds.) The Routledge Handbook of Public Diplomacy. New York: Routledge, 2009. 382 p.
209. Пасепа І. М. Disinformation. WND Books, Incorporated, 2013. 350 p.
210. David R. White, Lise Friedman, Tia Levinson. Poor Dancer's Almanac: Managing Life and Work in the Performing Arts. Duke University Press, 1993. 361 p.
211. The United States Information Agency. A Commemoration. URL : <http://dosfan.lib.uic.edu/usia/abtusia/commins.pdf>
212. Lord Carnes. The Past and Future of Public Diplomacy. *ORBIS*. 1998. Vol. 42 (№ 1). P. 49–72.
213. Satloff R. A Practical Guide to Tapping America's Underappreciated, Underutilized Anti-Islamist Allies across the Muslim World. URL : https://www.hoover.org/sites/default/files/uploads/documents/0817945423_181.pdf
214. John Hughes. Islamic Extremism and the War of Ideas: Lessons from Indonesia. URL : http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/Islamic-Extremism-and-the-War-of-Ideas_Part-1.pdf
215. Терещук В. І. Публічна дипломатія України: інституційні та програмні аспекти. *Політикус*. 2016. Вип. 2. С. 168–171.
216. Сухорольська І. Ю. Громадська дипломатія як чинник демократизації політичної системи України. URL : <http://www.lnu.edu.ua/thesis/sukhorolska-iryna-yurijivna/>

217. Тищенко-Тишковець О. М. Публічна дипломатія у системі зовнішньої політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2011. 20 с.
218. В МЗС створено новий напрям роботи – публічна дипломатія. URL : <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/43433-v-mzs-stvoreno-novij-napryam-robotipublichna-diplomatija>
219. Лінник Руслана – Перший секретар Управління публічної дипломатії МЗС України. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=INFxH-lize0>
220. Концепція популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 739-р від 11.10.2016 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2016-%D1%80/para8#n8>
221. МІП оголосило конкурс на виготовлення брендбуку України. URL : <http://mip.gov.ua/news/2112.html>
222. Как Спрятко и Гарнюня от своих отбивались. URL : http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2011/04/6/6083895/view_print/
223. МІП підтримало проєкт СКУМО із стажування молоді діаспори у державних органах. URL : <http://mip.gov.ua/news/1999.html>
224. МІП через народну дипломатію формуватиме позитивну суспільну думку про Україну в світі. URL : <http://mip.gov.ua/news/1889.html>
225. Еміне Джапарова провела презентацію фільму «Крим. Спротив» Посольству США в Будапешті. URL : <http://mip.gov.ua/news/1882.html>
226. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань популяризації України у світі : Постанова Кабінету Міністрів України № 467 від 7.06.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/467-2017-%D0%BF>
227. Про затвердження Стратегії публічної дипломатії кримських татар : Проєкт Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL : <http://mip.gov.ua/content/strategiya-publichnoi-diplomatii-krimskih-tatar.html>
228. Ціватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди та виклики (досвід і пріоритети для України). URL : <http://uaforeignaffairs.com.ua/ekspertna-dumka/view/article/publichna-diplomatija-tradiciji-trendi-ta-vikliki-dosv/>

229. U. S. Advisory Commission on Public Diplomacy: Commission Charter. URL : <https://www.state.gov/pdcommission/charter/index.htm>
230. Особливо палкі прихильники «Новоросія ТВ»: українці отримали 9 років за ґратами. URL : <https://www.5.ua/suspilstvo/osoblyvo-palki-prykhylnyky-novoro-siia-tv-ukraintsi-otrymaly-9-rokiv-za-gratamy-156140.html>
231. Черненко Т. В. Сучасний вимір публічної дипломатії в системі стратегічних комунікацій. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4. С. 64–71.
232. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України № 47/2017. URL : <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
233. Reorganization Plan № 2 of 1977. URL : <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2010-title5/html/USCODE-2010-title5-app-reorganiz-other-dup98.htm>
234. Reorganization Plan № 8 of 1953. URL : <http://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title5a-node84-leaf141&num=0&edition=prelim>
235. Про культурно-інформаційний центр у складі закордонної дипломатичної установи України : Указ Президента України № 142/2006 від 20.02.2006 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142/2006>
236. Про затвердження переліку закордонних дипломатичних установ України, у складі яких утворюються культурно-інформаційні центри : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 213-р від 19.04.2006 р. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213-2006-%D1%80>
237. Статут Державної установи «Український Інститут книги» : Наказ Міністерства культури України № 1276 від 30.12.2016 р. URL : http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245224945&cat_id=245224937
238. Про утворення державної установи «Український інститут» : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 430-р від 21.06.2017 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/430-2017-%D1%80>
239. U. S. International Broadcasting. URL : <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-045.htm>
240. NSDD-77. URL : <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/23-1966t.gif>

241. Digital National Security Archive (DNSA) «The Iran-Contra Affair: The Making of a Scandal, 1983–1988». URL : https://search.proquest.com/dnsa_ic
242. Thinking About the Presidency: The Primacy of Power. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=hoGSBQAAQBAJ&pg=PA29&lpg=PA29&dq=NSDD%2077%20congress%20declassify&source=bl&ots=SzSAEtxgQS&sig=ybQnko2iCCUhFINAWMNHZTXizmM&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwilqbXT4MvYAhUK1iwKHdq0BI0Q6AEIRjAE#v=onepage&q=NSDD%2077%20congress%20declassify&f=false>
243. Creating a favorable international public opinion environment: external propaganda (duiwai xuanchuan) as a global concept with Chinese characteristics. URL : http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/17289/1/Ohlberg_External-Propaganda.pdf
244. Public Diplomacy: USA Versus USSR. Hoover Institution Press Publication, 1986. 231 p.

Нотатки

Наукове видання

ДУБОВ
Дмитро Володимирович

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США
В ДОБУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ.
ЯК США ЗАВОЙОВУВАЛИ «СЕРЦЯ ТА РОЗУМ ЛЮДЕЙ»
(У ДЗЕРКАЛІ РОЗСЕКРЕЧЕНИХ ДОКУМЕНТІВ ЦРУ)

Аналітична доповідь

Відповідальна за випуск *Корецька І. О.*

Дизайн та верстка: *Корецька І. О.*
Ідея дизайну: *Д. Дубов*

Редагування: *Філіппова Т. М.*
Коректура: *Філіппова Т. М., Корецька І. О.*

Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 10,25.
Наклад 150 прим. Зам. № _____

Видання підготовлено до друку
в Національному інституті стратегічних досліджень
вул. Пирогова, 7А, Київ, 01030
Тел./факс: (044) 234-50-07
e-mail: info-niss@niss.gov.ua
<http://www.niss.gov.ua>

ПП «Коло»
Львівська обл., м. Дрогобич, вул. П. Орлика, 9/62, 82100
koloopera@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 498 від 20.06.2001 р.